

ORGANIZACJA I DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-DYDAKTYCZNA INSTYTUTU TEOLOGII PASTORALNEJ W LATACH 1958-1983

ROCZNIKI TEOLOGICZNO-KANONICZNE
Tom XXXII, zeszyt 6 — 1985

ZARYS DZIAŁALNOŚCI INSTYTUTU TEOLOGII PASTORALNEJ W PIERWSZYM DWUDZIESTOPIĘCIOLECIU JEGO ISTNIENIA

Ściśle biorąc, Instytut Teologii Pastoralnej istnieje 15 lat. Powstał on bowiem poprzez nadanie w 1968 r. dekretem *Sacrae Congregationis Pro Institutione Catholica* praw instytutu istniejącej już 10 lat wcześniej Sekcji Teologii Pastoralnej Wydziału Teologicznego KUL. Działalność i kierunki rozwoju Instytutu Teologii Pastoralnej są kontynuacją Sekcji Teologii Pastoralnej, dlatego należy je traktować jako jedną całość.

Wykłady z teologii pastoralnej były prowadzone do 1958 r. tylko na kursie zwyczajnym teologii dla alumnów seminarium duchownego, co uzasadniało się koniecznością formacji praktycznej do pracy kapłańskiej w parafii. 16 maja 1958 r. na zlecenie Episkopatu Polski i na wniosek ówczesnego dziekana Wydziału Teologicznego KUL ks. prof. Stanisława Łacha Rada Wydziału podjęła uchwałę o erygowaniu Sekcji Teologii Pastoralnej na kursie wyższym teologii. Tworzyły ją następujące katedry: 1) katedra teologii pastoralnej ogólnej obejmująca hodegetykę, liturgikę, katechetykę i homiletykę; 2) katedra socjologii religii; 3) katedra psychologii duszpasterskiej. Uchwałę Rady Wydziału zatwierdził Senat KUL 23 maja 1958 r. W roku akademickim 1958/1959 studia na sekcji pastoralnej podjęło 9 studentów.

Przyjmując jako kryterium podziału liczbę i jakość zmian wprowadzonych na sekcji pastoralnej oraz reformę studiów na kursie wyższym teologii, w dziejach sekcji można wyróżnić dwa etapy: lata od 1958 do 1963 oraz lata od 1963 do 1967.

Pierwszy etap charakteryzuje przede wszystkim praca nad uformowaniem sekcji pastoralnej w zakresie wypracowania odpowiednich programów dla poszczególnych lat studiów oraz znalezienie odpowiednich specjalistów do prowadzenia poszczególnych przedmiotów.

Program I roku studiów, uchwalony przez Radę Wydziału Teologicznego 23 czerwca 1958 r., obejmował 10 godzin wykładów międzysekcyjnych oraz 13 godzin wykładów i ćwiczeń z zakresu specjalizacji. W tych ostatnich były takie przedmioty, jak: *Wstęp do teologii pastoralnej*, *Liturgia duszpasterska*, *Homiletyka*, *Socjologia religii*, *Psychologia duszpasterska*. Od początku istnienia sekcji przedmioty pomocnicze, takie jak: socjologia religii, psychologia duszpasterska — były bardziej rozbudowane niż przedmioty zasadnicze. Brak było przede wszystkim teologii pastoralnej fundamentalnej, integrującej wszystkie specjalizacje. Nie udało się też znaleźć wykładowców hodegetyki, homiletyki i katechetyki. W roku 1959 udaje się realizować wykłady z hodegetyki i homiletyki (ks. dr R. Rak); w 1960 z pedagogiki pastoralnej (doc. S. Kunowski) oraz medycyny i psychiatrii pastoralnej (dr J. Strojnowski). W 1961 r. wykłady ze wstępu do teologii pastoralnej podejmuje ks. dr W. Piwowarski. Od 1962 r. wykładana jest teologia pastoralna fundamentalna przez ks. dra A. L. Szafrąńskiego.

Drugi etap rozwoju Sekcji Teologii Pastoralnej rozpoczął się od reformy studiów na kursie wyższym Wydziału Teologicznego. Zgodnie z zaleceniem konstytucji *Deus scientiarum Dominus* przy końcu pierwszego roku studiów z zakresu teologii ogólnej należało zdać egzamin licencyjki *ex universa theologia*. Lata II i III przeznaczone były na specjalizację. Oddzielenie teologii ogólnej od

specjalizacji pozwoliło na drugim roku powiększyć zakres przedmiotów kursorycznych, a na trzecim monograficznych.

Od 1963 roku wprowadzono praktyki duszpasterskie dla studentów sekcji pastoralnej. W okresie wakacji studenci odbywali w ramach własnych specjalizacji ćwiczenia praktyczne w znaczących ośrodkach duszpasterskich na terenie różnych diecezji w Polsce.

Dalszy rozwój programu Sekcji Teologii Pastoralnej nastąpił w 1964 r. 14 grudnia 1964 r. został zatwierdzony przez Radę Wydziału Teologicznego nowy projekt studiów. Przewidywał on utworzenie trzech specjalizacji w ramach sekcji pastoralnej: pedagogiczno-katechetycznej; liturgiczno-homiletycznej; hodegetyczno-socjologicznej. Wówczas to pojawiają się po raz pierwszy w programie studiów sekcji wykłady i ćwiczenia z katechetyki, które podjął ks. dr F. Blachnicki. Wprowadzono też wykład z antropologii pastoralnej podjęty przez ks. dra L. Kuca. Specjalizacja na sekcji pastoralnej w pełni została zrealizowana w roku akademickim 1965/1966. Dzięki niej można było wprowadzić więcej ćwiczeń seminaryjnych dla każdego kierunku studiów oraz wykłady monograficzne. W tym roku najbardziej dynamicznie rozwijały się specjalizacja hodegetyczno-socjologiczna oraz pedagogiczno-katechetyczna.

W 1966 roku otwarto nowy Zakład Teologii Pastoralnej, w którym znalazły pomieszczenie wszystkie specjalizacje sekcji. Każda specjalizacja miała wydzielony księgozbiór oraz sale wykładowe. Przygotowano też konieczne urządzenia do pracy naukowo-badawczej.

W roku akademickim 1966/1967 następuje adaptacja 10 wykładów *ex universa theologia* do potrzeb sekcji pastoralnej. Należy tu wymienić kilka z nich: *Zagadnienia moralne w dekretach Soboru Watykańskiego II* (ks. doc. W. Poplatek); *Doktryna o Kościele Soboru Watykańskiego II* (ks. dr A. L. Szafrąński); *Objawienie a wiara religijna* (ks. dr R. Łukaszyk); *Paschale misterium Christi* (ks. dr

W roku akademickim 1966/1967 następuje adaptacja 10 wykładów *ex universa theologia* do potrzeb sekcji pastoralnej. Należy tu wymienić kilka z nich: *Zagadnienia moralne w dekretach Soboru Watykańskiego II* (ks. doc. W. Poplatek); *Doktryna o Kościele Soboru Watykańskiego II* (ks. dr A. L. Szafrąński); *Objawienie a wiara religijna* (ks. dr R. Łukaszyk); *Paschale misterium Christi* (ks. dr W. Hryniewicz).

Przedstawiony głównie od strony programowo-merytorycznej zarys rozwoju sekcji pastoralnej od czasu powstania ukazuje jej dynamiczny rozwój, prężność oraz stałą rozbudowę. Dalszy rozwój i rozbudowa studiów pastoralnych wymaga pewnej autonomii, pracy naukowo-badawczej. W tym czasie kraje Zachodu dysponują już samodzielnymi instytutami pastoralnymi zarówno w płaszczyźnie krajowej, jak i na szczeblu diecezji. W Polsce tego rodzaju instytutu nie było. Dlatego właśnie został skierowany do Rzymu przygotowany projekt zorganizowania instytutu pastoralnego¹.

W 1968 r. Stolica Apostolska dekretem *Sacrae Congregationis pro Institutione Catholica* nadała Sekcji Teologii Pastoralnej prawa Instytutu. Wpłynęło to na usamodzielnienie sekcji w ramach Wydziału Teologicznego, a także na reorganizację studiów i programu nauczania².

Instytut posiadał wówczas specjalizację socjologiczno-pastoralną, liturgiczno-homiletyczną i katechetyczno-pedagogiczną. W roku akademickim 1969/1970 studiowało w Instytucie 92 studentów. W Studium Pastoralnym (dla księży pracujących w duszpasterstwie) 280 studentów. W Instytucie było zaangażowanych 19 pracowników naukowych. W roku akademickim 1970/1971 studiowało 80 osób, a na Studium Pastoralnym 267 (w Lublinie i Gorzowie Wielkopolskim).

Od 1970 r. kierownictwo Instytutu objął ks. doc. dr hab. A. L. Szafrąński. Ks. doc. dr hab. W. Piwo-

¹ Opracowano na podstawie artykułu W. Piwowarskiego: *Zarys dziejów Sekcji Teologii Pastoralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim 1958-1968*. RTK 15:1968 z. 3 s. 35-40.

² W. Piwoarski. *Kronika Sekcji Teologii Pastoralnej KUL*. RTK 16:1969 z. 3 s. 141.

warski przyjął natomiast wszystkie wykłady z socjologii i socjologii religii, seminarium naukowe oraz kierownictwo Katedry Socjologii Religii. W tym samym czasie ks. prof. S. Łach objął p.o. kierownika Katedry Homiletyki, a ks. dr hab. P. Poręba p.o. kierownika Katedry Pedagogiki Katechetycznej.

W omawianym okresie działalność Instytutu Teologii Pastoralnej wyrażała się także organizowaniem specjalnych wykładów oraz uczestnictwem pracowników Instytutu w rozmaitych sesjach naukowych. W roku akademickim 1970/1971 ITP zorganizował następujące wykłady naukowo-popularne: 14 I 1971: *Padre Pio — życie, dzieło, znaki*. Prelekcje wygłosili: o. dr Bronisław Wilk OFM Cap. z Warszawy, ks. doc. A. L. Szafrąński KUL. 18 II 1971 wykład na temat: *Metoda badań nad sztuką średniowiecza* wygłosił dr hab. Piotr Skubiszewski z Instytutu Historii Sztuki UW. 19 III 1971 zorganizowano wieczór ku czci nowych doktorów Kościoła: św. Teresy od Jezusa i św. Katarzyny ze Sieny. Prelekcje wygłosili: o.dr Otto Filek OCD z Krakowa i ks. doc. S. Witek KUL.

W związku z uchwałą Episkopatu Polski, wprowadzającą w życie nowy program katechezy na wszystkich stopniach nauczania, ITP zorganizował w dniach 19-20 VIII 1971 Ogólnopolski Kurs Katechetyczny z następującym programem: *Zagajenie* — ks. doc. A. L. Szafrąński. Wykłady: *Geneza nowego programu katechezy* — ks. bp dr J. Stroba; *Założenia dydaktyczne i metodyczne nowego programu katechezy* — ks. bp dr E. Materski; *Uwarunkowania psychologiczne na poszczególnych etapach nauczania* — ks. doc. P. Poręba; *Elementy treściowe programu katechezy dla dzieci i młodzieży szkoły podstawowej* — dr J. Charytański TJ; *Koncepcja programu katechezy dla młodzieży szkół średnich* — ks. mgr A. Kotlarski; *Źródła i pomoce dla realizacji nowego programu katechezy* — ks. mgr. Z. Czerwiński.

W ramach Sympozjum Teologicznego dla wykładowców seminariów duchownych w Polsce, odbytym w dniach 2-3 IV 1970, specjaliści ITP wygłosili odczyty ukazujące rozwój współczesnej teologii pastoralnej.

Podczas Kongresu Teologów Polskich (21-23 IX 1971 r.) odbyły się dwa posiedzenia sekcyjne grupujące wszystkich pastoralistów polskich pod kierownictwem ks. dra R. Raka (KUL), na których omówiono problematykę antropologii teologicznej w odniesieniu do teologii pastoralnej oraz problem świeckich jako teologów.

W roku akademickim 1969/1970 zakłady naukowe ITP mieściły się przy ul. Glinianej 21; w następnym roku przeniesiono je do pomieszczeń przy ul. Chopina 21. Zbiory biblioteczne w 1971 r. osiągnęły liczbę 3447 woluminów. Zakład prenumerował 54 czasopisma³.

Po trzech latach działalności Instytutu od uzyskania praw, to jest na początku roku akademickiego 1972/1973, ciągle rozbudowywana i udoskonalana struktura organizacyjno-programowa obejmowała 6 katedr w ramach 3 specjalizacji:

1. Specjalizacja pastoralno-społeczna obejmująca Katedrę Teologii Pastoralnej Ogólnej (dotychczasowa Katedra Dogmatyki Pastoralnej) oraz Katedrę Socjologii Religii.

2. Specjalizacja katechetyczno-pedagogiczna obejmująca Katedrę Katechetyki (dotychczasowa Katedra Pedagogiki Katechetycznej) oraz Katedrę Pedagogiki Rodziny (powstałej z przekształcenia dotychczasowej Katedry Psychologii Duszpasterskiej).

3. Specjalizacja liturgiczno-homiletyczna obejmująca Katedrę Liturgiki oraz Katedrę Homiletyki.

W tym czasie jako czwarta jest organizowana w ramach Instytutu Teologii Pastoralnej specjalizacja Duszpasterstwa Rodzin, która powstała w 1970 r. jako samodzielna sekcja na Wydziale Teologicznym. Nie posiadała ona jeszcze wówczas własnej katedry.

Od strony programowej I rok studiów obejmował wykłady wspólne dla wszystkich specjalizacji, zaś ukierunkowanie właściwe poszczególnym specjalizacjom miało miejsce na II i III roku studiów. Taki układ programu studiów Instytutu Teologii Pastoralnej był wynikiem określonej wizji Kościoła

³ A. L. S z a f r a ń s k i. *Kronika Instytutu Teologii Pastoralnej KUL*. RTK 19:1972 z. 6 s. 95-99.

(instytucji i wspólnoty wierzących) jako kontynuatora zbawczego posłannictwa Jezusa Chrystusa w świecie oraz wypływającej stąd koncepcji teologii pastoralnej jako refleksji Kościoła nad samorzeczywistnieniem w świecie, czyli wypełnianiem powierzonej mu przez Chrystusa misji. Stąd tematyka zajęć pierwszego roku miała za zadanie ukazać Kościół w perspektywie jego realizacji w świecie, eksponując elementy istotne dla wyrobienia u studentów całościowej wizji tego procesu. Zadaniem specjalizacji zaś, bazując na wspomnianym ujęciu globalnym, było uszczegółowienie misji Kościoła w ramach poszczególnych dziedzin, którymi się zajmowały.

Warto w tej perspektywie spojrzeć na ówczesną tematykę zajęć pierwszego roku studiów w Instytucie Teologii Pastoralnej. Obejmowała ona: I. *Wstęp do teologii pastoralnej*; II. *Teologię pastoralną ogólną* z takimi tematami, jak: *Objawienie a wiara religijna, Tajemnica paschalna Chrystusa, Teologia pastoralna biblijna*; III. *Eklezjologię pastoralną* obejmującą następujące wykłady: *Teologia zbawczego posłannictwa Kościoła, Udział Kościoła w zbawczych funkcjach Chrystusa, Kairologia, Laikat jako podmiot duszpasterstwa, Społeczna nauka Kościoła — Kościół w dialogu ze światem wg Gaudium et spes*; IV. *Teologię pastoralną szczegółową*, która obejmowała: *Liturgikę ogólną, Teologię Słowa Bożego, Katechetykę fundamentalną*; V. *Nauki pomocnicze*, takie jak: *Socjologia religii, Socjografia katolicyzmu, Socjologia parafii, Psychologia życia religijnego*⁴.

W roku akademickim 1973/1974 oddzielono specjalizację teologii pastoralnej ogólnej od pastoralnej społecznej, liturgiczną zaś od homiletycznej. Badania i studia w Instytucie w tym czasie rozwijają się w ramach następujących specjalizacji: pastoralnej ogólnej, pastoralnej społecznej, katechetycznej, homiletycznej, liturgicznej i duszpasterstwa rodzin. W ramach Studium Pastoralnego wyodrębniono specjalizację dla liturgicznej służby ołtarza.

Ujednolicając przebieg studiów na Wydziale Teologicznym zaprogramowano ustny egzamin licencjancki po pierwszym roku studiów.

Na pierwszym roku studiów wprowadzono wykład orientujący we współczesnej problematyce moralnej, a na właściwych specjalizacjach wprowadzono zagadnienia z seksuologii oraz prawo rodzinne w PRL.

W latach 1972-1975 przeprowadzone zostały następujące przewody habilitacyjne pracowników instytutu: ks. dr M. Majewski z katechetyki; ks. dr F. Blachnicki i ks. dr R. Rak z teologii pastoralnej ogólnej; ks. dr W. Schenk z historii liturgii. W tym okresie ks. doc. J. Kudasiewicz obejmował p.o. stanowisko kierownika Katedry Homiletyki, ks. doc. W. Schenk — Katedry Historii Liturgii, ks. doc. R. Rak objął kierownictwo seminarium naukowego z organizacji duszpasterstwa.

W roku akademickim 1971/1972 studiowało w ITP 76 studentów i 44 doktorantów. Na SP 99 prezbiterów z różnych diecezji Polski i zakonów. Obroniono 7 rozpraw doktorskich, 18 licencjanckich. W roku akademickim 1972/1973 studiowało w ITP 39 studentów, 31 doktorantów, na SP 76 studentów. Przygotowano 6 rozpraw doktorskich, 18 licencjanckich, 29 magisterskich. W roku akademickim 1973/1974 studiowało w ITP 41 studentów, 31 doktorantów, na SP 84 prezbiterów. Obroniono 8 rozpraw doktorskich, 26 licencjackich, 59 magisterskich. W roku akademickim 1974/1975 w ITP studiowało 96 studentów, 39 doktorantów, na SP 82 magistrantów. Przygotowano 6 doktoratów, 28 licencjatów, 141 magisteriów.

Instytut organizował wykłady publiczne i sesje naukowe. W listopadzie 1971 r. zorganizowano wieczór ku czci bł. Maksymiliana Kolbe, na którym wykład wygłosił A. Żynej OFM Conv z Łodzi. W roku akademickim 1972/1973 odbyły się następujące wykłady: *Duszpasterstwo chorych* — ks. dr J. Szurlej z Katowic; *Duszpasterstwo charytatywne* — ks. dr K. Dłopolski z Krakowa. Wyniki sympozjum seksuologicznego w Lowanium referował doc. J. Strojnowski (KUL).

⁴ Informacja o stanie Instytutu Teologii Pastoralnej na Wydziale Teologicznym KUL z dn. 4 X 1972 (mps. ArchKUL).

Przedstawiciele ITP uczestniczyli w Osterreichische Pastoraltagung, poświęconym zagadnieniom czasu wolnego. W styczniu 1974 r. uczestniczono w sympozjum wiedeńskim. Socjologowie ITP uczestniczyli w 12 Kongresie Socjologów Religii w Hadze. Tematem kongresu były *Współczesne przemiany zjawisk religijnych*.

Od roku akademickiego 1972/1973 odbywają się posiedzenia Rady Naukowej ITP, którą stanowią wszyscy wykładowcy Instytutu. Celem Rady Instytutu jest dbanie o rozwój nauk teologicznych i pomocniczych oraz praca wychowawcza.

Na Sekcji Pastoralnej Towarzystwa Naukowego KUL wygłoszono następujące referaty: ks. doc. W. Piwowarski — *Przemiany religijnej funkcji rodziny*; ks. doc. M. Majewski — *Niektóre czynniki katechezy młodzieży pracującej*; ks. mgr J. Wilk — *Wpływ rodziców na religijność dziecka 0-6 lat*; ks. dr M. Brzozowski — *Główne nurty rozwojowe kaznodziejstwa polskiego w XIX w.*; ks. mgr F. Pełka — *Metoda analizy treści w socjologii; Metoda analizy tekstu*; ks. dr hab. F. Blachnicki — *Problem metody w teologii pastoralnej*; ks. dr J. Grześkowiak — *Człowiek współczesny a literatura*; ks. doc. W. Schenk — *Podłoże historyczne wspólnotowch elementów nowego Ordo Poenitentiae*; ks. dr J. Kopeć — *Aspekty teologiczno-pastoralne odnowy nabożeństwa Drogi Krzyżowej*; ks. doc. R. Rak — *Teologia pastoralna a nauki praktyczne*.

Od roku 1972 ukazuje się specjalny numer „Roczników Teologiczno-Kanonicznych” (zeszyt 6), poświęcony wyłącznie tematyce pastoralnej.

Od stycznia 1973 roku wprowadzono mszę św. we wtorki o godz. 13.00 przeznaczoną dla dojeżdżających księży oraz dla studentów i pracowników naukowych Instytutu Teologii Pastoralnej.

W omawianym okresie pracownicy naukowcy ITP wygłaszali referaty i prowadzili cykle wykładów w następujących ośrodkach: Olsztynie, Łomży, Gdańsku, Katowicach, Białymstoku, Siedlcach, Łądzie nad Wartą.

W dniach 23-26 X 1973 r. zorganizowano wycieczkę pracowników i studentów Instytutu szlakiem Kopernika. Zwiedzono Toruń, Kwidzyń, Malbork, Elbląg, Frombork, Pieniężno, Lidzbark, Olsztyn, Gietrzwałd, Łomżę, zwracając szczególną uwagę na ważne z punktu widzenia duszpasterskiego ośrodki akademickie, parafialne oraz formacji duchowieństwa diecezjalnego.

W styczniu 1972 r. ITP uzyskał nowy lokal w podziemiach głównego budynku uniwersyteckiego przy al. Racławickich 14, w którym mimo trudnych warunków przetrwał do 1973 r. W marcu tego roku Zakład przeniósł się do nowych pomieszczeń na 1 piętrze, złożonych z pięciu sal i czytelnii. Skompletowano księgozbiory specjalistyczne z teologii pastoralnej ogólnej, liturgiki, homiletyki, katechetyki, duszpasterstwa rodzin, socjologii religii. Księgozbiór zakładu liczył w 1972 r. 3009 tytułów, 870 czasopism, 41 mikrofilmów; w 1973 — 3376 tytułów, 933 czasopism, 62 mikrofilmy; w 1974 r. — 3934 tytuły, 966 czasopism, 84 mikrofilmy⁵.

Od 1974 r. kierownikiem Instytutu Teologii Pastoralnej został ks. prof. W. Piwowarski, a od 1976 r. ks. doc. R. Rak. W 1975 r. ks. doc. M. Majewski objął kierownictwo Katedry Katechetyki.

W okresie od 1975 r. do 1978 r. ITP liczył 7 katedr działających w ramach ukształtowanych uprzednio 6 specjalizacji. W roku akademickim 1975/1976 liczba pracowników naukowych instytutu wynosiła szesnaście osób: siedmiu pracowników samodzielnych i dziesięciu pomocniczych; czternastu pracowników prowadziło zajęcia zlecone. W roku 1976/1977 liczba pracowników wzrosła do osiemnastu; powiększyła się liczba pracowników pomocniczych.

W roku akademickim 1975/1976 studiowało w Instytucie 98 studentów i doktorantów. Liczba studentów SP wynosiła 54. Obroniono 8 doktoratów, 28 licencjatów, 37 magisteria. W roku akademickim 1976/1977 studiowało w ITP 113 studentów i doktorantów. Na SP studiowały 63 osoby. Obroniono

⁵ A. L. S z a f r a ń s k i. *Kronika Instytutu Teologii Pastoralnej KUL (1972-1975)*. RTK 23:1976 z. 6 s. 91-94.

5 rozpraw doktorskich, 58 licencjackich i magisterskich. W roku akademickim 1977/1978 studiowało 111 studentów i doktorantów, a na SP 77 księży. Przygotowano 12 rozpraw doktorskich, 5 licencjackich, 68 magisterskich.

Instytut zorganizował w tym okresie kilka sympozjów naukowych na KUL. W dniach od 25 do 26 II 1976 r. odbyło się Sympozjum Korczakowskie z udziałem przedstawicieli wielu środowisk naukowych w Polsce. W dniach od 25 do 26 XI 1976 r. odbyło się Sympozjum Katechetyczne na temat: *Katecheza wobec problemów laicyzacji*. W okresie od 21 do 24 XI 1977 r. odbyły się wykłady uniwersyteckie pt. *Katecheza we współczesnym świecie w ujęciu Synodu Biskupów w Rzymie*. W wykładach tych udział wzięli między innymi ks. kard. K. Wojtyła i ks. kard. H. Volk z Mainz. W maju odbyło się polsko-austriackie sympozjum socjologiczne, na którym pracownicy instytutu wygłosili referaty (ks. prof. W. Piwowarski i ks. doc. R. Rak).

26 IV 1977 r. w Warszawie odbyło się spotkanie pracowników i studentów katechetyki KUL i ATK. Poświęcone było *Tekstom literackim w katechezie młodzieżowej*. 26 IV 1978 r. podobne spotkanie, poświęcone problemowi ćwiczeń katechetycznych, odbyło się w gmachu KUL. 17 V 1978 r. w gmachu ATK w Warszawie odbyła się Sesja naukowa przygotowana przez katedry homiletyki ATK i KUL. Jej tematem były *Problemy metodologiczne homiletyki – interdyscyplinarność*.

W omawianym okresie pracownicy naukowcy instytutu brali udział w następujących sympozjach i kongresach zagranicznych: ks. prof. W. Piwowarski uczestniczył w 2 sympozjach socjologicznych (w Wiedniu i Strasburgu); ks. doc. R. Rak w sympozjum profesorów teologii-pastoralnej w Wiedniu; ks. doc. W. Schenk w Kongresie Józefologicznym w Toledo oraz w Kongresie „Societas Liturgica” w Canterbury; ks. doc. M. Majewski w obradach Synodu Biskupów w Rzymie oraz dwukrotnie w obradach Europejskiej Ekipy Katechetycznej w Londynie. Przedstawiciele ITP brali udział w „Österreichische Pastoraltagung” w Wiedniu; w roku 1975 poświęconemu duszpasterstwu młodzieży, w 1976 r. problemowi diakonii.

W 1976 r. pracownicy ITP brali czynny udział w Kongresie Teologów Polskich w Krakowie, uczestniczyli w wielu sesjach naukowych w kraju oraz wykonywali prace zlecone dla różnych Komisji Episkopatu i Komisji Diecezjalnych.

W omawianym okresie odwiedziło ITP wielu pastoralistów zagranicznych. 15 V 1975 dwa wykłady na temat: *Pedagogika wiary* oraz *Współczesna tendencja katechetyczna we Francji* wygłosił G. Voegelé-zen ze Strasburga; 27 X 1975 wykład pt. *Ewangelizacja i kultura* wygłosił Jan Kerkhofs – Sekretarz Generalny „Pro mundi vita”. Poza wspomnianymi kontakty naukowe ITP obejmowały spotkania z przedstawicielami wielu innych ośrodków zagranicznych.

W roku akademickim 1975/1976 księgozbiór ITP liczył 4388 tytułów i 1056 czasopism, zaś w następnym roku liczby te wynosiły odpowiednio 4025 i 1071.

W dniach 26-28 V 1978 r. odbyła się wycieczka pracowników naukowych i studentów instytutu do diecezji katowickiej. Wzięło w niej udział 36 osób. Zwiedzono domy rekolekcyjne w Kokoszycach i Panewniku; Diecezjalną Poradnię Życia Małżeńskiego oraz dwa nowo powstałe miasta Śląskie: Tychy i Jastrzębie Zdrój. Uczestnicy wycieczki spotkali się z zespołem redakcyjnym „Gości Niedzielnego”; ówczesnym sekretarzem „Apostolstwa Chorych” ks. drem J. Szurlejem; wysłuchali referatu na temat działalności Sekretariatu Ogólnopolskiego d/s Głuchoniemych i Niewidomych, a także wzięli udział w diecezjalnej pielgrzymce mężczyzn do Piekar Śląskich⁶.

W roku 1979 kierownictwo ITP objął ks. doc. M. Majewski. W tym samym roku przewod habilitacyjny przeprowadził ks. dr M. Brzozowski i objął kierownictwo katedry homiletyki.

Do roku 1980 ITP kontynuował działalność dydaktyczno-naukową w dotychczasowych struktu-

⁶ R. K a m i ń s k i. *Kronika Instytutu Teologii Pastoralnej KUL (1975-1978)*. RTK 26:1979 z. 6 s. 125-128.

rach. W roku akademickim 1980/1981, opierając się na wytycznych Jana Pawła II, zawartych w konstytucji *Sapientia christiana*, przeprowadzono reformę studiów w Instytucie.

Czas trwania studiów tak jak poprzednio wynosi trzy lata. Po dwu latach specjalistycznych student zobowiązany jest złożyć egzamin licencjacki z 60 tez oraz przedstawić pracę dyplomową. Trzeci rok ma charakter studiów doktoranckich. Zasadnicza różnica występuje w zakresie programu studiów, który jest realizowany w ramach pięciu specjalizacji z 7 katedrami:

- 1) Specjalizacja Teologii Praktycznej powstała z połączenia trzech katedr: teologii pastoralnej ogólnej, socjologii religii, organizacji duszpasterstwa. Program specjalizacji wypracowany został zgodnie z założeniami metody pastoralnej: funkcje diagnozowania aktualnej sytuacji działania Kościoła pełni katedra socjologii religii, analizę teologiczną zajmuje się katedra dogmatyki pastoralnej, zaś katedra organizacji duszpasterstwa ma za zadanie formułować wnioski dla praktyki duszpasterskiej;
- 2) Specjalizacja Katechetyki;
- 3) Specjalizacja Homiletyki;
- 4) Specjalizacja Liturgiki;
- 5) Specjalizacja Pedagogiki Rodziny⁷.

Podstawową cechą charakteryzującą układ nowego programu studiów w porównaniu z poprzednim jest ograniczenie liczby wykładów wspólnych na pierwszym roku studiów i wprowadzenie w ich miejsce wykładów specjalistycznych. Dla porównania można wykazać wykłady obowiązujące studentów I roku wszystkich specjalizacji. Są to: *Wstęp do teologii pastoralnej*; *Socjologia religii*; *Eklezjologia pastoralna*. Niektóre z wykładów ogólnych znalazły się w programie I roku studiów tylko niektórych specjalizacji (np. *Chryzologiczno-pneumatologiczne podstawy duszpasterstwa* wykazują programy trzech specjalizacji: teologii praktycznej, homiletyki, liturgiki)⁸.

W omawianym okresie w Instytucie pracowało 19 pracowników naukowych (6 samodzielnych i 13 pomocniczych). Zajęcia zlecone prowadziło 10-12 pracowników. W roku akademickim 1978/1979 w ITP studiowało 43 studentów, 59 doktorantów, 124 uczestników seminariów i proseminariów. W 1979/1980 studiowało 45 studentów, 76 doktorantów, 121 uczestników seminariów i proseminariów. W 1980/1981 było 45 studentów, 128 doktorantów oraz 258 uczestników seminariów i proseminariów.

W roku akademickim 1980/1981 przeprowadzono reformę Studium Pastoralnego. Studium trwa dwa lata. Słuchaczami mogą być księża, siostry zakonne, katecheści i katechetki świeckie oraz osoby po studiach teologicznych lub ukończonym IWKR. W nowym programie SP znalazły się następujące grupy zagadnień: *Współczesny kontekst wiary człowieka dorosłego*; *Chrześcijańska odpowiedź na zasadnicze pytania współczesnego człowieka*; *Realizacja katechezy dorosłych*. Odpowiedzialny za organizację i program SP został ks. mgr Z. Czerwiński. SP liczyło w tym czasie 30 studentów.

Od 22 do 23 II 1980 zorganizowane zostało w ITP sympozjum na temat: *Catechesi tradendae*; 23 IV 1980 sympozjum ATK-KUL na temat *Środki audiowizualne w katechezie*; 17 VI 1980 *XI Sympozjum Liturgiczno-Pastoralne*; w roku akademickim 1980/1981 zorganizowano sympozjum na temat: *Katecheza a reorganizacja szkolnictwa w Polsce*; zjazd dla wykładowców liturgiki w seminariach duchownych oraz zjazd poświęcony sakramentowi kapłaństwa.

Pracownicy ITP w omawianym okresie uczestniczyli w wielu sympozjach zagranicznych. W roku akademickim 1978/1979 ks. prof. W. Piwowarski w Mönchengladbach i w Linz; ks. doc. M. Majewski w Londynie — Pitsford; ks. doc. R. Rak w Linz; ks. doc. W. Schenk w Paderborn; ks. dr M. Brzozowski w Jenie. W roku akademickim 1979/1980 ks. prof. W. Piwowarski w Wiedniu i Garnisch; ks. doc. R. Rak w Wiedniu; ks. prof. M. Majewski w Brixen. W roku akademickim 1980/1981 ks. prof.

⁷ K. R y c z a n. *Kronika Instytutu Teologii Pastoralnej KUL (1978-1981)* mps s. 1-9 (ArchITP).

⁸ *Programy studiów ITP na rok akad. 1980/1981* (mps ArchITP).

W. Piwowarski w Lausanne — referat pt. *Religijność ludowa w Polsce*, ponadto w Linz — referat pt. *Przemiany rytuału w kontekście społeczno-kulturowym w Polsce*; ks. doc. R. Rak w Wiedniu; ks. doc. W. Schenk wygłosił dwa referaty na Kongresie Józefologicznym w Montrealu.

W omawianym okresie pracownicy ITP brali udział w licznych sympozyjach na terenie Polski. Prócz tego prowadzili szereg wykładów i proseminariów w instytutach teologicznych i seminariach duchownych w Polsce (Łomża, Opole, Wrocław, Katowice, Kraków, Sandomierz, Kielce, Pelplin, Gdańsk).

W omawianym okresie ITP gościł następujących profesorów zagranicznych, którzy przeprowadzili wykłady lub spotkania dyskusyjne: M. Barthelemy — Paryż; J. B. Molin — Paryż; J. Gevaert — Rzym; V. Mallincrodt — Dortmund; G. Miller — RFN; D. Emeis — RFN; F. Bieger — RFN; Fuchs — RFN; V. Nocke — RFN.

Księgozbiór ITP liczył w roku akademickim 1978/1979 5512 druków zwartych, 1307 czasopism, 325 zbiorów specjalnych, 147 mikrofilmów i 52 inne. W roku akademickim 1979/1980 druków zwartych było 5845, 1513 czasopism, 325 zbiorów specjalnych, 252 mikrofilmy, 73 inne. W roku akademickim 1980/1981 było 6077 druków zwartych, 1613 czasopism, 338 zbiorów specjalnych, 252 mikrofilmy, 86 innych.

W 1982 r. kierownikiem ITP zostaje wybrany ponownie ks. doc. R. Rak. Badania Instytutu w tym okresie są zogniskowane na następujących grupach tematycznych: socjologia rytuału, religijność a społeczeństwo, religia cywilna, teologia laikatu, metody prac pastoralnych, duszpasterstwo rodzin zlaicyzowanych, katecheza młodzieży, współczesne modele przepowiadania, dzieje liturgii w Polsce⁹.

Krzysztof Wojaczek

⁹ R y c z a n, jw.

KATEDRA DOGMATYKI PASTORALNEJ

Narodziny katedry dogmatyki pastoralnej zbiegają się z narodzinami Instytutu Teologii Pastoralnej. Gdy w 1968 r. powstał Instytut, utworzono równocześnie Katedrę Teologii Pastoralnej Ogólnej. Kierownictwo nią (p.o.) powierzono czasowo ks. doc. Władysławowi Piwowarskiemu po zatwierdzeniu 16 X 1968 r. przez Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego uchwały Senatu KUL o nadaniu mu stopnia naukowego docenta. Teologię pastoralną fundamentalną wykładał w KUL już od r. 1958 m. in. ks. dr Adam Ludwik Szafrąński, toteż po jego habilitacji (1969 r.) i zatwierdzeniu przez ministerstwo nominacji na docenta w zakresie dogmatyki pastoralnej (30 IV 1970) Rada Wydziału Teologicznego 5 VI 1970 r. przemianowała Katedrę Teologii Pastoralnej Ogólnej na Katedrę Dogmatyki Pastoralnej i jemu właśnie powierzyła jej kierownictwo. Funkcję kierownika tej katedry pełnił ks. prof. dr Szafrąński aż do momentu zakończenia pracy etatowej w KUL w związku z przejściem na emeryturę, tj. do 30 IX 1981 r. Jesienią 1981 r. p.o. kierownictwo katedry Rada Wydziału powierzyła ks. prof. Mieczysławowi Majewskiemu, który do dziś jest jej kuratorem.

W 1972 r. przyznano katedrze etat asystenta, powołując na to stanowisko ks. mgr Jerzego Grześkowiaka (doktorat w 1973 r.); 1 X 1977 mianowano go adiunktem katedry. Etat asystenta katedry objął 1 X 1981 absolwent ITP i katedry dr Krystian Wojacek, będąc pierwszym w dziejach Wydziału Teologicznego KUL etatowym świeckim teologiem.

I. DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-DYDAKTYCZNA

Początkowo (1969-1973) katedra wespół z Katedrą Socjologii Religii tworzyła specjalizację socjologiczno-pastoralną, nazwaną w r. 1972 specjalizacją pastoralno-społeczną. W tym okresie ks. doc. Szafrąński prowadził następujące wykłady dla I roku wszystkich specjalizacji Instytutu: „Eklezjologia pastoralna”, „Kairologia” (1968-1970), „Laikat jako podmiot duszpasterstwa”, „Teologia rzeczywistości ziemskich” (1971/72), „Udział Kościoła w zbawczych funkcjach Chrystusa”, „Kairologia” (1972/73). Ćwiczenia z metodologii teologii pastoralnej wprowadzone w 1972 r. dla I roku wszystkich specjalizacji ITP prowadził ks. J. Grześkowiak.

W 1973 r. Katedra Dogmatyki Pastoralnej została wyłączona ze specjalizacji pastoralno-społecznej i utworzono nową specjalizację: teologii pastoralnej ogólnej, będącej odtąd w gestii Katedry Dogmatyki Pastoralnej. Utworzono także Zakład Teologii Pastoralnej Ogólnej z własnym księgozbiorem. Odtąd oprócz własnych wykładów katedra prowadziła zawsze dwa seminaria kierowane przez ks. prof. Szafrąńskiego: licencjacko-doktoranckie dla ITP i magisterskie dla studentów teologii kursu zwyczajnego B (ze względu na dużą liczbę uczestników dzielone niekiedy na dwie grupy) oraz dwa rodzaje ćwiczeń: z metod teologii pastoralnej i z eklezjologii pastoralnej (prowadził J. Grześkowiak).

Oto dla ilustracji program dla II roku studiów specjalizacji teologii pastoralnej ogólnej w r. 1973/74: „Laikat jako podmiot duszpasterstwa i apostołstwa”, „Dialog Kościoła ze światem” (A. L. Szafrąński), „Organizacja działalności Kościoła” (R. Rak), „Eucharystia — sakrament jedności Kościoła” (B. Pylak), „Problemy chrystocentryzmu w XX w.” (A. Nossol), „Teologiczne podstawy ekumenizmu” (W. Hryniewicz), „Teologia religii niechrześcijańskich” (H. Zimoń), „Osobowa struktura aktu wiary” (M. Nalepa), „Problemy moralne współczesnego świata” (F. Greniuk), „Wychowanie dorosłych” (P. Poręba).

Natomiast w roku akademickim 1974/1975 studenci specjalizacji teologii pastoralnej ogólnej korzystali z następujących wykładów przeznaczonych dla studentów I roku wszystkich specjalizacji ITP: „Wstęp do teologii pastoralnej” (F. Blachnicki), „Udział Kościoła w zbawczych funkcjach Chrystusa”, „Kairologia” (A. L. Szafrąński), „Objawienie a wiara religijna” (R. Łukaszyk), „Tajemnica paschalna Chrystusa” (W. Hryniewicz), „Teologia zbawczego pośrednictwa” (R. Rak), „Pismo św. w życiu i duszpasterstwie Kościoła” (J. Kudasiewicz), „Teologia słowa Bożego” (M. Brzozowski), „Katechetyka fundamentalna” (R. Murawski), „Podstawowe pojęcia teologii liturgii” (J. Grześkowiak), „Urzeczywistnia-

nie się Kościoła w Liturgii" (W. Schenk), „Organizacja duszpasterstwa" (R. Rak), „Pedagogika rodziny" (P. Poręba), „Socjologia religii", „Socjologia parafii", „Socjografia religii" (W. Piwowarski).

W następnych latach ks. prof. Szafrąński wykladał następujące zagadnienia: „Kapłaństwo we współczesnym świecie" (1975/76), „Eklezjologia Soboru Watykańskiego II", „Teologia sekularyzacji" (1976/77), „Desakralizacja a duszpasterstwo" (1977/78), „Teologia wyzwolenia" (1978/79), „Kościół w świecie współczesnym" (1979/80), „Eklezjologia — zagadnienia wybrane", „Teologia laikatu i apostołstwa" (1980/81). Stałe wykłady ks. J. Grześkowiaka w tym okresie to: „Skuteczność mszy św.", „Wewnętrzne uczestnictwo we mszy", „Podstawowe pojęcia teologii liturgii".

Katedra spełniała też usługi wobec innych katedr Instytutu nie tylko w tym sensie, że studenci innych specjalizacji korzystali z wykładów prowadzonych przy katedrze (np. eklezjologii, sakramentologii i kaiologii). Ks. J. Grześkowiak prowadził dodatkowo wykłady: „Teologia nowego *Ordo Missae*", „Nowe modlitwy eucharystyczne", „Symbolika liturgii" (specjalizacja liturgiczna), „Liturgia a katecheza" (specjalizacja katechetyczna), „Teologia małżeństwa i rodziny" (specjalizacja duszpasterstwa rodzin). Pracownicy katedry wykładali też na kursie zwyczajnym B „Teologię laikatu i apostołstwa" (najpierw A. L. Szafrąński, potem J. Grześkowiak, obecnie K. Wojacek).

Dla lepszego obrazu dydaktyki przy katedrze w minionym okresie dobrze będzie usystematyzować tematykę wykładów ks. prof. Szafrąńskiego. Da się w nich dość wyraźnie wydzielić cztery bloki tematyczne.

Pierwszy stanowi posoborowa eklezjologia: Kościół jako lud Boży, Kościół ujęty w kategorii misterium i sakramentu, Kościół jako instytucja zbawcza i wspólnota miłości, teologia posługi biskupa i kapłana, teologia parafii, autorytet i władza w Kościele, charyzmatyczna struktura Kościoła, teologia laikatu i apostołstwa, teologia małżeństwa i rodziny. Oczywiście Kościół był ujmowany zawsze przez ks. Profesora w kontekście historii zbawienia, a więc wykłady były poświęcone również tajemnicy zbawienia, kwestiom trynitarnym, chrystologicznym, pneumatologicznym i eschatologicznym.

Drugi blok tematyczny wykładów stanowiła sakramentologia i liturgia. Wykladał ks. Szafrąński podstawowe pojęcia teologii liturgii, sakramentologię ogólną, teologię Eucharystii, sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, sakramentu pokuty i małżeństwa.

Trzeci dział stanowi teologia praktyczna jako teoria działania Kościoła, uwzględniająca okoliczności miejsca i czasu. Były to wykłady poświęcone urzeczywistnianiu się Kościoła w konkretnym wymiarze historyczno-społeczno-kulturowym, a więc z uwzględnieniem różnorodnych przemian dokonujących się w świecie. Tu należą też wykłady z kaiologii. Spośród różnych znaków czasu specyfikujących praktykę pastoralną Kościoła interesowały Profesora szczególnie takie zjawiska współczesne, jak: kształty współczesnej kultury, rozwój techniki, sekularyzacja, desakralizacja, pluralizm ideologii, filozofia marksistowska, emancypacja kobiet, dialog, pokój.

Czwarty obszar problematyki wykładów to antropologia dogmatyczno-pastoralna, uwzględniająca również wymiar filozoficzny i społeczny, ostatnio zwłaszcza antropologia teologiczna w ujęciu papieża Jana Pawła II.

Oczywiście studenci specjalizacji teologii pastoralnej ogólnej korzystali też z wykładów innych pracowników naukowych Instytutu i KUL (spoza Instytutu zajęcia prowadzi m.in. W. Popłatek, S. Witek, S. Rosik, J. Kudasiewicz, A. Nossol, W. Hryniewicz, R. Łukaszyk, J. Bazylak, P. Dronszyk, J. Strojnowski, M. Braun-Gałkowska).

W ramach reformy studiów teologicznych postulowanych przez konstytucję Stolicy Apostolskiej *Sapientia christiana* reorganizacji uległ również w 1981 r. Instytut Teologii Pastoralnej. Wtedy to połączono razem specjalizację teologii pastoralnej ogólnej i specjalizację pastoralno-społeczną, tworząc nową, która otrzymała nazwę: „Specjalizacja teologii praktycznej". Składa się ona z trzech katedr: dogmatyki pastoralnej, socjologii religii, organizacji duszpasterstwa. Taka struktura w pełni odpowiada klasycznej już trójstopniowej metodzie teologii praktycznej, która polega na rozpoznaniu i analizie współczesnej rzeczywistości Kościoła i świata, na zbadaniu sytuacyjnych uwarunkowań kulturowo-społecznych samourzeczywistniania się Kościoła przy wykorzystaniu metod nauk humanistycznych i w świetle

niezmiennej prawdy Bożej (Biblia i Tradycja Kościoła) oraz na wypracowaniu stosownych modeli teologicznych, zasad i dyrektyw pastoralnego działania, czyli tzw. strategii pastoralnej (planowania).

Zgodnie z tymi założeniami katedra dogmatyki pastoralnej zajmuje się tajemnicą zbawienia i Kościoła w ich dynamicznej i historycznej rzeczywistości bosko-ludzkiej, czyli Kościołem, o ile urzeczywistnia się współcześnie jako zbawcza instytucja i wspólnota miłości. Stąd katedra stawia sobie trzy fundamentalne zadania: 1. reinterpretacja dogmatów wiary ze szczególnym uwzględnieniem ich wymiaru egzystencjalnego i implikacji pastoralnych; 2. badanie praktyki Kościoła w przeszłości (historia duszpasterstwa); 3. rozpoznanie konkretnej sytuacji społeczno-kulturowej Kościoła dziś w świetle zadań Kościoła wynikających z objawienia oraz w świetle zamiarów Boga przejawiających się w znakach czasu, w konkretnym *kairos*. Specyfikę owego „dzisiaj” dla Kościoła określają i ujawniają tzw. znaki czasu, czyli pewne specyficzne wydarzenia, jakieś ogólne procesy, dążenia i oczekiwania we współczesnym świecie, mające związek z królestwem Bożym i będące bądź obiektywnym wyrazem obecności i woli Boga w historii, bądź apelem skierowanym do chrześcijan w ich historycznej odpowiedzialności za Kościół i świat.

Obecnie w ramach nowej specjalizacji katedra dogmatyki pastoralnej ma cztery stałe wykłady: *Eklezjologiczne podstawy duszpasterstwa*, *Antropologia teologiczna a duszpasterstwo* (dr K. Wojacek), *Sakramentologia pastoralna*, *Teologia znaków czasu* (dr J. Grzeškowiak). Wykłady rozłożone są na dwa lata i ich szczegółowa problematyka zmienia się zależnie od potrzeb i kierunków badań. Katedra posiada też dwa seminaria: doktoranckie (ks. prof. A. L. Szafrąński) i magisterskie dla teologów świeckich z kursu zwyczajnego B (ks. J. Grzeškowiak) oraz dwie godziny tygodniowo ćwiczeń: z eklezjologii pastoralnej i antropologii teologiczno-pastoralnej (dr K. Wojacek). Nadto katedra prowadzi dla kursu zwyczajnego B wykład: *Teologia laikatu i apostołstwa* i związane z nim ćwiczenia (K. Wojacek).

Gdy chodzi o działalność dydaktyczną katedry w KUL poza Instytutem należy tu wspomnieć o referatach wygłoszonych przez kierownika katedry ks. prof. Szafrąńskiego w czasie różnych sympozjów naukowych w KUL, na tygodniach eklezjologicznych i sierpniowych wykładach dla duchowieństwa, dla studentów humanistyki oraz o jego wykładach na IWKR i w ramach katechezy akademickiej, prowadzonej przez duszpasterstwo akademickie KUL.

Pracownicy katedry prowadzili też w minionym okresie działalność naukowo-dydaktyczną poza uczelnią — w innych ośrodkach teologicznych. Ks. prof. Szafrąński miał cykle wykładów w Gorzowie, Łomży, Białymstoku, Łądzie n. Wartą, Lublinie; ks. Grzeškowiak w Gdańsku, Poznaniu, Łomży i Łądzie n. Wartą; dr Wojacek w Ołtarzewie. Pracownicy katedry brali też udział w sympozjach naukowych organizowanych przez krajowe sekcje teologii dogmatycznej, teologii pastoralnej i liturgiki (wygłaszano referaty), wygłosili również sporo odczytów w różnych ośrodkach kościelnych w kraju dla różnych grup specjalistycznych (wykłady dla księży, zakonników, zakonnic, w Klubach Inteligencji Katolickiej, centralnych ośrodkach duszpasterstwa rodzin, na sympozjach diecezjalnych i ogólnopolskich).

II. PRACA NAUKOWO-BADAWCZA

Kierunki naukowo-badawcze katedry odzwierciedlają się po części w zaprezentowanej problematyce wykładów. Pierwszorzędnym jednak ich wyrazem są publikacje pracowników katedry oraz powstałe przy katedrze prace dyplomowe.

1. Publikacje

Owocem badań naukowych jest 6 książek: trzy ks. prof. A. L. Szafrąńskiego (*Partycypacja. Geneza i rola pojęcia uczestnictwa w teologii św. Tomasza z Akwinu*. Warszawa 1973; *Mateusza z Krakowa Opuscula Theologica dotyczące spowiedzi i komunii św.* Warszawa 1974; *Teologia liturgii eucharysty*).

stycznej. Lublin 1974 — 3 wydania), jedna ks. J. Grześkowiaka (*Liturgia dziś*. Katowice 1982) i dwa dzieła zbiorowe pod red. A. L. Szafrąńskiego (*Eucharystia w duszpasterstwie*. Lublin 1978; *Katolicka nauka o małżeństwie i rodzinie według nauczania Kościoła i teologii współczesnej*. Lublin 1983).

Bibliografia prac ks. prof. A. Szafrąńskiego liczy ponad 140 jednostek (kompletny zestaw bibliografii zob. RTK 30:1983 z. 6). Składają się na nią oprócz wymienionych książek: 50 rozpraw i artykułów (publikowanych bądź w formie większych broszur bądź w pracach zbiorowych i czasopismach naukowych), hasła w *Encyklopedii Katolickiej*, recenzje, artykuły publicystyczne („Gość Niedzielny”, „Kierunki”) i materiały pomocnicze dla duszpasterstwa („Współczesna Ambona”).

W badaniach naukowych prof. Szafrąńskiego, tak jak ujawniają się one w jego publikacjach, można wyróżnić pięć zasadniczych nurtów. Pierwszy z nich to historia teologii: teologia św. Tomasza z Akwinu, reforma Kościoła, duszpasterstwa i duchowieństwa w Polsce w XIV-XV wieku (Mateusz z Krakowa, Stanisław ze Skarbimierza, Jakub z Paradyża), dzieje teologii pastoralnej w Polsce (np. wiek XIX w diecezji kieleckiej).

Drugi dział stanowi teoria teologii praktycznej (koncepcja, kierunki, chrystocentryzm).

Trzecim obszarem badań jest posoborowa eklezjologia: misterium zbawienia, lud Boży, wspólnota, sakramentalność Kościoła, wymiar misyjny Kościoła, władza w Kościele, charyzmaty, parafia, kapłaństwo służebne, diakonat (diakonisa), laikat i jego apostołstwo, kapłaństwo wiernych, świecki jako teolog, małżeństwo i rodzina.

Czwarty dział badań stanowi sakramentologia: skuteczność sakramentów, wiara a sakrament, charakter sakramentalny bierzmowania, łaska sakramentalna małżeństwa, problematyka sakramentu pojednania (w Polsce), Eucharystia jako ofiara, uczta, obecność i kult.

Ostatnim nurtem badań naukowych jest kairologia, czyli reakcje istniejące między Kościołem a światem i zadania Kościoła w tym świecie, których specyfikę oprócz objawienia określają również współczesne znaki czasu (teologia rzeczywistości ziemskich, współczesna kultura, mentalność techniczna, sekularyzacja; kierowanie parafią a teoria zarządzania i kierowania zespołami).

Ks. J. Grześkowiak opublikował 12 rozpraw, 25 artykułów naukowych, 7 haseł w *Encyklopedii Katolickiej* i 84 artykuły popularne („Gość Niedzielny”, „Przewodnik Katolicki”). Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół eklezjologii (Kościół jako sakrament), teologii liturgii (zwłaszcza symbolika liturgiczna), odnowy liturgii, sakramentologii ogólnej, teologii Eucharystii (skuteczność mszy, wewnętrzne uczestnictwo, nowe *Ordo Missae*), teologii małżeństwa i rodziny (sakramentalność, Kościół domowy) i teologii znaków czasu (cywilizacja techniczna, ochrona środowiska człowieka, czas wolny).

Dr K. Wojacek opublikował 15 artykułów popularnych i złożył do druku 9 artykułów naukowych (teologia pracy, teologiczne podstawy duszpasterstwa rodzin, przygotowanie do małżeństwa).

Należy nadmienić, że w r. 1977 w „Przewodniku Katolickim” ukazał się cykl artykułów o Kościele, przygotowanych przez studentów uczęszczających na seminarium z dogmatyki pastoralnej.

Pracownicy katedry prowadzili badania naukowe również w zagranicznych ośrodkach teologicznych: ks. prof. A. L. Szafrąński w Wiedniu, ks. J. Grześkowiak w Paryżu i Monachium, dr K. Wojacek w Louvain.

2. Prace dyplomowe

W minionym okresie powstało przy katedrze pod kierunkiem ks. prof. Szafrąńskiego 12 rozpraw doktorskich, 22 prace licencjackie i 105 prac magisterskich. Nadto 5 prac magisterskich napisano pod kierunkiem ks. J. Grześkowiaka.

Ponieważ wykaz prac dyplomowych, których promotorem był prof. Szafrąński, załączono do Księgi Pamiątkowej ku czci ks. Szafrąńskiego (RTK 30:1983 z. 6), tu podamy jedynie problematykę rozpraw doktorskich i główne kierunki badawcze prac licencjackich i magisterskich.

Badania naukowe doktorantów ks. Szafrąńskiego koncentrowały się wokół następujących zagadnień teologiczno-pastoralnych: znak jako centralna kategoria w soborowej odnowie liturgii (J. Grześkowiak), teologia mszalnej liturgii słowa (R. Kielczewski), homilia po Soborze Watykańskim II (E. Sobieraj), teologiczne podstawy ekumenizmu (W. Hanc), Duch Święty a przebóstwienie człowieka w teologii prawosławnej (S. M. Ryk), teologia sakramentu namaszczenia chorych (Cz. Krakowiak), sakrament pojednania w Polsce (A. Drózd), teologia małżeństwa i rodziny w nauczaniu biskupów polskich (Cz. Murawski), kierownictwo parafią w świetle teorii organizacji i zarządzania (J. Sikorski), teologia diakonatu stałego (M. Marczewski), teologia pracy (K. Wojaczek), duszpasterstwo akademickie w Lublinie do II wojny światowej (P. Tarnowski).

Gdy chodzi o prace magisterskie i licencjackie, cechuje je duża rozpiętość tematyczna, która wynika z jednej strony z zakresu treściowego przedmiotu dogmatyki pastoralnej i szerokich zainteresowań Promotora, z drugiej ze swobody pozostawionej studentom w wyborze tematu, podyktowanej szacunkiem ze strony ks. Profesora dla ich osobistych zainteresowań. Ta rozpiętość tematyczna prac utrudnia dokonanie jakiejś precyzyjnej ich systematyzacji. Można jedynie przykładowo wskazać na zasadnicze kierunki, w jakich szły badania naukowe studentów inspirowane bądź aprobowane i kierowane przez ks. prof. Szafrąńskiego.

Są więc najpierw prace o profilu ściśle dogmatyczno-pastoralnym, poświęcone takim zagadnieniom, jak: stworzenie a odkupienie, wiara, miłosierdzie Boże, kapłaństwo Chrystusa, eschatologia, misyjność Kościoła, antropologia teologiczna. Inne z prac poddają analizie współczesne dokumenty Kościoła pod kątem ich teologiczno-pastoralnych implikacji. Sporo prac dotyczy realizacji w Kościele prorockiej, kapłańskiej i królewskiej funkcji Chrystusa, znaczna ich część jest poświęcona uczestnictwu świeckich w tych funkcjach. Uwidacznia się również w pracach problematyka duszpasterstwa na terenach misyjnych i współczesne tendencje ekumeniczne (eschatologia prawosławna, teologia ikony, wychowanie do ekumenizmu, mariawici, świadkowie Jehowy).

Zaznacza się dość mocno w badaniach problematyka Eucharystii: teologia mszy i koncelebracji eucharystycznej, skuteczność mszy, funkcji liturgicznych świeckich, recepcji nauki Kościoła o mszy, pierwszej komunii św., wychowawczej roli mszy, jej znaczenia egzystencjalnego, wychowania eucharystycznego na przykładzie konkretnych parafii.

Dość dużo prac poświęcono teologii małżeństwa i rodziny, uwzględniając takie zagadnienia, jak: urzeczywistnianie się Kościoła w małżeństwie, Eucharystia a małżeństwo, rok liturgiczny w życiu rodziny, model miłości małżeńskiej, powołanie kobiety, planowanie rodziny i regulacja poczęć, duszpasterstwo rodzin w Polsce.

Osobny dział stanowią badania związane z teologią parafii i różnymi formami duszpasterstwa parafialnego: katecheza, duszpasterstwo chorych, sakrament chorych, akcje antyalkoholowe, rekolekcje młodzieżowe, stały diakonat, pomocnice duszpasterskie.

Nie pominięto w badaniach tak specyficznego i doniosłego dla współczesnego Kościoła zjawiska ruchów i wspólnot, w których widać szansę odrodzenia Kościoła i pogłębienia życia religijnego (Comunione e Liberazione, ruch odnowy charyzmatycznej, Agape).

Wiele prac ujawnia zainteresowanie teologią rzeczywistości doczesnych zarówno w ujęciu ogólnym (doczesne aspekty zbawienia), jak też gdy chodzi o sprawy konkretne (kultura, informacja, środki audiowizualne, muzyka, sztuka, pokój, praca).

Jest też sporo prac historycznych poświęconych teologii polskich koncepcji duszpasterskich i apostołskich — biskupów, zakonów, wybitnych teoretyków i praktyków tak duchownych, jak świeckich (kard. A. Hlond, kard. S. Wyszyński, bp L. Wetmański, bp T. Kubina, bp R. Jałbrzykowski, bp A. Pawłowski, ks. B. Markiewicz, ks. K. Dębiński, ks. M. Rękas, ks. M. Sopoćko, ks. B. Wilanowski, ks. F. Płaszczyński, ks. S. Wilkoszewski, B. Jański, K. de Foucauld). W tych pracach usiłowano zawsze przedstawić to, co mimo konkretnych uwarunkowań czasowo-przestrzennych nie straciło nic na aktualności i co można wykorzystać dziś lub przynajmniej starano się pokazać, jak w przeszłości ludzie Kościoła byli uczuleni na potrzeby i specyfikę swoich czasów i umieli do nich dostosować formy

działalności duszpasterskiej.

Aktualne i zamierzone kierunki badań naukowych przy katedrze dogmatyki pastoralnej ogniskują się wokół następujących obszarów teologiczno-pastoralnych:

1. Dogmatyczno-pastoralne implikacje współczesnego nauczania Kościoła.
2. Recepcja prawd wiary (nauczanie Kościoła a wiara i życie wiernych).
3. Antropologia teologiczno-pastoralna (oprócz spraw ogólnych także człowiek współczesny, jego mentalność, uwarunkowania, przemiany i zagrożenia).
4. Sakramenty w kontekście współczesnych przemian (współczesne kierunki w sakramentologii, symbolika sakramentów, recepcja odnowionych obrzędów).
5. Teologia małżeństwa i rodziny (sakramentalność małżeństwa, rodzina jako Kościół domowy, teologia płci, teologiczne podstawy i organizacja duszpasterstwa rodzin).
6. Teologia ruchów odnowy i wspólnot w Kościele.
7. Kościół a świat, czyli teologia znaków czasu: rozwój, technicyzacja, desakralizacja, ateizm. Kościół a polityka, solidarność międzyludzka, ochrona środowiska, teologia pracy, czas wolny.

Ks. Jerzy Grześkowiak

KATEDRA SOCJOLOGII RELIGII

Sprawozdanie z działalności katedry i krytyczna refleksja nad jej działalnością są konieczne, zwłaszcza w momentach przełomowych, do których zaliczają się małe i wielkie jubileusze. W tym roku sekcja i Instytut Teologii Pastoralnej KUL obchodzą jubileusz dwudziestopięciolecia, a jednocześnie taki jubileusz obchodzi katedra socjologii religii, ponieważ od początku związana jest z sekcją i z Instytutem. Utworzenie tej katedry na początku rozwoju studiów pastoralnych na Wydziale Teologicznym KUL świadczy o zrozumieniu, czym jest teologia praktyczna oraz jakie są jej cele i zadania. Przede wszystkim jednak świadczy o zrozumieniu przydatności teologii praktycznej dla Kościoła w świecie współczesnym, w tym Kościoła w Polsce, który kierując się własną samoświadomością, poszukuje coraz to nowej adekwatności stosownie do warunków miejsca i czasu. Nie ulega wątpliwości, że przy takim podejściu korzystanie z wyników badań socjo-religijnych jest nieodzowne.

Socjologowie religii z kręgów zachodnich wyrażają nieraz zdziwienie, że w KUL istnieje Katedra Socjologii Religii. Na Zachodzie problematyką socjo-religijną zajmują się zwykle socjologowie kierujący bardziej ogólnymi katedrami. Nie zwracają oni uwagi na fakt, że istnieją tam instytuty ogólnokrajowe, prowincjonalne czy diecezjalne, które prowadzą badania nad religijnością, a co więcej, stanowią „zaplecze” dla duszpasterstwa. W Polsce brak jest tego rodzaju instytutów, co dostatecznie uzasadnia powstanie Katedry Socjologii Religii w takim ośrodku naukowym, jakim jest KUL.

Nasze refleksje związane z zaprezentowaniem Katedry i omówieniem działalności w niej prowadzonej sprowadzimy do przedstawienia następujących zagadnień: organizacji i założeń katedry, działalności naukowo-dydaktycznej, działalności naukowo-badawczej wraz z prezentacją kierunków badań i perspektyw rozwoju katedry.

I. ORGANIZACJA I ZAŁOŻENIA KATEDRY

W dniu 16 V 1958 r. na zlecenie Episkopatu Polski i na wniosek ks. prof. S. Łacha, ówczesnego dziekana Wydziału Teologicznego, Rada tegoż Wydziału podjęła uchwałę o erygowaniu Sekcji Teologii Pastoralnej na kursie wyższym teologii, a w jej ramach Katedry Socjologii Religii. Uchwała ta została zatwierdzona przez Senat Akademicki KUL w dn. 23 V 1958 r. Pierwszym p.o. kierownikiem Katedry Socjologii Religii został ks. dr hab. Józef Majka, który z uwagi na to, że był jednym z nielicznych specjalistów, nadał wybitnie socjologiczny profil sekcji pastoralnej. Sytuacja ta jednak nie trwała długo, ponieważ ówczesny rektor KUL ks. prof. M. Rechowicz, który bardzo troszczył się o nową sekcję i ustawicznie zabiegał o nowych pracowników, już w 1959 r. zatrudnił specjalistów dyscyplin podstawowych.

W 1960 r. został zaangażowany w charakterze asystenta ks. dr W. Piwowarski, zaś w 1962 r. na stanowisko adiunkta ks. dr I. Tokarczuk. Ten ostatni nie był ściśle związany z katedrą, zajmował się jednak tą dyscypliną jako specjalista w dziedzinie socjologii wsi. Ponadto ks. Majka zatrudnił dwóch asystentów na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej, mianowicie ks. mgra M. Radwana i ks. mgra J. Sieka.

Ks. Majka jako p.o. kierownika katedry zmierzał do jej usprawnienia. Chcąc prowadzić badania empiryczne w terenie, konieczne było dysponowanie odpowiednim „zapleczem” w postaci zakładu naukowego. Memoriał w tej sprawie został złożony do Rady Wydziału Teologicznego dn. 16 III 1960 r. Zakład ten został otwarty w 1961 r. pod nazwą Zakład Socjologii Religii. Kierownikiem zakładu został ks. Majka, a od 1968 r. ks. Piwowarski. Zakład zaopatrzony jest (słabo) w fachowy księgozbiór oraz w inne pomoce naukowe. Z uwagi na trudności lokalowe w zasadzie służy do prowadzenia zajęć dydaktycznych.

W 1967 r. odbyła się przy katedrze pierwsza habilitacja z socjologii religii ks. Piwowarskiego, co

później doprowadziło do zmian w kierownictwie katedry. Rada Wydziału Teologicznego na wniosek ówczesnego prorektora prof. Stanisława Papierkowskiego w dn. 15 XII 1969 r. zwolniła z p.o. kierownika tej katedry ks. Majkę, który w tym samym czasie był kierownikiem innej katedry („II Katedra Socjologii Chrześcijańskiej”) na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej. Jednocześnie kierownictwo katedry socjologii religii powierzono ks. Piwowarskiemu.

Zmiana kierownictwa katedry rozpoczyna niejako drugi okres jej działalności, który charakteryzuje się większym niż dotychczas ukierunkowaniem na badania empiryczne. Wymagało to powiększenia personelu katedry, o który w warunkach materialnych KUL-u nie jest łatwo. W 1973 r. uzyskano zgodę władz Uniwersytetu na zatrudnienie w charakterze asystenta ks. mgra F. Pełki TJ, absolwenta socjologii religii KUL. Ks. Pełka zaangażowany w duszpasterstwo małych grup nie rozwijał dostatecznie swoich zainteresowań teoretycznych i w związku z tym na własną prośbę został zwolniony z zajmowanego stanowiska w 1976 r. Jego miejsce w tym samym roku zajął ks. mgr K. Ryczan, który w dwa lata później, tj. w 1978 r. uzyskał stopień naukowy doktora.

Jak widać z tej charakterystyki katedry pod względem organizacyjnym, jej dzieje w minionym 25-leciu, wyraźnie dzielą się na dwa okresy ze względu na kierownictwo. Rzuca to pewne światło na założenia tej katedry. Ks. Majka łączył ściśle rozwój katedry z naukami teologicznymi i z katolicką nauką społeczną, co zresztą znalazło wyraz w publikacjach i w zajęciach naukowo-dydaktycznych. Z kolei ks. Piwowarski łączył rozwój katedry z socjologią ogólną i z teologią praktyczną, jednakże przy wyraźnym oddzieleniu obydwu płaszczyzn, co również znalazło wyraz w publikacjach i w zajęciach naukowo-dydaktycznych. Konsekwencją pierwszego podejścia było uprawianie w KUL-u tzw. socjologii pastoralnej i traktowanie jej jako osobnej części katolickiej nauki społecznej, zaś konsekwencją drugiego podejścia było uprawianie socjologii religii jako subdyscypliny socjologicznej i wiązanie jej z teologią praktyczną w takiej mierze, w jakiej pastoralista chciałby skorzystać z opracowań socio-religijnych. Inaczej mówiąc, okres pierwszy charakteryzuje się pewnym ideologicznym podejściem do socjologii religii. Trudno uprawiać socjologię pastoralną bez wyraźnych założeń filozoficznych i teologicznych. Dyscyplina ta bowiem zakłada wartościowanie wyników badań empirycznych i poniekąd zastępuje teologię praktyczną. Okres drugi charakteryzuje się odideologizowaniem socjologii religii i wprowadzeniem jej do właściwego przedmiotu formalnego. W tym ujęciu socjologia religii nie zastępuje teologii praktycznej, lecz z nią współpracuje. Jak wiadomo, ta ostatnia jest nauką interdyscyplinarną, co oznacza, że prowadzi badania kompleksowe (jeden temat bada się pod różnymi aspektami formalnymi i przy pomocy różnych metod). Socjologia religii jako dyscyplina neutralna współpracuje z teologią praktyczną na etapie opisu i analizy rzeczywistości społeczno-religijnej.

W strukturze sekcji, a od 1968 r. w strukturze Instytutu Teologii Pastoralnej, katedra socjologii religii funkcjonuje w dwóch płaszczyznach: z jednej strony współpracuje z innymi katedrami w badaniach naukowych i w naukowym formowaniu studentów, z drugiej zaś rozwija własną działalność w ramach określonej specjalizacji. Gdy chodzi o pierwsze, trzeba podkreślić, że katedra ta nie jest traktowana jako „usługowa”, ponieważ socjologia religii stanowi współcześnie istotny element teologii praktycznej i jest jedną z podstaw formacji pastoralisty szeroko rozumianego, a więc jako teologa „praktycznego”, katechety, homilety, liturgisty, duszpasterza rodzin itp. Z kolei gdy chodzi o drugie, katedra socjologii religii od 1964 r. należy kolejno do specjalizacji hodegetyczno-socjologicznej, od 1968 r. do specjalizacji socjologiczno-pastoralnej (pastoralno-społecznej), a od 1980 r. do specjalizacji teologii praktycznej. W ramach tych specjalizacji katedra realizuje własny program studiów, związanych z ich profilem.

2. DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-DYDAKTYCZNA

Ten typ pracy katedry socjologii religii można podzielić na działalność wewnątrz Uniwersytetu i poza Uniwersytetem. Rodzaj i nasilenie jej w omawianym okresie czasu zależne były od zapotrze-

bowania społecznego i od możliwości świadczeń katedry. Ogólnie biorąc, bardziej pierwsze niż drugie decydowało o aktywności katedry.

W ramach Uniwersytetu pracownicy katedry socjologii religii prowadzili zajęcia dydaktyczne dla wszystkich studentów Instytutu Teologii Pastoralnej. Początkowo nie było jasnej koncepcji studiów z uwagi na brak specjalistów dyscyplin pastoralnych. Ks. prof. Majka od początku powstania katedry prowadził wykład z socjologii religii, który obejmował następującą problematykę: znaczenie nauk społecznych dla formacji i działalności kapłana, socjologia a pastorologia, zarys dziejów myśli społecznej, rozwój nauk społeczno-gospodarczych, początki myśli socjologicznej, socjologia współczesna, niemiecka szkoła protestancka socjologii religii, katolicka szkoła religijno-socjologiczna, problematyka i metoda socjologii religii w ujęciu szkoły katolickiej. W następnych latach ks. Majka podjął wykłady z socjologii parafii, metod badań nad religijnością oraz socjografią duszpasterstwa.

Od 1970 r. wykład z socjologii religii dla wszystkich studentów prowadzi ks. doc. Piwowarski z następującą problematyką: historia socjologii religii, socjologia religii jako subdyscyplina socjologiczna, socjologiczne definicje religii, operacjonalizacja pojęcia „religijność”, struktura i funkcje religii, religia — tabu — magia, religia zorganizowana i nie zorganizowana, religia a społeczeństwo, religia a kultura, religia a życie gospodarcze, teorie przemian religijności w społeczeństwie rozwiniętym. Podobnie uległa zmianie problematyka socjologii parafii. Metody badań socjologicznych przejęli najpierw ks. mgr Pełka, a po nim ks. dr Ryczan; zaś socjografię religii przy zmienionej nazwie przedmiotu ks. Piwowarski, a od 1976 r. ks. Ryczan.

Jak widać z powyższego, studenci Instytutu Teologii Pastoralnej przez wiele lat mieli możliwość zdobycia dość gruntownego przygotowania w dziedzinie socjologii religii. Sytuacja ta jednak uległa zmianie w 1980 r. kiedy to pod wpływem swoście zinterpretowanej konstytucji Jana Pawła II *Sapientia christiana* Instytut uległ dezintegracji. Powstały wówczas autonomiczne specjalizacje, ograniczono liczbę przedmiotów wspólnych i zredukowano do minimum socjologię religii.

W ramach wymienionych poprzednio specjalizacji, w których mieściła się katedra socjologii religii, prowadzono wykłady monograficzne. Najdłużej utrzymał się wykład pt. *Przemiany społeczne a duszpasterstwo*. Prowadził go najpierw ks. bp Tokarczuk, po nim ks. Piwowarski, a ostatnio ks. Ryczan. Inne wykłady monograficzne są zmieniane niemal co roku. Tytułem przykładu można tutaj wymienić następujące tematy: ks. Majka — „Rodzina jako społeczność religijna”, „Religijne czynności społeczne”, „Caritas jako czynność duszpasterska”, „Konstytucja soborowa *Gaudium et spes*”; ks. Piwowarski — „Religia jako system kulturowy”, „Teza sekularyzacyjna i proces sekularyzacji”, „Wpływ religii na społeczeństwo”, „Przemiany religijnej funkcji rodziny”, „Przemiany autorytetu w Kościele”, „Socjologia rytuału religijnego”.

W 1969 r. otwarto Studium Pastoralne dla Księży zatrudnionych w terenie. Na studium tym prowadził wykład z socjologii katolicyzmu ks. Piwowarski, a od 1976 r. ks. Ryczan.

Ponadto pracownicy katedry prowadzą zajęcia usługowe, najpierw na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej, a obecnie na Wydziale Nauk Społecznych. Ks. prof. Majka od utworzenia katedry prowadził tam wykład z socjologii religii, który w 1973 r. po odejściu ks. Majki do Wrocławia przejął ks. Piwowarski. Ten ostatni już od 1964 r. prowadził zajęcia z socjologii moralności na specjalizacji filozoficzno-społecznej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej, które w 1981 r. przejął ks. doc. J. Mariański.

W ramach katedry socjologii religii prowadzone są ćwiczenia, proseminaria i seminaria (magistranckie i doktoranckie). Godny uwagi jest fakt, że zajęcia te skupiają zawsze dużą liczbę studentów. Tłumaczy się to m.in. szerszą możliwością rekrutacji kandydatów z różnych Wydziałów (Teologicznego, kurs B; Filozofii Chrześcijańskiej, specjalizacja filozoficzno-społeczna, obecnie Wydziału Nauk Społecznych, Sekcja Społeczna; Instytutu Teologii Pastoralnej, specjalizacja teologii praktycznej).

W okresie sprawozdawczym przy katedrze socjologii religii odbyły się trzy przewody habilitacyjne. Oprócz ks. Piwowarskiego przewody przeprowadzili: 7 XII 1974 r. ks. dr W. Zdaniewicz („System społeczny zakonu a funkcja apostołska na przykładzie żeńskich zgromadzeń zakonnych w Polsce”) i 27 XI 1979 r. ks. dr J. Mariański („Dynamika przemian religijności wiejskiej w warunkach industria-

lizacji. Studium socjologiczne na przykładzie rejonu plockiego"). Stopień doktora pod kierownictwem ks. Majki uzyskało 6 osób. Ponadto ks. Majka przekazał promotorstwo przygotowanych już rozpraw doktorskich ks. prof. W. Poplatkowi (ks. mgr W. Kublika), prof. J. Turowskiemu (ks. mgr J. Mariańskiego) i prof. Cz. Strzeszewskiemu (ks. mgr M. Radwana). Pod kierunkiem ks. Piwowarskiego stopień doktora uzyskało 37 osób. Magisteria i licencjaty uzyskało pod kierunkiem ks. Majki 28 osób, a pod kierunkiem ks. Piwowarskiego 255 osób. W ramach współpracy z innymi katedrami Instytutu Teologii Pastoralnej, z innymi Wydziałami i z Towarzystwem Naukowym KUL przygotowano wiele recenzji prac naukowych, m.in. ks. Piwowarski napisał 7 recenzji do przewodów habilitacyjnych i 17 recenzji do przewodów doktorskich. Przytoczone informacje świadczą o wkładzie pracy w formację intelektualną studentów KUL-u. Najbardziej trudny okres w tym względzie związany był z założeniem i pierwszymi latami rozwoju Studium Pastoralnego, które skupiało wówczas olbrzymie rzesze studentów. Na studium tym prowadzi się od początku osobne seminarium z socjologii religii; obecnie kieruje nim ks. Ryczan.

W ramach Uniwersytetu podejmowano też wielokrotnie wykłady okolicznościowe, np. sympozja, wakacyjne wykłady dla Duchowieństwa.

Poza Uniwersytetem działalność katedry socjologii religii była również znacząca. Na szczególne podkreślenie zasługują wykłady z socjologii religii, na które — jak się okazało — istniało dość duże zapotrzebowanie społeczne. Wpłynął na to Sobór Watykański II, dostrzegane przemiany w Kościele i w społeczeństwie, podejmowane próby posoborowe dokształcania duszpasterzy itd. W ramach tego zapotrzebowania ks. Piwowarski przeprowadził systematyczne wykłady w diecezjach (warmińska, katowicka, gorzowska, gdańska i łomżyńska) i w zgromadzeniach zakonnych (jezuici, orioniści i kapucyni). Ponadto sporadyczne wykłady wygłosił w diecezjach białostockiej, lubaczowskiej, lubelskiej, opolskiej, przemyskiej, siedleckiej, wrocławskiej, a także w zgromadzeniach zakonnych (pallotyni, redemptoryści). Wykłady w różnych ośrodkach duszpasterskich obecnie podejmuje także ks. Ryczan. Do tego trzeba dodać udział w sympozjach na terenie kraju z wygłoszonymi referatami, np. IV Kongres Socjologii Wsi w Toruniu (1976), uczestnictwo w różnych zjazdach i w konferencjach naukowych, również z wygłaszanymi referatami, wreszcie zaproszenia z wykładami do niektórych ośrodków naukowych i centralno-kościelnych.

Oprócz wykładów na terenie Polski rozwijano współpracę z innymi Uniwersytetami i Szkołami Wyższymi. Najczęściej wyrażała się ona w przygotowaniu recenzji i w udziale w przewodach habilitacyjnych i doktorskich. Na uwagę zasługują tutaj takie ośrodki naukowe, jak Papieska Akademia Teologiczna, Akademia Teologii Katolickiej, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Wrocławski.

Pracownicy naukowcy katedry korzystali z wyjazdów zagranicznych dla uzupełnienia wiedzy z socjologii religii i nawiązania kontaktów z ośrodkami socjologicznymi, m.in. ks. Pelka przebywał w Belgii, ks. Ryczan we Francji, a ks. Piwowarski w Austrii (Instytut für kirchliche Sozialforschung, Wiedeń 1967-1968) i w Stanach Zjednoczonych (Divinity School, Yale University, New Haven, Conn. 1976-1977) w charakterze Senior Research Fellow. Podczas pobytu w Yale University ks. Piwowarski wygłosił 15 referatów w różnych instytutach i uniwersytetach na terenie USA i Kanady. W okresie sprawozdawczym ks. Piwowarski brał ponadto czynny udział w wielu sympozjach zagranicznych i światowych kongresach, zwłaszcza w Międzynarodowej Konferencji Socjologii Religii, której jest członkiem. Referaty publikowane były w materiałach tych sympozjów i kongresów. Na szczególne podkreślenie zasługuje udział ks. Piwowarskiego z referatem w sześciu sympozjach polsko-austriackich, odbytych na terenie Austrii (Wiedeń, Linz) i Polski (Lublin, Katowice). Dodać trzeba, że w KUL przebywali również socjologowie religii z zagranicy, m.in. ks. Majka wprowadził znanego socjologa F. Houtarta, a ks. Piwowarski P. M. Zulehnera.

3. DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-BADAWCZA: KIERUNKI BADAŃ

Socjologia religii w Polsce po II wojnie światowej rozwinęła się z pewnym opóźnieniem w stosunku do Zachodu. Zaległości te nadrabiał przede wszystkim ks. prof. Majka, kładąc nacisk na upowszechnienie dorobku klasycznych i współczesnych nurtów w socjologii religii. Znalazło to wyraz w jego publikacjach. Gdy chodzi o pierwsze, na podkreślenie zasługuje opracowanie poświęcone niemieckiej szkole strukturalnej oraz historia socjologii religii w Polsce; w drugim wypadku duże znaczenie miała adaptacja na gruncie polskim poglądów G. Le Bras. Szczególną zasługą ks. Majki było przygotowanie podręcznika socjologii parafii i opublikowanie wielu artykułów z zakresu tej problematyki.

Pierwsze rozprawy naukowe ks. Majki stanowiły podstawę do kształcenia specjalistów, a co więcej – do zainicjowania wielu badań w dziedzinie socjologii religii. Spośród nich można tutaj wymienić następujące: socjologia czynności religijnej, socjologia powołań religijnych, studia nad ośrodkami pielgrzymkowymi i nad ruchem pielgrzymkowym, studia nad praktykami religijnymi, m.in. w skali diecezji, studia nad wpływem uprzemysłowienia na religijność, studia nad religijnością rodziny, studia nad procesem sekularyzacji. Wszystkie te zagadnienia i kierunki badań znalazły wyraz w przygotowanych pod kierunkiem ks. Majki rozprawach doktorskich. Jeszcze bogatsza problematyka ujawniła się w pracach licencjackich i magisterskich, kierowanych przez ks. Majkę. Przykładowo można tutaj wymienić następujące: poglądy socjologiczno-religijne Ludwika Krzywickiego, zastosowanie teorii i analizy funkcjonalnej w socjologii religii, duszpasterstwo zawodowe, adaptacja zakonów, zagadnienie dystansu między księżmi a inteligencją świecką, księża robotnicy, wzory współczesnej rodziny wiejskiej, socjologiczne monografie parafii. Pośród tych ostatnich prac, najwięcej koncentrowało się na powołaniach religijnych i na życiu religijnym parafii.

Zapoczątkowane przez ks. prof. Majkę badania terenowe były kontynuowane przez ks. Piwowarskiego, choć pewnej zmianie uległy kierunki badań. Wiązało się to z rozwojem zainteresowań nie tylko kierownika katedry, ale także współpracowników i studentów. Szczególnie ci ostatni zgłaszali niekiedy zapotrzebowanie na określone tematy, w pewnych wypadkach inspirowane przez ich zwierzchników.

Ks. Piwowarski początkowo pozostawał w kręgu wpływów szkoły G. Le Bras, które z czasem – dzięki kontaktom z ośrodkami zagranicznymi – poszerzał w kierunku poszukiwania własnych założeń teoretycznych i metodologicznych, ale zarazem w pewnej zależności od rozwoju światowej socjologii religii. Wyrazem początkowych zainteresowań są jego studia nad religijnością Warmiaków i nad praktykami religijnymi w diecezji warmińskiej. Bardziej pogłębione studia socjo-religijne ks. Piwowarski zrealizował w rejonie Puław i w Puławach. Dotyczyły one wpływu urbanizacji i uprzemysłowienia na religijność. W studiach tych, zwłaszcza w drugim z nich, uwzględniono nieco inne założenia teoretyczno-metodologiczne niż w pracach początkowych, m.in. w związku z upowszechnieniem się teorii religijności prywatnej. W tym kierunku poszły inne, bardziej teoretyczne studia ks. Piwowarskiego, np. przemiany religijnej funkcji rodziny, socjalizacja permanentna, pluralizm społeczno-kulturowy a religia, socjologia rytuału religijnego.

Trzeba tutaj podkreślić, że na Zachodzie w latach pięćdziesiątych, sześćdziesiątych, a nawet w początkach lat siedemdziesiątych, dominowała teza sekularyzacyjna w socjologii religii, co znalazło wyraz w badaniach inspirowanych przez teorię strukturalno-funkcjonalną i przez teorię czynności społecznej. Dopiero w latach siedemdziesiątych naszego stulecia zaczęto powszechnie zarzucać tę tezę w związku z dwoma zjawiskami: z jednej strony okazało się, że religijność ludowa, mimo gwałtownych przemian społeczeństw, nie tylko nie znikła, ale utrzymuje się i jest w stanie wielu ludziom dostarczyć sensu i identyczności, z drugiej zaś stwierdzono, że w społeczeństwach wysoko rozwiniętych obserwuje się nawrót do doświadczenia religijnego, zwłaszcza w ruchach młodzieżowych. Oznaczało to, że religia nie zanika, jak głosiła teza sekularyzacyjna, lecz się zmienia, czy lepiej, przybiera inne formy, nawet pozainstytucjonalne, prywatne.

Niektórzy twierdzą, że rzeczywistość zachodnia (stan faktyczny i refleksja teoretyczna) nie mają

odniesienia do Polski. Pewną próbę ustosunkowania się do tego poglądu opartą na wielu badaniach terenowych podjęto w pracy *Religijność ludowa – ciągłość i zmiana*, która ukazuje dwie płaszczyzny funkcjonowania religii: ogólnonarodową i osobowościową. Wydaje się, że specyfika religijności polskiej zaznacza się głównie w pierwszej z nich; druga zaś upodabnia się do schematów zachodnich.

Po tych uwagach należałoby przejść do kierunków badań związanych z pracami doktorskimi, prowadzonymi przez ks. Piwowarskiego. Niektóre z nich stanowią kontynuację badań zapoczątkowanych przez ks. Majkę. Należą do nich: studia nad ośrodkami pielgrzymkowymi (Częstochowa, Kalwaria Zebrzydowska); studia nad powołaniami religijnymi (Społeczno-religijne determinanty powołań kapłańskich i zakonnych w parafii Żołyńia i model prezbitera diecezjalnego); studia nad praktykami religijnymi (diecezje: warmińska, gdańska, gorzowska, opolska, katowicka, lubelska, wrocławska, łomżyńska, białostocka); studia nad przemianami religijnej funkcji rodziny (przemiany tej funkcji w środowisku wiejskim i miejskim); studia nad wpływem uprzemysłowienia na religijność (rejon Puław i LZW).

Z nowych kierunków badań, tytułem przykładu, można wymienić następujące: ciągłość i zmiana tradycji religijnej w środowisku miejskim i wiejskim; badania nad światopoglądem młodzieży szkół średnich i wyższych; uwarunkowania recepcji programów telewizyjnych przez młodzież; studia nad kulturą religijną regionów (Kaszuby, Podhale, Kurpie); przynależność do parafii (wiejska, robotnicza, miejska); religijność ludności starych i nowych osiedli; monografie miast w aspekcie życia religijnego; wpływ religii na pracę; postawy religijne a postawy etyczne lekarzy; ewolucja Kościoła polsko-katolickiego; przemiany religijności katolików w RFN; motywy prawno-kanoniczne a motywy faktyczne starań o nieważność małżeństwa katolickiego; uwarunkowania frekwencji nauczania religii; postawy wobec własności społecznej; typ wykształcenia wyższego a religijność; apostołstwo siostr zakonnych a integracja ze zgromadzeniem zakonnym.

Znacznie poszerzono wymienione kierunki badań w pracach licencjackich i magisterskich. Trudno byłoby je na tym miejscu wyczerpująco omówić. Pewne zbliżone lub wspólne tematy są łącznie omawiane w „Biuletynie Socjologii Religii”, publikowane w „Collectanea Theologica”. Przykładem może tu być stan religijności mieszkańców PGR, ukazany na przykładzie wielu badań przeprowadzonych przez ks. Ryczaną. Żmudnego trudu podsumowania wszystkich monografii parafii podjął się ks. dr R. Kamiński, co częściowo znalazło już wyraz we wspomnianym „Biuletynie”.

Mało uwagi w tym opracowaniu poświęcono publikacjom pozostałych pracowników katedry socjologii religii. Ks. dr M. Radwan, który współpracował z ks. prof. Majką, opublikował kilka artykułów o charakterze teoretycznym (np. socjologia Kościoła czy socjologia religii; socjologia religii czy socjologia kultury, realizm symboliczny a socjologia religii); ks. mgr F. Pelka publikował prace dotyczące religijności młodzieży; ks. dr K. Ryczan dokonał podsumowania wyników badań nad powołaniami religijnymi i wyników badań nad tradycją religijną. Pierwsza z tych prac jest w druku, a druga została opublikowana. Ten ostatni opublikował także niektóre wyniki badań z pracy doktorskiej. Z katedrą współpracowała także w jakiś sposób dr F. W. Wawro, która opublikowała już kilka artykułów, m.in. na temat uwarunkowań religijności młodzieży.

Przedstawione w sposób ogólny nurty badawcze w dużej mierze zostały ukazane w zarysie historii polskiej socjologii religii, którą przygotowali do druku ks. J. Mariański i ks. W. Piwowarski.

4. PERSPEKTYWY ROZWOJU KATEDRY

W zakończeniu przedstawionego sprawozdania należałoby jeszcze ukazać najbliższe perspektywy rozwoju katedry socjologii religii.

Przed wszystkim katedra wymaga wzmocnienia obsady personalnej z uwagi na inicjowanie, wspieranie i koordynowanie badań terenowych, których prowadzi się stosunkowo dużo oraz z uwagi na program dydaktyczny realizowany na dwóch Wydziałach (Teologicznym i Nauk Społecznych) i dość

duże zainteresowanie studentów socjologią religii.

Następnie konieczne jest przygotowanie podręcznika socjologii religii. Jest on planowany w dwóch wersjach: pierwsza jako zbiór artykułów klasyków socjologii religii, dotychczas nie przetłumaczonych na język polski. Wersja ta jest już przygotowana, nie udało się jej jeszcze sfinalizować; niemniej jest złożona w wydawnictwie. Druga jako własne opracowanie, obejmujące refleksję teoretyczną i jej eksplikację na gruncie polskiej religijności. Wersja ta będzie wykonana w najbliższej przyszłości.

Dalej, należałoby nawiązać i utrzymywać szersze kontakty z socjologami religii w Polsce. Chodzi o przedyskutowanie zagadnień podstawowych, związanych z teoriami, metodologią oraz z koncepcjami i programami badań nad religijnością. Nie jest to łatwe ze względu na pewną „zamkniętość” środowisk socjoreligijnych oraz na specyfikę interesów.

Wreszcie konieczna jest większa niż dotychczas współpraca inter- i multidyscyplinarna. Brak jej nawet w KUL-u, a tym bardziej pomiędzy KUL-em a innymi ośrodkami. W KUL-u były już podjęte pewne próby w tym zakresie, które jednak nie trwały długo. Należałoby do nich powrócić w najbliższej przyszłości.

Ks. Władysław Piwowarski

KATEDRA ORGANIZACJI DUSZPASTERSTWA

Nazwa Katedry nie jest spotykana w instytucjach i fakultetach katolickich. Istnieje tylko jedna katedra o tej samej nazwie na Uniwersytecie Katolickim w Ottawie, przy czym kanadyjska nazwa miała niewątpliwie wpływ na powstanie w 1973 r. podobnej katedry przy Instytucie Teologii Pastoralnej w Lublinie. Katedrę prowadzi od tego czasu ks. doc. dr hab. Romuald Rak, a adiunktem jest ks. dr Ryszard Kamiński.

Istnieje pytanie, jaki profil posiada katedra i co jest przedmiotem jej badań naukowych. Żeby na to pytanie odpowiedzieć, trzeba najpierw stwierdzić, że całe duszpasterstwo obraca się dokoła trzech zasadniczych funkcji Kościoła: funkcji nauczycielskiej, kapłańskiej i pasterskiej lub królewskiej¹. Każdej z tych trzech funkcji odpowiada w teologii pastoralnej osobne dziedziny i dyscypliny teologiczne. Funkcji nauczycielskiej odpowiada w teologii dział zwany dydaktyką pastoralną. W jej skład wchodzi takie dyscypliny, jak: katechetyka, homiletyka i po części misjologia. Funkcją liturgiczną zajmuje się liturgika pastoralna z całym już dziś bogatym podziałem na liturgikę historyczną, teologiczną, ascetyczną i sakramentalną. Natomiast funkcją pasterską lub królewską zajmuje się nauka o nazwie dziś jeszcze nie całkiem ustalonej. Jedną z nazw, dość problematyczną, jest tzw. hodegetyka. Nazwa ta, pochodząca z języka greckiego (*hodos* = droga), była od czasów pastoralisty i pedagoga Kriega (1838-1911) używana w znaczeniu bardzo wąskiego pojmowania teologii pastoralnej jako kierownictwa duchownego lub duszpasterstwa indywidualnego². Nazwa ta nie musi jednak ograniczać się tylko do duszpasterstwa indywidualnego, można ją oznaczyć naukę zajmującą się również duszpasterstwem grupowym, zawodowym czy terytorialnym. Wszystkim pasterzom Kościoła, a nawet poszczególnym wiernym, wskazuje „drogę”, jak w danej sytuacji postępować, by realizować królestwo Boże na ziemi. Wydaje się jednak, że inną nazwą, a może nawet lepszą, byłaby „prakseologia pastoralna”, którą można by określić jako naukę o sprawnym działaniu duszpasterskim. Teoretycy prakseologii dzielą ją na „analityczną” i „syntetyczną” (tak to już w XIX w. postulował dla prakseologii w ogóle L. Bourdeau)³. Katedra Organizacji Duszpasterstwa mogłaby być w pewnym sensie prakseologią analityczną, bardziej szczegółową i przyczynkową Katedra Teologii Pastoralnej Ogólnej byłaby wtedy m.in. ową prakseologią syntetyczną, czyli nauką o związkach między poszczególnymi funkcjami duszpasterskimi. Jeszcze inna nazwa „teologia pastoralna w węższym zakresie” jest nieodpowiednia dla dyscypliny zajmującej się funkcją pasterską Kościoła, jako że teologią pastoralną w węższym zakresie jest również katechetyka, homiletyka czy liturgika pastoralna. Wszystkie bowiem dyscypliny pastoralne tworzą jedną wielką teologię pastoralną. Podobną – nieadekwatną – nazwą jest „teologia praktyczna”, dziś coraz częściej używana na określenie całej teologii związanej z duszpasterstwem Kościoła. W tej sytuacji najlepszą nazwą byłaby „prakseologia pastoralna”, będąca nauką o duszpasterskim sprawnym działaniu i organizacji. Przedmiotem szczególnych zainteresowań i badań katedry organizacji duszpasterstwa jest więc owa funkcja pasterska Kościoła. Funkcja ta składa się z trzech działów, jak gdyby podfunkcji: pierwszym działem jest kierowanie Kościołem (*regimen Ecclesiae*), drugim jest bardzo szeroko pojęte apostołstwo, polegające na nieustannym urzeczywistnianiu się Kościoła przez cnoty wiary, nadziei i miłości, do czego wezwani są wszyscy wierni, trzeci zaś dział stanowi duszpasterstwo charytatywne Kościoła (*caritas*)⁴.

Biorąc pod uwagę te trzy działy funkcji pastoralnej lub królewskiej Kościoła, można by w pierwszej

¹ KK 13; 18-20; 28.

² Zob. K. Gastgeber. *Hodegetik*. HPT V 207.

³ Zob. *Prakseologia*. W: T. Pszczołowski. *Mala Encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*. Wrocław 1978 s. 179.

⁴ Ks. J. Krucina. *Duszpasterstwo czy autorealizacja Kościoła*. AK 63:1971 nr 373 s. 186.

części niniejszej charakterystyki Katedry wyszczególnić te problemy i zagadnienia, którymi katedra ta powinna się zajmować lub już się zajmuje, w drugiej zaś części wskazać na pewne problemy metodologiczne związane z organizacją w ogólności i w odniesieniu jej do nauk pastoralnych. W trzeciej części znajdzie się dotychczasowy dorobek działającej od dziesięciu zaledwie lat Katedry.

I. TRZY DZIAŁY FUNKCJI PASTERSKIEJ

Zadania stojące przed Katedrą są bardzo szerokie. Nie ma jednak dotąd takiej dyscypliny pastoralnej, która by zajmowała się nimi. Trzema działami funkcji pastoralnej powinny w zasadzie zajmować się trzy osobne katedry.

A. *Kierowanie Kościołem („regimen Ecclesiae”)*

W tej podfunkcji trzeba mówić o strukturach kierowniczych, łącznikowych i terytorialnych Kościoła, a również o pojedynczym człowieku i całych grupach wiernych, którzy również powinni być przedmiotem zainteresowania się duszpasterskiego tych struktur, w pewnym sensie związanych z sakramentem kapłaństwa i z urzędem w Kościele. Naczelną rolę odgrywa w nich papież, biskup, współpracownicy biskupa — prezbiterzy, diakoni i wszyscy ci, którzy z mandatu Kościoła zajmują się duszpasterstwem.

1. Struktury kierownicze

1. Papież jako zasada jedności Kościoła i duszpasterstwa;
2. Papieskie rady i komisje pastoralne;
3. Synody biskupów i ich charakter pastoralny;
4. Konferencje terytorialne biskupów i ich komisje pastoralne;
5. Biskup jako naczelny duszpasterz diecezji;
6. Synody diecezjalne, rady pastoralne i wydziały duszpasterskie;
7. Prezbiterzy, podmiot i przedmiot działania duszpasterskiego;
8. Proboszcz parafii;
9. Wikariusz parafialny;
10. Duszpasterska Rada Parafialna.

2. Struktury łącznikowe i pomocnicze

1. Dziekan i jego zadania pastoralne;
2. Instytuty pastoralne — kształcenie pracowników pastoralnych;
3. Seminarium duchowne, powołania kapłańskie;
4. Sanktuaria diecezjalne, pielgrzymki, ich oddziaływanie pastoralne;
5. Diakon i problem diakonatu;
6. Służba kościelna;
7. Opiekunowie i pomocnicy duszpasterscy.

3. Struktury terytorialne

1. Duszpasterstwo zwyczajne: diecezjalne i parafialne;
2. Duszpasterstwo nadzwyczajne;
3. Duszpasterstwo wsi, miast i osiedli.

4. Przedmioty duszpasterstwa wyżej wymienionych struktur

1. Duszpasterstwo indywidualne;

2. Duszpasterstwo stanów naturalnych (dzieci, młodzież, małżonkowie, rodziny);
3. Duszpasterstwo zawodowe;
4. Duszpasterstwo grup specjalnych (rozwiedzeni, młodzież akademicka, więźniowie, żołnierze itp.).

B. *Urzeczywistnianie się Kościoła przez oddziaływanie jego członków w wierze, nadziei i miłości*

A oto drugi dział funkcji pasterskiej Kościoła, będący dalszym przedmiotem naukowej refleksji katedry organizacji duszpasterstwa. Dział ten chce wskazać na obowiązki każdego chrześcijanina względem drugiego. Jest to funkcja niejako apostołska, która działa nie tyle przez urzędowe osoby w Kościele, ile przez wszystkich chrześcijan, i to na podstawie sakramentu chrztu i bierzmowania, choć — rzecz jasna — i biskupi, i kapłani będą tu mieli nadzór i wpływ. W realizacji tej funkcji wszyscy muszą działać, wszyscy powinni wzajemnie się budować, dążyć do doskonałości chrześcijańskiej i innym do jej osiągnięcia dopomagać. Stąd do katedry organizacji duszpasterstwa będą należały następujące zagadnienia i problemy:

1. Katolicy świeccy jako podmiot działania;
2. Oddziaływanie indywidualne i oddziaływanie zorganizowane (Akcja Katolicka), grupy formalne i nieformalne;
3. Problem duchowości małżonków, rodzina jako podmiot działania duszpasterskiego;
4. Członkowie zakonów i zgromadzeń jako podmioty wzajemnego uświęcania się;
5. Katolicy świeccy w życiu gospodarczo-społecznym i politycznym;
6. Sprawy pracy, wypoczynku i turystyki;
7. Zagadnienia związane z kulturą chrześcijańską;
8. Sprawy pokojów w rodzinach, narodzie i świecie;
9. Problemy sekt i ekumenizmu;
10. Środki przekazu społecznego i ich oddziaływanie.

C. *Dobroczynność chrześcijańska („caritas”)*

I wreszcie trzeci dział: dobroczynność chrześcijańska, miłosierdzie wobec ubogich i potrzebujących. Obowiązek miłosierdzia i dobroczynności jest tu powszechny: poszczególny chrześcijanin, każda grupa formalna czy nieformalna, rodzina, parafia, diecezja czy zespoły diecezji (na płaszczyźnie narodowej) są do tego zobowiązane. Pewne dziedziny dobroczynności są już związane ze zwyczajnym duszpasterstwem biskupa, prezbitera i diakona. Pozostają jednak te działy, które dotyczą wszystkich oraz te, które związane są z duszpasterstwem nadzwyczajnym Kościoła. Można tu wymienić następujące działy:

1. Zakresy działalności charytatywnej

1. Indywidualny apostołat miłosierdzia;
2. Rodzina i parafia jako tereny działalności charytatywnej (np. Tydzień Miłosierdzia);
3. Organizacje charytatywne diecezjalne i narodowe;
4. Problem współpracowników charytatywnych i ich przygotowanie.

2. Rodzaje pomocy potrzebującym

1. Duszpasterstwo chorych, osób samotnych i upośledzonych;
2. Rodziny wielodzietne i problemowe (rodziny alkoholików, skłócone czy zdeorganizowane);
3. Poradnictwo indywidualne i rodzinne;
4. Duszpasterstwo szpitalne;
5. Duszpasterstwo więzienne i w innych zakładach karnych;
6. Duszpasterstwo dzieci opuszczonych lub przebywających w domach dziecka.

Przedstawione zadania i problemy badawcze nie wykluczają powołania do życia innych katedr. Istnieje już Katedra Pedagogiki Rodzin, która mieści się w wyżej wskazanych działach czy podfunkcjach. Można by stworzyć też osobną katedrę, która zajęłaby się w szczególności kwestią dobroczynności i chrześcijańskiej akcji społecznej Kościoła.

Można by też jeszcze raz powrócić do sprawy nazw katedr i zaproponować, by trzem działom funkcji pasterskiej (diakonia) odpowiadały trzy katedry: działowi kierowania Kościołem — Katedra Organizacji Duszpasterstwa, działowi, który zajmowałby się urzeczywistnianiem Kościoła przez oddziaływanie pastoralne jednych jego członków na drugich — Katedra Apostółstwa Świeckich, działowi związanemu z dobroczynnością chrześcijańską — Katedra Duszpasterstwa Społeczno-Charytatywnego.

Jeszcze raz trzeba stwierdzić, że to wszystko jest w sferze projektów, powołanie tych katedr musi na razie w tej sferze pozostać ze względu na brak odpowiednich sił naukowych i ze względu na brak studentów.

II. METODY PRACY KATEDRY ORGANIZACJI DUSZPASTERSTWA

Katedra Organizacji Duszpasterstwa nie może jednak — już ze względu na swą nazwę — przejść obojętnie wobec problemu organizacji duszpasterstwa i problemu zarządzania. Zawsze bowiem trzeba pytać, jak usprawnić duszpasterstwo i jakimi walorami powinien odznaczać się ten, który stoi na czele i kieruje. I dlatego nie można przejść obojętnie wobec rozwiniętych dziś nauk świeckich, zajmujących się teorią organizacji i zarządzania. Nauki te mogą wnieść do organizacji duszpasterstwa wiele nowych myśli i wiele nowego światła, zważywszy że w duszpasterstwie nie chodzi tylko o „jakieś tam” duszpasterzowanie, ale chodzi o jego sprawność. Kościół ma niewątpliwie inne zadania do spełnienia aniżeli instytucje świeckie i nie może nigdy zapomnieć, że jako wspólnota, w której obecny jest Jezus Chrystus przez Ducha Świętego, rządzi się on innymi prawami. Ale Kościół ten składa się również z ludzi, niekiedy słabych, którzy muszą stać na czele, kierować i rządzić. Stąd bosko-ludzka rzeczywistość Kościoła musi założyć zewnętrzną działalność, która powinna być działalnością jak najbardziej sprawną i owocną. Mając to na względzie, teologia pastoralna musi korzystać z doświadczeń innych nauk. Czyni to już, korzystając obficie z danych, jakich dostarczają jej psychologia, socjologia i antropologia. Podobnie powinna korzystać z nauk o organizacji i zarządzaniu. Coraz bardziej wysuwają się dziś na czoło problemy najpierw natury ogólnej, jak: problemy globalnego kierownictwa i strategii kościelnej, problemy centralizacji i decentralizacji, problemy władzy i urzędu w Kościele czy stosunki charyzmatu do urzędu. My widzimy już dziś zaczątki tej globalnej strategii kościelnej w synodach biskupich czy też w decentralizacji władzy papieskiej, której wyrazem jest kolegialność biskupów czy zwoływanie senatu kardynałów itp. Wydaje się, że tymi problemami ogólnymi mogłaby się zająć istniejąca przy Instytucie Teologii Pastoralnej Katedra Teologii Pastoralnej Ogólnej, na co wskazywaliśmy już wyżej. Katedra Organizacji Duszpasterstwa ma bardziej szczegółowe zadania do zrealizowania. Obydwie zaś katedry powinny skonfrontować metody pracy duszpasterskiej z metodami pracy, wypracowanymi już przez świecką teorię.

W organizacji pracy świeckiej spotykamy się dziś z takimi sposobami realizacji pracy, jak: zaprojektowanie działania, podział pracy, kooperacja, wykorzystanie kadr pracowników w czasie i według ich kwalifikacji, rozplanowanie pracy, sposoby i kolejność wykonania, koordynacja, dalsze zdobywanie wiedzy i doszkolenie pracowników specjalistycznych, kwestia i działanie bodźców materialnych czy formalnych, psychofizjologiczne, sanitarno-higieniczne warunki pracy, kultura i estetyka pracy, system pracy i odpoczynku itp.⁵ Czy te problemy nie dotyczą również metod pracy w duszpasterstwie i to na wszystkich szczeblach, nawet na szczeblu parafialnym? W szczególności zaś widzimy potrzebę stosowania tych

⁵ Zob. *Organizacja pracy*. W: P s z c z o ł o w s k i, jw. s. 135.

metod na szczeblu diecezjalnym i narodowym, zwłaszcza przy planowaniu i organizowaniu wielkich akcji pastoralnych, np. synodu diecezjalnego, Wielkiej Nowenny, pielgrzymek diecezjalnych, narodowych, papieskich itp.

Ponadto każdy biskup i proboszcz musi diecezją czy parafią zarządzać w oparciu o cele, które w zasadzie są już przez samego Chrystusa jasno określone. Do tych celów dochodzi się jednak nie w sposób bezładny. Trzeba sobie wytyczyć wiele innych pośrednich celów, których osiągnięcie będzie możliwe przez pewne etapy. Dla osiągnięcia bezpośrednich i pośrednich celów, które trzeba znać, muszą być dostosowane najważniejsze zadania i informacje, trzeba też stale kontrolować siebie i innych, czy te cele zostały osiągnięte. Kontrola pracy jest dziedziną w duszpasterstwie diecezjalnym czy parafialnym bardzo zaniedbaną. Podobnie mało kładzie się nacisku na doksztalcanie się siebie samego i doksztalcanie współpracowników, czemu dzisiejsza teoria organizacji wiele poświęca uwagi. Zważywszy zaś, w jak intensywny sposób Kościół kładzie dziś nacisk na doksztalcanie kleru, dostrzeżemy łatwo zgodność odnośnych tendencji z teorią organizacji i zarządzania. Tutaj ma Katedra Organizacji Duszpasterstwa wielką rolę do spełnienia, zwłaszcza jeżeli uświadomimy sobie zadania kierowniczych, łącznikowych i pomocniczych struktur Kościoła, które muszą dbać o to, by wszyscy byli do spełnienia zadań duszpasterskich należycie przygotowani.

W tym punkcie zarysowuje się dalsze zadanie Instytutu Teologii Pastoralnej, a zwłaszcza Katedry Organizacji: przygotowanie do pracy w diecezji odpowiednich pracowników. Nie chodzi tu tylko o przygotowanie wykładowców teologii pastoralnej w seminariach duchownych, ale o tych, którzy będą stali na czele wydziałów duszpasterskich lub poszczególnych referatów pastoralnych, chodzi o pracowników — specjalistów dla referatów zajmujących się środkami przekazu społecznego, akcją charytatywną w diecezji, duszpasterzy akademickich i innych pracowników działów, wyliczonych w części pierwszej niniejszego przedłożenia. Można w tym miejscu zaapelować do biskupów i wyższych przełożonych zakonnych, by posyłali na studia pastoralne kandydatów nie tylko na przyszłych profesorów teologii pastoralnej, ale kandydatów na kierowników do różnych instytucji pastoralnych, których w diecezjach i zakonach jest coraz więcej.

III. DOTYCHCZASOWE BADANIA KATEDRY ORGANIZACJI DUSZPASTERSTWA

Pozostaje do omówienia dotychczasowy dorobek naukowy Instytutu. Jest faktem bezsprzecznym, że cały Instytut, a także Katedra Organizacji Duszpasterstwa przygotowała już pewną liczbę wykładowców w seminariach duchownych czy instytucjach diecezjalnych. Można by teraz wskazać na prace badawcze. Ze względu na krótki okres działania katedry (dziesięć lat) i ze względu na małe zainteresowanie się biskupów tą katedrą — stąd przed chwilą do nich skierowany apel — dorobek ten jest raczej skromny. Wiele prac jest zaplanowanych. Niemniej można wskazać na dużą liczbę rozmaitych przyczynków. Istnieje przy tym dość ścisła współpraca z innymi katedrami, np. z Katedrą Socjologii Religii czy z Katedrą Pedagogiki Rodzin. Szczególnym przykładem takiej współpracy jest rozprawa doktorska Zbigniewa Nareckiego, który dane socjologiczne, wypracowane przez liczne prace socjologiczne, a dotyczące religijności wsi, potrafił zebrać razem, poddając je wnikliwej analizie teologicznej i pastoralnemu wartościowaniu⁶. Podobną współpracę rejestrujemy też z Katedrą Teologii Pastoralnej Ogólnej, która już przed powstaniem Katedry Organizacji Duszpasterstwa zajmowała się kwestią teorii organizacji i strategii kościelnej. Przykładem jest rozprawa doktorska ks. dra Jana Sikorskiego, która dotyczy kierowania

⁶ Z. N a r e c k i. *Zadania Kościoła wobec współczesnych wzorców życia rodziny wiejskiej w Polsce*. Lublin 1981 (mps BKUL).

parafią, a która jest próbą konfrontacji problemu kierownictwa parafii z teorią organizacji i zarządzania⁷. Obydwie prace powinny ukazać się drukiem.

Pragniemy teraz zestawić te prace doktorskie, licencjackie i magisterskie, które powstały przy Katedrze lub w kooperacji z innymi katedrami Instytutu.

A. Prace dotyczące struktur kierowniczych, łącznikowych, terytorialnych itp.

1. Ks. Bronisław Magdziarz, *Wzór i model kapłana* (1978);
2. Ks. Józef Siedlczyński, *Biblijno-teologiczna koncepcja teologii pastoralnej biskupa J. M. Sailera* (1979);
3. Ks. Daniel Wojciechowski, *Duszpasterska działalność bpa Tomasza Kulińskiego (1823-1907)* (1979);
4. Ks. Czesław Podleski, *Model prezbitera diecezjalnego* (1979);
5. Józef Dziedzina, *Działalność duszpasterska biskupa Tomasza Wilczyńskiego w diecezji warmińskiej* (1981);
6. Ks. Ireneusz Piskorek, *Koncepcja kapłana w naukach rekolekcyjnych o. Jacka Kubicy (1903-1962)* (1982);
7. Ks. Lech Bilicki, *Budzenie odpowiedzialności wspólnoty parafialnej za powołania do kapłaństwa służebnego* (1982);
8. Ks. M. Chmielewski, *Parafia jako wspólnota wspólnot w polskich publikacjach posoborowych 1965-1983* (1983);
9. Ks. Kazimierz Kasprzak, *Zasady duszpasterskiego wychowania w rodzinie w ujęciu ks. Bronisława Markiewicza* (1981);
10. Ks. Leon Zagata, *Model ojca w świetle wypowiedzi badanej młodzieży miasta Łodzi* (1981);
11. Ruch Janusz, *Prezbiterium jako wspólnota wg Vaticanum II* (1974);
12. Ks. Henryk Krzyszczyk, *Propozycje dla duszpasterstwa akademickiego w związku z ich postawami wobec małżeństwa* (1975);
13. Ks. Zenon Rak, *Duszpasterstwo młodzieży wobec programu przysposobienia do życia w rodzinie socjalistycznej* (1976);
14. Ks. Kazimierz Tomaszewski, *Duszpasterstwo młodzieży w systemie ks. Bronisława Markiewicza* (1977);
15. Ks. Gerard Wengierek, *Wychowanie młodzieży do apostołstwa metodą JOC* (1978);
16. Ks. Henryk Bolczyk, *Duszpasterstwo młodzieży w diecezji katowickiej w świetle uchwał I. Synodu Diecezji Katowickiej* (1978);
17. Ks. Zenon Rak, *Stosunek młodzieży do norm i ocen etycznych programu „Przysposobienia do życia w rodzinie” na przykładzie szkół kieleckich* (1982);
18. Ks. Piotr Tarnowski, *Duszpasterstwo akademickie w Lublinie w latach 1918-1939* (1982);
19. Stanisław Ilczyk, *Rola parafii w duszpasterstwie w ujęciu ks. Aleksandra Fedorowicza (1914-1965)* (1978);
20. Ks. Władysław Madej, *Struktura i funkcje parafii etnicznej na przykładzie parafii św. Stanisława w Amsterdamie* (1980);
21. Ks. Antoni Pudlik, *Pielgrzymka mężów i młodzieńców do Piekar Śląskich* (1978);
22. Ks. Jan Krzystek, *Oddziaływanie ośrodka kultu na życie religijne pielgrzymów — na przykładzie Kalwarii Zebrzydowskiej* (1979);
23. Ks. Stanisław Reś, *Obraz i kult Matki Boskiej Pszowskiej* (1980);

⁷ J. S i k o r s k i. *Kierowanie parafii w świetle teorii organizacji i zarządzania (studium pastoralne)*. Lublin 1978 (mps BKUL).

24. Ks. Stanisław Juraszek, Specyfika kultu Matki Boskiej Fatimskiej w Turzy Śląskiej (1981);
25. Zbigniew Narecki, Zadania Kościoła wobec współczesnych wzorów życia rodziny wiejskiej w Polsce (1981).

B. Prace związane z drugim działem funkcji pasterskiej

1. Wiesław Urbański, Apostolstwo świeckich według biskupa T. Kubiny (1975);
2. Zuzanna Podlewska, Instytucja pomocnic duszpasterskich (1975);
3. Anna Skiba, Świeccy a ewangelizacja świata wg dokumentów Soboru Watykańskiego II (1979);
4. Józef Groński, Świeccy jako podmiot urzeczywistnienia się Kościoła (1979);
5. Henryk Koch, Problematyka apostołstwa świeckich w czasopiśmie „Tygodnik Powszechny” w latach 1965-1980 (1980);
6. Ks. Lucjan Krzywonos, Apostolat w regule i realizacji pierwszych Zmartwychwstańców (1972);
7. O. Czesław Fr. Bąk, Funkcje apostołskie franciszkańskiego zakonu świeckich (1982);
8. Henryk Petruczenko, Przygotowanie do małżeństwa w diecezji siedleckiej (1945-1979) (1979);
9. Ks. Władysław Mrówka, Miłość małżeńska i narzeczeńska na podstawie wypowiedzi narzeczonych w wybranych dekanatach diecezji tarnowskiej (1981);
10. Elżbieta Rzepa, Organizacja i problematyka przygotowania do małżeństwa w diecezji lubelskiej (1945-1982) (1982);
11. Barbara Chęciek, Znaczenie duszpasterskie polichronii na przykładzie kościoła akademickiego w Lublinie (1982);
12. Ks. Marian Jamiolkowski, Trudności we wierze współczesnego człowieka wg przemówień śródowych Pawła VI (1982);
13. Witold Cichy, Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym na przykładzie parafii Drogomyśl w diecezji katowickiej w latach 1967-1975 (1976);
14. Ks. Norbert Niemiec, Pastoralne postulaty dokumentów ekumenicznych i ich realizacja w diecezji katowickiej w latach 1964-1975 (1976);
15. Ks. Edward Daniel, Formacja i działalność świadków Jehowy w świetle ich współczesnych publikacji (1977).

C. Prace dotyczące dobroczynności chrześcijańskiej „caritas”

- Ks. Marian Guzik, Wychowanie do trzeźwości w nauce i działalności ks. Bronisława Markiewicza (1980);
2. Stanisław Orzeł, Motywacja abstynencji w ruchu przeciwalkoholowym Krucjaty Wstrzemięźliwości 1957-1960 (1980);
3. Ks. Mieczysław Hałaszkowski, Duszpasterska akcja przeciwalkoholowa w Polsce w latach 1959-1980 (1981);
4. Ks. Henryk Krzysteczko, Koncepcja osobowych relacji międzyludzkich według C. Rogersa i możliwość ich zastosowania w duszpasterstwie (1978);
5. Ks. Wacław Trosko, Duszpasterstwo charytatywne w parafii św. Rocha w Białymstoku w latach 1945-1975 (1978);
6. Ks. Bogusław Kiszko, Człowiek przewlekle chory w rodzinie jako problem duszpasterski (1980);
7. Ks. Jan Frelich, Duszpasterstwo chorych w diecezji katowickiej na przykładzie parafii „Królowej Pokoju” w Tarnowskich Górach (1981);
8. Ks. Ryszard Szwarz, Choroba i jej wpływ na religijność człowieka (1982).

D. Prace związane z organizacją pracy

1. Ks. Jan Sikorski, *Kierowanie parafią w świetle teorii organizacji i zarządzania* (1978);
2. Ks. Alojzy Sitek, *Organizacja i główne kierunki działania referatu duszpasterskiego Administracji Apostolskiej w Opolu w latach 1945-1953* (1979);
3. Ks. Józef Jarosz, *Organizacja duszpasterstwa parafii Zwoleń* (1983).

*

Wyżej wyszczególnione prace są niewątpliwie poważnym dorobkiem Katedry Organizacji Duszpasterstwa, zważywszy na krótki okres jej istnienia i działania. W tym miejscu należałoby też wspomnieć jeszcze o wkładzie pracy pracowników naukowych katedry. Można by tu wymienić wszystkie artykuły i inne publikacje, wygłoszone wykłady, referaty, udział w sympozjach krajowych i zagranicznych itp. Publikacje te przedstawiane są corocznie Radzie Wydziału Teologicznego KUL i publikowane w osobnych wydawnictwach.

Przegląd kierunków badań i dorobku naukowego Katedry jest równocześnie pierwszą próbą przedstawienia jej na szerszej płaszczyźnie. Katedra Organizacji Duszpasterstwa ma jednak dalsze plany, starając się przyczynić przez ich realizację do następnych etapów swojej działalności, pragnąc przez to służyć nie tylko Instytutowi Teologii Pastoralnej i nie tylko samej teologii, ale przede wszystkim duszpasterstwu w Polsce. W tym sensie katedra oczekuje dalszej pomocy ze strony Episkopatu, poszczególnych biskupów, Uniwersytetu i studentów.

Ks. Romuald Rak

KATEDRA KATECHETYKI

Jubileusz dwudziestopięciolecia Instytutu Teologii Pastoralnej stwarza stosowną okazję do podsumowania tego, co dokonano, uświadomienia sobie jego obecnego stanu i zastanowienia się nad przyszłością. W niniejszym opracowaniu zajmiemy się specjalizacją katechetyki: jej początkami i rozwojem, liniami strukturalnymi, kierunkami badań i działalnością społeczną.

I. WAŻNIEJSZE FAKTY I ZDARZENIA

Sytuacja duszpasterska po II wojnie światowej uległa zasadniczym zmianom. Dotychczasowe formy pracy w dużej mierze się zdezaktualizowały, a nowych jeszcze nie zdołano wypracować. Wzrastające znaczenie katechezy w duszpasterstwie nasunęło Episkopatowi myśl utworzenia Instytutu Katechetycznego przygotowującego ludzi na stanowiska kierownicze i animacyjne katechezy. Instytut taki miałby objąć badania, kształcenie specjalistyczne i przygotowywanie pomocy katechetycznych.

W tej sprawie zwrócono się o pomoc do Wydziału Teologicznego KUL, na którym istniała od 1958 r. sekcja pastoralna, ale bez katechetyki. Ks. F. Blachnicki w protokóle z konferencji, jaka się odbyła pomiędzy przedstawicielami Episkopatu i Uniwersytetu, tak na ten temat napisał: „W dniu 12 II 1964 r. odbyła się konferencja, w której wzięli udział: ks. bp J. Stroba — przewodniczący Komisji Episkopatu do Spraw Katechizacji, ks. M. Rechowicz — rektor KUL, o. L. Krupa — dziekan Wydziału Teologicznego, ks. W. Poplatek — prodziekan Wydziału Teologicznego i opiekun Sekcji Teologii Pastoralnej, ks. I. Tokarczuk, adiunkt przy Sekcji Teologii Pastoralnej, ks. L. Kuc — adiunkt przy Sekcji Teologii Pastoralnej, ks. F. Blachnicki — asystent przy sekcji Teologii Pastoralnej. Ks. bp Stroba przedstawił pilną potrzebę szkolenia kadr dla działalności katechetycznej na szczeblu diecezjalnym. Powstał w łonie Episkopatu — mówił on — projekt utworzenia Instytutu Katechetycznego. Projekt ten uzyskał żywe poparcie ogółu Episkopatu i w sprawie zorganizowania Instytutu postanowiono zwrócić się do KUL. W podsumowaniu dyskusji ks. bp Stroba streścił postulaty Komisji Episkopatu dotyczące kontaktów i współpracy z Wydziałem Teologicznym KUL w sprawie szkolenia naukowego kadr katechetycznych”. W omawianiu przedstawionej przez Episkopat propozycji wyłoniło się wiele nowych problemów, jak: nowe szanse naukowe KUL-u, potrzeba rozbudowy sekcji pastoralnej, trudności lokalowe i techniczne związane z organizacją Instytutu. Omawiane na konferencji problemy wpłynęły na Radę Wydziału Teologicznego w dniu 14 XII 1964 r., zostały poddane na nowo pod dyskusję i uzyskały aprobatę. Uchwalono wówczas wniosek, by rozszerzyć, unowocześnić i nadać bardziej trwały charakter Sekcji Teologii Pastoralnej, w skład której odtąd wchodziły specjalizacje: pedagogiczno-katechetyczna, liturgiczno-homiletyczna i hodegetyczno-socjologiczna. Zorganizowanie nowej specjalizacji powierzono ks. F. Blachnickiemu, który w krótkim czasie opracował projekt wykładów, seminariów i ćwiczeń, postarał się o współpracowników i niezbędne pomoce dydaktyczne. Pierwszymi pracownikami katechetyki byli ks. F. Blachnicki uprawiający katechetykę fundamentalną, ks. J. Charytański dojeżdżający z Warszawy z zajęciami zleconymi w zakresie katechetyki materialnej i ks. E. Materski zajmujący się dydaktyką katechezy (szczególnie metodami i formami) i ćwiczeniami katechetycznymi.

Ks. Blachnicki po objęciu przewodnictwa zapoznał się poprzez literaturę z modelami zachodnimi i opierając się na nich przygotował projekt studiów i badań katechetycznych. Przywiązywał on dużą wagę do wykładów, ale szczególną rolę przypisywał ćwiczeniom. W 1966 r. zaproponował utworzenie katechetycznego punktu ćwiczeniowego i etatu asystenta dla osoby prowadzącej taki punkt. Myślał o przygotowaniu niezbędnych pomocy dydaktycznych do prowadzenia zajęć. W 1967 r. nawiązał kontakt z katechetyką w Warszawie na ATK, by zainicjować doroczne sympozja studenckie, odbywające się z przerwą kilku lat aż do tej pory. Ponieważ był to okres przygotowywania nowego ogólnopolskiego programu katechetycznego, przeto specjalizacja brała udział w jego formowaniu. Próbowano wów-

czas gromadzić katechetów Lublina i zakładać koło katechetów, które jednak po kilku latach dość dynamicznych spotkań i pracy twórczej, przestało funkcjonować. Pomyślano o katechetach w całej Polsce i zapoczątkowano dla nich zjazdy katechetyczne. Wszystkie te doświadczenia, próby i prze-myślenia weszły na stałe do projektu studiów pastoralnych, który w 1968 r. został zatwierdzony na pięć lat przez Stolicę Apostolską.

Na Radzie Wydziału Teologicznego w dniu 24 VI 1970 r. postanowiono, aby kierownikami specjalizacji byli pracownicy samodzielni. Ponieważ katechetyka nie miała jeszcze takiego pracownika, przeto opiekę nad nią powierzono ks. P. Porębie. W tym roku zaangażowano nowego pracownika w osobie ks. M. Majewskiego, który poza wykładami w Wyższym Seminarium Duchownym w Lublinie na katechetyce otrzymał wykład z organizacji katechizacji i ćwiczenia katechetyczne. W 1971 r. na wniosek ks. F. Blachnickiego przemianowano katedrę pedagogiki katechetycznej na katedrę pedagogiczno-katechetyczną. W 1972 r. opiekunem katechetyki został ks. A. L. Szafrąński, któremu leżała na sercu rozbudowa katechetyki. Ks. Blachnicki, zaangażowany w prace pastoralne na terenie całej Polski, zrezygnował z etatu adiunkta, a pozostał jedynie przy zajęciach zleconych (wykłady: *Katecheza a Kościół*, *Liturgia w katechezie*). Ks. Charytański na skutek wielu zajęć w Warszawie i innych miastach podziękował za pracę w Lublinie. W tej sytuacji zaproszono ks. R. Murawskiego z Warszawy z zajęciami zleconymi z historii katechezy, a potem również katechetyki fundamentalnej. Poza tym ks. Z. Czerwińskiemu zaproponowano współpracę w charakterze asystenta, zamierzając w przyszłości zlecić mu zajęcia z katechetyki materialnej.

W 1973 r. ks. M. Majewski przeprowadził przewód habilitacyjny z katechetyki na podstawie rozprawy *Antropologiczna koncepcja katechezy*. Ks. Blachnicki na jednym z posiedzeń jeszcze raz wystąpił o zmianę nazwy katedry. Wniosek przyjęty przez Instytut został zatwierdzony przez Radę Wydziału i odtąd ukształtowała się Katedra Katechetyki. W 1975 r. po zatwierdzeniu przez ministerstwo habilitacji Rada Wydziału Teologicznego powierzyła kierownictwo katechetyki ks. M. Majewskiemu. W 1976 r. powołano dwóch nowych pracowników: ks. M. Rusieckiego, któremu powierzono wykłady zlecone z historii katechezy i ćwiczenia z katechezy młodzieży, i ks. S. Kulpaczyńskiego, który uzyskał etat asystenta z obowiązkiem prowadzenia wykładów z psychologii i dydaktyki katechezy oraz ćwiczeń z katechezy grup specjalnych. Ks. R. Murawski na specjalną prośbę katedry prowadził jeszcze wykłady z katechetyki fundamentalnej, ale w następnych latach całkowicie się wycofał z zajęć na KUL-u.

W 1978 r. przy specjalizacji z katechetyki uformowała się grupa pracowników, absolwentów i studentów składająca się z osób świeckich, sióstr zakonnych, księży diecezjalnych i zakonnych, która miała opracować podręczniki katechetyczne dla młodzieży szkół średnich i szkół zawodowych. W związku z tym odbyło się szereg spotkań dyskusyjnych w Lublinie i innych miejscowościach Polski celem najpierw zaprogramowania, a później szczegółowego omówienia opracowanych tematów. Dzięki ogromnemu zainteresowaniu i zaangażowaniu powzięty plan został zrealizowany. Opracowano bowiem i opublikowano materiały katechetyczne dla obydwu grup młodzieży.

W 1979 r. do grupy dotychczasowych pracowników Katedry doszedł jeszcze ks. G. Kusz z Opola. Obecnie zespół pedagogiczno-dydaktyczny stanowią: ks. M. Majewski (kierownik), ks. bp E. Materski (adiunkt), ks. St. Kulpaczyński (adiunkt), ks. M. Rusiecki (zajęcia zlecone), ks. G. Kusz (zajęcia zlecone) i ks. Z. Czerwiński (zajęcia zlecone).

W 1979 r. Stolica Apostolska ogłosiła konstytucję *Sapientia christiana* regulującą życie uniwersytetów, ukierunkowującą poszczególne wydziały i instytuty badawcze. Konstytucja ta w stopniu dotąd niespotykanym popierała specjalizacje różnego typu. Po jej przestudiowaniu rozpoczęła się w ramach Instytutu Pastoralnego dyskusja dotycząca struktury i specjalizacji w nim istniejących. Trwała prawie cały rok i doprowadziła do nowego modelu Instytutu dającego daleko większe niż dotychczas możliwości rozwojowe poszczególnym specjalizacjom. W tym kontekście katechetyka uzyskała większą autonomię i szansę rozwojową.

II. STRUKTURA

Począwszy od powstania, przez cały czas aż do obecnej chwili dokonywały się modyfikacje i ulepszenia tak w Instytucie, jak i w poszczególnych specjalizacjach. Zasadnicze jednak zmiany dokonały się w roku 1968, gdy został zatwierdzony statut Instytutu, i 1979 r., gdy ukazała się konstytucja apostołska *Sapiëntia christiana* skłaniająca do przebudowy studiów.

W myśl pierwszej koncepcji podstawową bazą, głównym środowiskiem i zwornikiem tak studiów, jak i badań naukowych miał być Instytut Pastoralny. W praktyce takie dziedziny, jak: socjologia i teologia pastoralna były dominujące i obowiązkowe dla wszystkich, a inne, wśród nich również katechetyka, miały się rozwijać jako pomocnicze. Kładziono nacisk na pastoralną w ogóle przy pozostawieniu dość wycinkowego zakresu pastoralnej szczegółowej. W trzyletnim cyklu studiów licencjackich pierwszy rok poświęcono prawie wyłącznie teologii pastoralnej ogólnej, następne zaś dwa lata stanowiły mozaikę przedmiotów ogólnych i specjalistycznych. Właściwie więc dopiero na czwartym kursie (doktoranckim) można było mówić o specjalizacji poprzez wykłady monograficzne i pisaną rozprawę. Na 60 tez, z których student zdawał w zasadzie po drugim roku egzamin licencjacki, 20 obejmowało materiał określonej specjalizacji z domieszką (po dwie tezy) innych szczegółowych dziedzin pastoralnych. W skład komisji egzaminacyjnej, poza przewodniczącym, którym zwyczajnie był dziekan Wydziału, wchodziłi dwaj profesorowie z teologii pastoralnej ogólnej i jeden ze specjalizacji. Przedstawione wyżej stwierdzenia można zobrazować programem z roku akademickiego 1972/73, który wydaje się najbardziej reprezentatywny.

Rok I: Podstawowe zasady teologii pastoralnej (3 godz. tyg. ks. W. Poplatak), Wstęp do teologii pastoralnej (1 godz. tyg. — ks. F. Blachnicki), Objawienie a wiara religijna (1 godz. tyg. — ks. R. Łukaszuk), Tajemnica paschalna Chrystusa (1 godz. tyg. — ks. W. Hryniewicz), Teologia pastoralna biblijna (1 godz. tyg. — ks. J. Kudasiwicz), Teologia zbawczego pośrednictwa Kościoła (1 godz. tyg. — ks. R. Rak), Udział Kościoła w zbawczych funkcjach Chrystusa (1 godz. tyg. — ks. A. L. Szafranski), Liturgika ogólna (1 godz. tyg. — ks. W. Schenk), Teologia słowa Bożego (1 godz. tyg. — ks. M. Brzozowski), Katechetyka fundamentalna (1 godz. tyg. — ks. R. Murawski), Socjologia religii (1 godz. tyg. — ks. W. Piwowski), Socjografia religii (1 godz. tyg. — ks. W. Piwowski), Socjologia parafii (1 godz. tyg. — ks. W. Piwowski), Psychologia życia religijnego (1 godz. tyg. — ks. P. Poręba).

Rok II: Metody i formy katechezy (ks. bp E. Materski — 2 godz. tyg.), Katechetyka materialna (2 godz. tyg. — ks. F. Blachnicki), Katecheza antropologiczna (1 godz. tyg. — ks. M. Majewski), Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży (2 godz. tyg. — ks. P. Poręba), Psychologiczne uwarunkowania życia małżeńskiego i rodzinnego (1 godz. tyg. — ks. P. Poręba), Wychowanie w rodzinie katolickiej (1 godz. tyg. — ks. P. Poręba), Wychowanie w rodzinie katolickiej (1 godz. tyg. — ks. P. Poręba), Resocjalizacja społecznie nieprzystosowanych (1 godz. tyg. — ks. J. Wilk), Przemiany społeczne a duszpasterstwo (1 godz. tyg. — ks. F. Pełka), Socjologia wychowania (1 godz. tyg. — ks. W. Piwowski), Ćwiczenia z metod i form katechezy (2 godz. tyg. — ks. bp E. Materski), Ćwiczenia z katechetyki szczegółowej (1 godz. tyg. — ks. Z. Czerwiński).

Rok III: Katechetyka materialna (2 godz. tyg. — ks. J. Charytański), Organizacja katechizacji (1 godz. tyg. — ks. M. Majewski), Wychowanie w rodzinie katolickiej (1 godz. tyg. — ks. P. Poręba), Przemiany społeczne a duszpasterstwo (1 godz. tyg. — ks. F. Pełka), Socjologia wychowania (1 godz. tyg. — ks. W. Piwowski), Poradnictwo psychologiczne (1 godz. tyg. — ks. J. Bazylak), Ćwiczenia z katechezy dorosłych (1 godz. tyg. — ks. Z. Czerwiński), Ćwiczenia z katechezy w rodzinie (1 godz. tyg. — ks. J. Wilk). Wykłady dla pierwszego roku były wspólne i w zasadzie się powtarzały, natomiast wykłady dla roku drugiego i trzeciego odbywały się razem w cyklu dwurocznym. W jednym roku więc program A, a w drugim program B, przy czym proporcje zestawienia wykładów ogólnych i specjalistycznych były podobne.

W myśl drugiej koncepcji teologia pastoralna ogólna nie może być nadrzędna w stosunku do szczegółowej. Wszystkie specjalizacje są autonomiczne i samodzielne. We wzajemnym otwarciu, dopełnianiu

się i integracji tworzą jeden zróżnicowany system Instytutu Teologii Pastoralnej. Każda ze specjalizacji, po wspólnej refleksji pracowników naukowych, kształtuje program studium i program badawczy wokół treści własnych i przy proporcjonalnym korzystaniu ze zdobyczy tak teologii pastoralnej ogólnej, jak innych dziedzin specjalistycznych. Katechetyka więc zajmująca w poprzednim układzie marginalne miejsce, stała się specjalizacją stawianą na równi z innymi i decydowała tak o ukierunkowaniu, jak i doborze treści jej niezbędnych. Studia w nowym układzie łącznie z kursem doktoranckim trwają trzy lata. Na pierwszym roku studiuje się w części teologię pastoralną w całości i w części katechetykę. Rok drugi i doktorancki jest wybitnie katechetyczny. Po drugim roku składa się egzamin licencjacki z 60 tez, w których 40 jest katechetycznych, a 20 z pozostałych dziedzin. W skład komisji egzaminacyjnej poza przewodniczącym wchodzi dwaj pracownicy naukowcy z katechetyki i jeden z teologii pastoralnej ogólnej. Podobnie jak w poprzednim wypadku, dla lepszego zobrazowania omawianej koncepcji posłużymy się programem z roku akademickiego 1983/84.

Rok I: Teologia biblijna (1 godz. tyg. — ks. J. Kudasiewicz), Eklezjologiczne podstawy duszpasterstwa (1 godz. tyg. — K. Wojacek), Socjologia religii (1 godz. tyg. — ks. W. Piwowski), Koncepcja teologii pastoralnej (1 godz. tyg. — ks. R. Kamiński), Przepowiadanie słowa w sprawowaniu sakramentów (1 godz. tyg. — ks. M. Brzozowski), Misterium paschalne Chrystusa w liturgii (1 godz. tyg. — ks. W. Danielski), Problemy moralne małżeństwa i rodziny (1 godz. tyg. — ks. S. Rosik), Pedagogika religijna (1 godz. tyg. — ks. J. Wilk), Historia katechezy (1 godz. tyg. — ks. M. Rusiecki), Współczesne kierunki katechetyczne (1 godz. tyg. — ks. M. Majewski), Katecheza w wybranych koncepcjach katechetyki (1 godz. tyg. — ks. M. Majewski), Psychologia katechezy (1 godz. tyg. — ks. S. Kulpaczyński), Metody i formy katechizacji, Wykład do wyboru (2 godz. tyg.), Ćwiczenia z metod badań socjologicznych (1 godz. tyg. — ks. K. Ryczan), Ćwiczenie z katechezy inicjacyjnej (1 godz. tyg. — ks. Z. Czerwiński), Ćwiczenia z katechezy dzieci szkolnych (1 godz. tyg. — ks. bp E. Materski).

Rok II: Historia katechezy (1 godz. tyg. — ks. M. Rusiecki), Współczesne kierunki katechetyczne (1 godz. tyg. — ks. M. Majewski), Katecheza w posłudze pastoralnej Kościoła (1 godz. tyg. — ks. M. Majewski), Katecheza a Biblia (1 godz. tyg. — ks. J. Grześkowiak), Hierarchia prawd wiary w katechizmach różnych krajów (1 godz. tyg. — ks. G. Kusz), Psychologia katechezy (1 godz. tyg. — ks. S. Kulpaczyński), Uwarunkowania społeczno-kulturowe katechezy (1 godz. tyg. — ks. M. Majewski), Formacja katechetów (1 godz. tyg. — ks. S. Kulpaczyński), Wykłady do wyboru (2 godz. tyg.), Ćwiczenia z katechezy młodzieży (1 godz. tyg. — ks. M. Rusiecki), Ćwiczenia z katechezy dorosłych (1 godz. tyg. — ks. Z. Czerwiński), Ćwiczenia z katechezy grup specjalnych (1 godz. tyg. — ks. S. Kulpaczyński).

Niektóre z wykładów są wspólne dla roku II i kursu doktoranckiego. Jednakże kurs doktorancki każdego roku ma przynajmniej dwie godziny wykładów monograficznych i seminarium specjalistyczne. Warto dodać, że podczas gdy na roku pierwszym wykłady w zasadzie są stałe, to na roku drugim i doktoranckim obowiązuje cykl dwuletni. Wówczas dochodzą jeszcze następujące wykłady specjalistyczne: Katechumenat w praktyce i myśli Kościoła (1 godz. tyg. — ks. Z. Czerwiński), Katecheza w procesie socjalizacji (1 godz. tyg. — ks. M. Majewski), Katecheza a doświadczenie religijne i świadectwo wiary (1 godz. tyg. — ks. M. Majewski), Wychowanie postawy religijno-moralnej w katechezie (1 godz. tyg. — ks. S. Kulpaczyński), Dydaktyka katechezy (1 godz. tyg. — ks. S. Kulpaczyński).

Porównując obydwie koncepcje widać dość wyraźnie, że pierwsza jest ogólna, a druga daleko wyspecjalizowana. W pierwszej katechetyka była jedynie dopowiedzeniem teologii pastoralnej ogólnej, a w drugiej jest specjalizacją autonomiczną i otwartą tak na teologię pastoralną ogólną, jak i szczegółową. Co więcej: poprzez wprowadzone wykłady do wyboru daje się studentowi możliwość włączenia się w te dziedziny, które znajdują się na linii jego własnych poszukiwań. W ten sposób istnieją realne szanse rzeczywistego uprawiania specjalizacji. Dyplomy, które student uzyskuje (licencjacki i doktorski) mają również charakter specjalistyczny. Są to dyplomy z teologii pastoralnej w zakresie katechetyki.

III. KIERUNKI BADAŃ

W kierunkach badań trzeba wziąć pod uwagę rozprawy opublikowane przez pracowników i prace dyplomowe studentów. Pierwsze z tej racji, że są łatwo dostępne, nie będą szczegółowo omawiane. Drugim natomiast poświęci się więcej miejsca. W sumie jedne i drugie wskazują z jednej strony na rozmiar, a z drugiej na kierunki prowadzonych badań.

Ks. F. Blachnicki zajmując się katechetyką fundamentalną, dał solidne podstawy teologii katechezy, ustalił niezbędne pryncypia uprawiania katechetyki i podjął próbę przeniesienia teorii katechetycznej na praktykę. Ks. M. Majewski koncentrując się na katechezie integralnej, włączył katechezę w życie Kościoła i świata, w teologię i nauki antropologiczne oraz zapoznał z warunkami psychicznymi i społecznymi rozwoju katechezy. Ks. bp E. Materski swoje zainteresowania kierunkował na aktywności katechizowanego, pracy w zespołach i próbach tworzenia z grupy katechetycznej wspólnoty. Dla ks. S. Kulpaczyńskiego bliskie były problemy formacji katechety i samowychowania w katechezie. Ks. G. Kusz pisał na temat katechezy biblijnej, jej podstaw, treści i form. Ks. M. Rusiecki zajmuje się katechezą polską na przełomie XVIII i XIX wieku. Uwaga ks. Z. Czerwińskiego koncentruje się na zagadnieniach katechumenatu i współczesnych ruchów ewangelizacyjnych.

W pracach studenckich przewija się kierunek historyczny, odnowy katechetycznej, modelu katechezy i katechezy na różnych etapach rozwoju człowieka. Przy czym każdy z wymienionych kierunków ma swoje szczegółowe odgałęzienia. Niektóre z kierunków miały więcej zwolenników, inne mniej. W związku z tym w pewnych wypadkach mamy względnie pełne uchwycenie problemu, w innych natomiast daje się zauważyć jedynie zadanie do spełnienia.

Katechezę polską w różnych okresach historycznych, a zwłaszcza jej formami i organizacją, zajmowali się: ks. J. Szrej (*Katecheza parafialna w Polsce*. Lublin 1979), ks. J. Napierała (*Charakter katechezy polskiej okresu międzywojennego*. Lublin 1973), ks. J. Stanisławski (*Katecheza w polskim ustawodawstwie synodalnym okresu międzywojennego*. Lublin 1968), ks. K. Leśniak (*Nauka religii w szkołach średnich na dzieci i młodzieży w Archidiecezji Wileńskiej w okresie międzywojennym*. Lublin 1969), ks. R. Chudzik (*Organizacja katechizacji w diecezji warmińskiej za czasów administratora apostolskiego ks. T. Benschla (1945-1950)*. Lublin 1976), ks. S. Mieszala (*Problemy katechizacji w Jeleniej Górze w latach 1945-1965*. Lublin 1967), ks. J. Skórcz (*Problemy katechizacji w Bydgoszczy w minionym dziesięcioleciu*. Lublin 1970), ks. J. Kuszyński (*Katechizacja i wychowanie religijno-moralne w parafii Korcyń*).

Badania nad katechezą w działalności różnych zgromadzeń zakonnych nie są zbyt liczne, ale przecież dotyczą bardzo istotnego problemu, na który zwrócił znaczną uwagę Sobór Watykański II. Między innymi prowadzili je: s. A. Patrzyk (*Działalność pedagogiczno-katechetyczna Zgromadzenia Sióstr Felicjanek w latach 1855-1864*. Lublin 1982), s. C. Sikora (*Działalność dydaktyczno-katechetyczna dominikanek w Polsce w latach 1861-1971*. Lublin 1979), ks. A. Maryniarczyk (*Wartości katechetyczne systemu prewencyjnego św. Jana Bosko*. Lublin 1976), ks. J. Witek (*Katecheza oratoryjna*. Lublin 1976), ks. Z. Książek (*Pedagogiczno-katechetyczna interpretacja asystencji ks. Bosko*. Lublin 1976), s. B. Biernacka (*Działalność katechetyczna Córek Maryi Wspomożycielki Wiernych w latach 1922-1975*. Lublin 1977), s. H. Wrońska (*Katecheza w świetle dokumentów Zgromadzenia Córek Maryi Wspomożycielki*. Lublin 1981), ks. T. Saczywko (*Katecheza według dokumentów XX Kapituły Generalnej Specjalnej Towarzystwa Salezjańskiego w odniesieniu do Dyrektorium Katechetycznego*. Lublin 1975).

Osobną grupę stanowią prace poświęcone działalności i twórczości wybitnych katechetyków i katechetów. Oto one: ks. J. Mrukwa (*Działalność Jana Ignacego Felbigera i jego zasługi dla katechezy w Galicji*. Lublin 1977), s. J. Chmielewska (*Św. W. Pallotti jako katecheta*. Lublin 1979), ks. M. Rusiecki (*Poglądy i działalność katechetyczno-pedagogiczna ks. Z. Bielawskiego*. Lublin 1974), s. K. Mróz (*Nauka o życiu chrześcijańskim w twórczości katechetycznej J. Krukowskiego*. Lublin 1976), T. Samson (*Działalność i poglądy katechetyczne ks. J. Ciemniejskiego*. Lublin 1976), ks. J. Hass (*Działalność i twórczość katechetyczna ks. M. Węglewicza w latach 1918-1939*. Lublin 1977), s. E. Woźniak (*Problematyka katechetyczna w twórczości naukowej S. Kunowskiego*. Lublin 1980), ks. M. Skóra (*Działalność i twór-*

czość pastoralna (pedagogiczna, katechetyczna i homiletyczna) ks. W. Kapczuka. Lublin 1981).

Problematykę katechetyczną w dokumentach Kościoła i literaturze katechetycznej podjęli: o. J. Szańca (Model katechezy zawarty w Dyrektorium Katechetycznym. Lublin 1975), s. S. Łaska (Katecheza prawem i obowiązkiem Kościoła w świetle Soboru Watykańskiego II i posoborowych Dokumentów Stolicy Apostolskiej. Lublin 1982), S. Rut (Ewangelizacja w świetle dokumentów Kościoła jako problem katechetyczny. Lublin 1980), Cz. Skupień (Katecheza młodzieży w świetle dokumentów soborowych. Lublin 1980), s. A. Huf (Problematyka katechetyczna na terenach misyjnych w wypowiedziach Ojców Synodu w roku 1977. Lublin 1981), ks. Cz. Nenikowski (Główne linie rozwoju katechezy w Ameryce Łacińskiej po Soborze Watykańskim II. Lublin 1982), ks. R. Olesiński (Katecheza w Ameryce Łacińskiej w świetle dokumentów II Konferencji CELAM. Lublin 1972), ks. J. Pytlik (Wyzwolenie w Ameryce Łacińskiej jako problem katechetyczny. Lublin 1977), ks. S. Wargocki (Instrumentalna rola katechezy w procesie inkulturacji na terenie Czarnej Afryki. Lublin 1980), Z. Wycech (Problematyka katechetyczna w listach Episkopatu Polski w latach 1945-1974. Lublin 1981), ks. W. Rodzewicz (Problematyka katechetyczna w listach pasterskich Prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego. Lublin 1978).

Przemianami katechetycznymi w Stanach Zjednoczonych zajmował się ks. T. Zasępa (Katechizacja w Stanach Zjednoczonych w okresie odnowy kerygmatycznej. Lublin 1977); badania empiryczne nad stanem odnowy katechetycznej w Polsce prowadzili ks. R. Drozd (na terenie Archidiecezji Wrocławskiej) i ks. K. Nycz (w Archidiecezji Krakowskiej).

Katechezę młodzieży, jej podstawy teoretyczne, linie programowe i niezbędne metody w świetle programu polskiego z 1971 r. opracowali: ks. A. Zajac (Formacja katechetyczna do przyjaźni z Chrystusem. Lublin 1978), J. Kamińska (Katecheza przepowiadająca Chrystusa żyjącego w Kościele. Lublin 1977), s. H. Kucia (Katechetyczna formacja dojrzałej postawy wiary u młodzieży licealnej. Lublin 1977), s. H. Jurek (Katecheza młodzieży wobec problemów życia chrześcijańskiego. Lublin 1978), ks. F. Kamecki (Spotkanie młodzieży z Bogiem w katechezie. Lublin 1976), ks. B. Kaczmarek (Życie z Chrystusem w Kościele. Lublin 1978), ks. J. Gondro (Katecheza młodzieży dotycząca powołania chrześcijańskiego. Lublin 1976).

Udział katechezy w kształtowaniu dojrzałej postawy wiary przedstawiają: s. A. Wilczko (Katecheza jako wychowanie do świadectwa wiary. Lublin 1974), ks. J. Mostowik (Rola katechety w kształtowaniu wiary dzieci. Lublin 1971), B. Furmańczyk (Postawa katechety wobec kryzysu wiary u młodzieży. Lublin 1975), ks. P. Wlazło (Rozwiązywanie trudności religijnych w katechezie, kształtujące postawę wiary dojrzałej. Lublin 1975), ks. J. Jończyk (Trudności młodzieży dorastającej w akceptacji prawd wiary. Lublin 1978).

Badaniom podmiotu katechetycznego poświęcone były rozprawy: ks. M. Gałęziewski (Koło Katechetek w Archidiecezji warszawskiej w latach 1918-1939. Lublin 1980), T. Malinowska (Wzory osobowe w katechizmie Religii Katolickiej. Lublin 1981), K. Czerwińska (Katecheta świecki w literaturze posoborowej. Lublin 1979), ks. J. Pichorz (Formacja świeckich katechetów w ich opinii. Lublin 1975), ks. H. Łuczak (Katecheta w integralnej katechezie posoborowej. Lublin 1980), ks. S. Jackowski (Katecheta młodzieży jako wychowawca w posoborowej odnowie katechetycznej. Lublin 1974), D. Najs (Postawa katechety w opinii młodzieży. Lublin 1974), ks. J. Górecki (Katecheta w świadomości młodzieży dorastającej na przykładzie parafii Sulejówek. Lublin 1980), ks. M. Rzepecki (Posoborowe zadania katechezy i ich realizacja w wypowiedziach młodzieży warszawskich szkół średnich. Lublin 1972), M. Sawoń (Trudności pedagogiczno-katechetyczne katechety początkującego i próby ich rozwiązywania. Lublin 1979).

O roli Pisma świętego w katechezie pisali: A. Rekret (Rola Pisma św. w katechezie ks. W. Gadowskiego. Lublin 1975), ks. G. Kusz (Koncepcja katechezy biblijnej według B. Drehera. Lublin 1977), R. Pasternak (Przepowiadanie Chrystusa w katechezie kerygmatycznej. Lublin 1978), ks. K. Bocianowski (Pismo św. w katechezie dzieci szkolnych w świetle nowego programu polskiego. Lublin 1976), B. Harden (Pismo św. w Ruchu Światło-Życie jako problem katechetyczny. Lublin 1981), ks. M. Kowalczyk (Katecheza o królestwie Bożym w świetle posoborowej literatury teologiczno-katechetycznej. Lublin 1981).

Miejscem katechezy w Kościele i jej zadaniami w stosunku do Kościoła zajmowali się: ks. B. Duszyński (Wychowawcze posłannictwo Kościoła w świetle najnowszych dokumentów kościelnych. Lublin 1979), ks. S. Janik (Wychowanie do życia w Kościele w Katechizmie Religii Katolickiej. Lublin 1978), ks. W. Koska (Nauka o Kościele w niemieckim katechizmie katolickim z roku 1955 jako etap w katechetycznym przepowiadaniu. Lublin 1968), ks. A. Jarzębowski (Katecheza liturgiczna na tle roku kościelnego. Lublin 1976), s. J. Pietkiewicz (Katecheza wychowaniem do rozumienia znaków liturgicznych na przykładzie znaków światła i wody. Lublin 1982), ks. S. Zabdyr (Katecheza eucharystyczna w katechizmie „Bóg z nami”: Lublin 1978), J. Pietrusik (Wychowanie do Sakramentu Pojednania w polskiej powojennej literaturze katechetycznej. Lublin 1976), ks. R. Niparko (Przygotowanie do sakramentu pokuty w świetle współczesnej odnowy katechetycznej. Lublin 1968), ks. T. Balewski (Problematyka teologiczno-katechetyczna sakramentu pokuty w dwumiesięczniku „Katecheta” w latach 1975-1981. Lublin 1982), J. Worek (Wychowanie do modlitwy w świetle podręcznika katechetycznego „Bóg z nami”. Lublin 1976), ks. M. Tomasiak (Problem wychowania dziecka przedszkolnego do modlitwy w literaturze francuskiej lat 1945-1965. Lublin 1968), ks. S. Okła (Problem „upamiętnienia katechetycznego na V Synodzie Biskupów w Rzymie. Lublin 1982), s. K. Chodkowska (Współczesna katecheza pasyjna. Lublin 1974), s. A. Niemiec (Elementy maryjne w polskich katechizmach pierwszokomunijnych po II wojnie. Lublin 1980).

Metodykę katechetyczną w dużym stopniu odsłaniają rozprawy: ks. S. Skorupiński (Metodyka katechezy dzieci przedszkolnych w polskiej literaturze pedagogiczno-katechetycznej po II wojnie światowej. Lublin 1980), ks. H. Kałuża (Ruch oazowy jako forma katechezy. Lublin 1978), T. Schinzel (Pomoce dydaktyczne w samodzielnej pracy katechetycznej dziecka szkolnego. Lublin 1973), I. Kamińska (Metodyczne aspekty pracy domowej w katechezie dzieci szkół podstawowych. Lublin 1981), s. E. Szczepanowicz (Spontaniczna aktywność społeczna dziecka na katechezie jako problem katechetyczny. Lublin 1976), ks. H. Piotrowski (Aktywizacja podmiotu receptywnego katechezy przez zespoły uczniowskie. Lublin 1972), P. Nowak (Praca w grupach jako metoda katechizacji lat powojennych. Lublin 1981), I. Sokół (Kształtowanie postawy dialogu w katechezie jako zagadnienie metodyczne. Lublin 1972), ks. M. Stachurski (Dyskusja w katechezie jako zagadnienie metodyczne. Lublin 1975), s. M. Walczak (Metoda problemowa a katecheza współczesna. Lublin 1969), ks. T. Nazar (Rola pogłębienia w nauczaniu i wychowaniu chrześcijańskim. Lublin 1972), ks. J. Szrejter (Formacja katechetyczna dzieci i młodzieży do korzystania z technik audiowizualnych. Lublin 1975), ks. A. Zajac (Zastosowanie środków audiowizualnych w katechezie dzieci o lekkim upośledzeniu umysłowym. Lublin 1980), ks. A. Kaczmarek (Rola ilustracji w katechezie na podstawie współczesnej literatury pedagogiczno-katechetycznej w Polsce. Lublin 1982), ks. Z. Kapłon (Znaczenie ilustracji w podręcznikach katechetycznych dla dzieci na przykładzie katechizmu „Bóg z nami”. Lublin 1977), Z. Jęczmyk (Współczesna piosenka religijna w służbie katechizacji. Lublin 1972), ks. K. Stachniak (Rola pieśni w katechizacji dzieci przedszkolnych i szkolnych. Lublin 1968), T. Grenda (Próby konstrukcji testu analogii do sprawdzania wiadomości katechetycznych dzieci klas szóstych. Lublin 1982).

Zagadnienia katechizacji dzieci przedszkolnych i szkolnych były przedmiotem następujących prac: o. Z. Niemyjski (Znaczenie pedagogiczne systemu M. Montessori w religijnym wychowaniu dzieci przedszkolnych. Lublin 1968), ks. T. Mioduszewski (Psychologiczne uwarunkowania katechizacji dzieci przedszkolnych. Lublin 1968), ks. B. Pieróg (Katechizacja dzieci w wieku przedszkolnym w Polsce w latach 1945-1965), s. H. Młynarska (Katecheza dzieci przedszkolnych w kontekście wychowania religijnego. Lublin 1980), ks. H. Jezorski (Pedagogiczne wychowanie uczuć w katechizacji dzieci. Lublin 1966), M. Leńska (Kształtowanie postawy apostołskiej dzieci wobec członków rodziny na katechezie szkół podstawowych. Lublin 1981), ks. R. Piastowski (Formacja sumienia dzieci przygotowujących się do I Komunii św. Lublin 1979), ks. M. Sobociński (Katechizacja dzieci specjalnej troski w świetle polskiej literatury pedagogiczno-katechetycznej po II wojnie światowej. Lublin 1980), J. Tomiczek (Dziecko głuche jako problem pedagogiczno-katechetyczny. Lublin 1974).

Katechezę młodzieży tak od strony teoretycznej, jak empirycznej omawiają: B. Dwojak (Doświadczenia polskie w zakresie katechizacji młodzieży. Lublin 1980), ks. H. Dworak (Współczesne próby

ujęcia katechezy młodzieży szkół średnich ogólnokształcących w Niemczech Zachodnich. Lublin 1967), ks. K. Siekierko (Poglądy młodzieży licealnej na katechezę w diecezji Drohiczyń nad Bugiem. Lublin 1976), T. Drewnowska (Stosunek młodzieży do katechezy w parafii Wniebowzięcia NMP we Włocławku. Lublin 1977), E. Trątczak (Stosunek młodzieży do katechezy na przykładzie parafii św. Floryana i MBKP w Stalowej Woli. Lublin 1979), ks. Br. Piróg (Katecheza w poglądach młodzieży na przykładzie parafii św. S. Kostki w Krakowie. Lublin 1977), ks. J. Ryłko (Katechizacja młodzieży licealnej w środowisku wielkomiejskim na przykładzie parafii św. Szczepana w Krakowie. Lublin 1979), s. L. Kornacka (Stosunek młodzieży do katechezy w parafii Opatrzności Bożej w Kaliszu. Lublin 1979), M. Gaweł (Katecheza w świadomości młodzieży w parafii św. Mikołaja w Kaliszu. Lublin 1980), E. Wrońska (Katecheza młodzieży w parafii św. Wojciecha. Lublin 1982), s. C. Witek (Zaangażowanie młodzieży w katechezie. Lublin 1977), ks. T. Pater (Problem katechizacji młodzieży dojeżdżającej na przykładzie szkół kieleckich. Lublin 1968), B. Badura (Współczesna młodzież żeńska jako problem pastoralno-katechetyczny. Lublin 1976), s. Z. Kawa (Rola katechezy w tworzeniu wspólnoty chrześcijańskiej wśród młodzieży. Lublin 1977), ks. M. Bartos (Społeczne kontakty spontaniczne i ich znaczenie dla katechezy młodzieżowej. Lublin 1975), L. Kraczk (Postawy wartościujące u katechizowanej i niekatechizowanej młodzieży szkół średnich. Lublin 1981), ks. L. Grzyśka (Motywy praktyk religijnych młodzieży katechizowanej. Lublin 1978), ks. L. Flisikowski (Ideal świętości w poglądach młodzieży okresu adolescencji. Lublin 1974), ks. G. Romantyszyn (Oczekiwania młodzieży katechizowanej co do rozwiązania ich konfliktów przez katechezę. Lublin 1981), I. Plath (Zagadnienie ateizmu we współczesnej katechezie młodzieżowej. Lublin 1981), ks. J. Gawlik (Motywy zainteresowania i zaangażowania misyjnego młodzieży katechizowanej. Lublin 1981), ks. J. Maciołek (Oczekiwania młodzieży wobec katechez na temat misji w świetle przeprowadzonych badań. Lublin 1981), ks. T. Grzyśka (Kształtowanie się świadomości misyjnej młodzieży pod wpływem katechez misyjnych. Lublin 1981).

Problem katechezy dorosłych i rodzinnej rozwiązywali: ks. R. Niparko (Katecheza dorosłych w świetle nauki Soboru Watykańskiego II i współczesnej literatury katechetycznej. Lublin 1977), ks. T. Gontarz (Małżeństwo i rodzina w polskiej literaturze katechetycznej. Lublin 1972), ks. M. Kuszyński (Rola ojca w procesie wychowawczym dziecka w polskiej literaturze pedagogiczno-katechetycznej po II wojnie światowej. Lublin 1982), ks. Z. Czerwiński (Katechizacja dorosłych w obecnej praktyce Kościołów protestanckich w Polsce. Lublin 1972), bp J. Zimniak (Katecheza rodzinna w twórczości P. Ranweza. Lublin 1979), I. Dudek (Możliwości i granice katechizacji w rodzinie. Lublin 1982), ks. B. Klaus (Przygotowanie rodziny do funkcji katechetycznych w diecezji tarnowskiej za bpa J. Stepy. Lublin 1976), ks. J. Adamczak (Współpraca katechety z rodzicami w katechezie systematycznej. Lublin 1976), ks. J. Faron (Współpraca katechety z rodzicami na polu religijnego wychowania dziecka postulatem nowego programu katechetycznego. Lublin 1974), ks. S. Rogowski (Motywacja zaangażowania rodziców w katechizację dzieci. Lublin 1980), ks. J. Bróz (Postawa rodziców wobec katechezy inicjacyjnej. Lublin 1979), E. Jankowska (Życie religijne współczesnej rodziny a zaangażowanie katechetyczne młodzieży. Lublin 1981), ks. A. Mazan (Relacje rodzinne i ich wpływ na występowanie i rozwiązywanie trudności religijnych u młodzieży. Lublin 1982).

IV. DZIAŁALNOŚĆ SPOŁECZNA

Działalność Specjalizacji nie ogranicza się do dydaktyki i badań naukowych. Specjalizacja ma szerokie kontakty ze znaczącymi osobami i instytucjami tak w kraju, jak i za granicą. Urządza się ogólnopolskie i studenckie sympozja. Pracownicy i studenci biorą znaczny udział w pracach Kościoła polskiego.

W dniach 2-3 X 1974 r. ks. A. Exeler z Münster wygłosił dwa wykłady: *Szanse katechezy dorosłych i Idea wyzwolenia w katechezie*. 15 V 1975 r. gościł w Lublinie ks. G. Vigeleisen ze Strasburga i wygłosił dwie prelekcje: *Pedagogia wiary i Tendencje katechetyczne we Francji*. 27 X tegoż roku J. Kerkhofs (Sekretarz Generalny *Pro mundi vita*) podzielił się przemyśleniami na temat: *Ewangelizacja a kul-*

tura, a 24 XI ks. T. Chromik z Warszawy przeprowadził cztery wykłady na temat zastosowania środków audiowizualnych w katechezie. 13 X 1977 r. G. Stachel z Moguncji wystąpił z referatem pt. *Religijno-etyczne wychowanie w procesie socjalizacji*. 30 XI 1978 r. ks. J. Gevaert z Rzymu przedstawił temat: *W kierunku koncepcji katechezy dorosłych*. 8 III 1979 r. H. v. Mallincrodt z RFN zapoznał grupę katechetyczną z teologią doświadczenia. 7 XI 1979 G. Müller z Rottenburga — spotkanie ze studentami katechetyki na temat doświadczeń katechetycznych w RFN. 5 XII 1979 r. D. Emeis (z RFN) wygłosił referat pt. *Rodzice jako katecheci*. 29 X 1980 r. ks. V. Nocke i ks. Fuchs z Duisburga mówili o miłości jako zasadzie teologicznej. 24 III 1983 r. ks. G. Bitter z Bonn wygłosił dwie prelekcje: *Teologia i dydaktyka modlitwy, Młodzi a Kościół*.

Pracownicy katechetyki należą do różnych organizacji i spełniają w nich znaczące posługi. Ks. M. Majewski jest członkiem Europejskiej Ekipy Katechetycznej, członkiem Komisji Episkopatu do Spraw Katechizacji, przewodniczącym Komisji Katechetycznej salezjańskiej prowincji św. Jacka. Ks. bp E. Materski brał udział w synodzie katechetycznym w Rzymie w roku 1977, jest członkiem Komisji Episkopatu do Spraw Katechizacji i przewodniczącym podkomisji katechetycznej do spraw programowania oraz członkiem Komisji Episkopatu do spraw KUL. Ks. S. Kulpaczyński organizuje coroczne sympozja studenckie KUL-ATK i sympozja formacyjne w salezjańskiej prowincji św. Jacka. Ks. Czerwiński jest członkiem Komisji Episkopatu do Spraw Duszpasterstwa Kobiet i jednym z animatorów ruchu ewangelizacyjnego. Ks. M. Rusiecki jest odpowiedzialny za katechizację w diecezji kieleckiej. Ks. G. Kusz sprawuje funkcję wicerektora w Wyższym Seminarium Duchownym w Nysie.

Sekcja Katechetyki organizowała ogólnopolskie sympozja katechetyczne. Ponieważ nie można było dotrzeć do materiałów pierwszych spotkań, przeto zostaną omówione tylko późniejsze. 6 V 1974 r. została zorganizowana sesja naukowa poświęcona 75-leciu działalności pedagogiczno-katechetycznej salezjanów w Polsce. Wziął w niej udział między innymi obecny abp A. Javierre z Rzymu. Od 25 do 26 XI 1976 r. miało miejsce na KUL-u sympozjum katechetyczne na temat: *Katecheza wobec problemów laicyzacji*. Sympozjum przewodniczył ks. abp Jerzy Stroba. W dniach od 21 do 24 XI 1977 r. Specjalizacja Katechetyki zorganizowała cykl wykładów uniwersyteckich związanych z katedrą, tematem Synodu Biskupów w 1977 r. Prelegentami byli wówczas kard. K. Wojtyła, kard. H. Volk z Moguncji, ks. bp E. Materski, ks. bp P. Bednarczyk i ks. M. Majewski, Warto dodać, że przy tej okazji została zorganizowana piękna wystawa przygotowana przez ks. I. Ryndzionka z Krakowa. Wystawa następnie była przewożona do wielu miast. Na kolejnym sympozjum (24-30 XI 1978 r.) zapoznawano się z katechezą dorosłych. Jednym z zagranicznych prelegentów był ks. J. Gevaert z Rzymu. W dniach od 22 do 23 II 1980 r. odbyło się sympozjum mające za przedmiot swych refleksji *Catechesi tradendae* Jana Pawła II. Od 28 do 29 XI 1980 r. miało miejsce sympozjum na temat: *Katecheza a reorganizacja szkolnictwa*. W roku następnym od 26 do 27 XI na sympozjum o podręcznikach katechetycznych prelegentami byli autorzy najbardziej używanych podręczników. Zaproszono wtedy też G. Stachela z Moguncji do wygłoszenia referatu na temat idei przewodnich w podręcznikach katechetycznych RFN.

Znaczącą w historii Specjalizacji była podjęta wspólna praca pracowników i studentów nad przygotowaniem podręcznika katechetycznego dla młodzieży. W związku z tym odbyły się spotkania roboczo-dyskusyjne: 16-17 II 1979 r. w Lublinie, 24-29 VI 1979 r. we Witowie k. Zakopanego, 5-8 II 1980 r. w Lublinie, 25-28 VI 1980 r. w Zakopanem, 5-8 II 1981 r. w Lublinie, 23-27 VI 1981 r. w Lublinie, 8-11 II 1982 r. w Lublinie. Praca wyglądała w ten sposób, że po wspólnym przestudiowaniu i ustaleniu zasad, każdy z uczestników grupy podejmował temat do opracowania, na umówiony czas przywoził go ze sobą w celu naniesienia uwag we wspólnej dyskusji, przeredagowywał dotychczasowe opracowanie, przeprowadzał w grupie katechetycznej i przysyłał do głównego redaktora, który po naniesieniu niezbędnych uwag przekazywał całość do adjustacji i druku.

Specjalizacja podejmuje próby osobowej i wspólnotowej formacji przyszłych katechetów. Temu celowi służą coroczne spotkania studentów katechetyki KUL-ATK, wspólne spotkanie liturgiczne i towarzyskie z racji rozpoczęcia roku akademickiego, oplatka przedświątecznego i zakończenia roku akademickiego. Okazją do bliższego poznania się i pogłębienia więzów są imieniny pracowników i stu-

dentów. Podtrzymuje się również kontakty z byłymi absolwentami, urządzając okresowe spotkania.

Przedstawione fakty, zdarzenia, prace, badania i spotkania świadczą chyba wystarczająco, że prace prowadzone w Katedrze Katechetyki przyczyniają się do rozwijania i pogłębiania katechetyki w ogóle. Mówią także o jej prężności i żywotności. Pracy tej i spotkaniom towarzyszy atmosfera bliskości, przyjaźni i wzajemnego zaufania. Wówczas zaś łatwo wyprowadzić wniosek, że mamy do czynienia z zakładem badawczym i środowiskiem wychowawczym.

Ks. Mieczysław Majewski

KATEDRA HOMILETYKI

Powstanie i rozwój specjalizacji homiletyki wiąże się ściśle z działalnością Instytutu Teologii Pastoralnej. Jubileusz stwarza stosowną okazję do przypomnienia ważniejszych etapów rozwoju specjalizacji homiletyki, zaprezentowania jej struktury, kierunków badań naukowych i działalności społecznej.

I. Z HISTORII

Posługa słowa stanowiąc fundamentalną funkcję Kościoła nie jest dziedziną hermetycznie zamkniętą na wpływy różnych procesów zachodzących we współczesnym świecie. Wszelkie zmiany cywilizacyjne, społeczne, polityczne, kulturowe, itp. wywierają głęboki wpływ na sam proces przepowiadania oraz jego skuteczność.

W celu prowadzenia systematycznej, naukowej refleksji nad tym zjawiskiem oraz poszukiwania nowych dróg dla kaznodziejstwa, w dniu 16 V 1958 r. Rada Wydziału Teologicznego KUL w ramach erygowanej Sekcji Teologii Pastoralnej utworzyła również Katedrę homiletyki. Od 1959 r. wykłady kursoryczne z homiletyki prowadził ks. R. Rak, które w roku akademickim 1962/63 przejął ks. L. Kuc. Wprowadził on również wykłady monograficzne: *Koncepcja teologii przepowiadania*; *Koncepcja homilii*, a w latach następnych: *Kaznodziejstwo w wieku trzynastym*, *Homilia liturgiczna* i *Zagadnienie dialogu w kaznodziejstwie*. Jednocześnie prowadził proseminarium z homiletyki, w ramach którego omawiano problem języka kaznodziejskiego na podstawie lektury dzieł J. H. Newmana i innych autorów. W 1966 r. ks. L. Kuc przeniósł się na ATK, a jego miejsce zajęli: ks. R. Zielasko, który objął wykłady z teologii słowa, oraz od 1967 r. W. Witkowski CSSR, który w ramach zajęć zleconych podjął wykłady kursoryczne.

Znaczący wpływ na rozwój homiletyki na KUL-u miało powstanie w 1968 r. Instytutu Teologii Pastoralnej, obejmującego również specjalizację homiletyki. Wprowadzono wówczas nowe wykłady: Homiletyka materialna, Homiletyka specjalna, Pismo św. w kaznodziejstwie, Homilia w rozwoju historycznym, Rok liturgiczny, Literatura religijna, Technika żywego słowa. W tym roku obok wyżej wymienionych wykłady podejmuje: ks. J. Kudasiewicz, ks. M. Brzozowski i p. S. Sawicki.

Rada Wydziału Teologicznego powołała 5 VI 1970 r. na kuratora Katedry homiletyki ks. S. Łacha. Fakt ten był formalnym usankcjonowaniem trwającej już od kilku lat ścisłej i owocnej współpracy biblistów i homiletów. Kolejny bardzo ważny etap tej współpracy miał miejsce w 1972 r., kiedy to funkcję p.o. kierownika Katedry Homiletyki powierzono ks. J. Kudasiewiczowi, który pełnił tę funkcję do 1982 r. Mimo trudności kadrowych, spowodowanych rezygnacją ks. Zielaski w 1972 r. i przedwczesną śmiercią ks. W. Witkowskiego (27 VIII 1973), wspomniane dziesięciolecie charakteryzuje dalszy rozwój działalności dydaktycznej i ożywiona praca badawcza w ramach specjalizacji homiletycznej. W roku akad. 1973/74 wprowadzono wykład: *Z problematyki środków społecznego przekazu* (p. F. Adamski), natomiast wykłady prowadzone poprzednio przez ks. Witkowskiego przejął M. Paciuszkiewicz (SJ).

Poszerzający się zakres badań naukowych i wzrastająca liczba studentów, stwarzają konieczność zaangażowania dalszych pracowników. W 1976 r. pracę przy katedrze homiletyki rozpoczął ks. J. Pracz. W latach następnych zajęcia zlecone z fonetyki pastoralnej podejmuje p. W. Zarychta, a wykład o krytycznych wartościach literatury przejmuje początkowo p. K. Dybciak, a później p. M. Maciejewski.

W 1981 r. po przeprowadzeniu przewodu habilitacyjnego z homiletyki (*Kulturowe i historyczne uwarunkowania kaznodziejstwa Tomasza Młodzianowskiego*. Lublin 1980) ks. M. Brzozowski uzyskuje tytuł doktora habilitowanego, a w roku następnym Rada Wydziału Teologicznego powierza mu kierownictwo katedry homiletyki. W 1983 r. część wykładów prowadzonych dotychczas przez ks. Brzozowskiego przejmuje w ramach zajęć zleconych ks. H. Simon.

W roku akad. 1983/84 pracę pedagogiczno-dydaktyczną w ramach specjalizacji homiletyki prowadzą: ks. M. Brzozowski (kierownik), ks. J. Kudasiewicz, ks. J. Prac, ks. H. Simon, p. M. Maciejewski i p. W. Zarychta. Ponadto studenci homiletyki uczestniczą w niektórych zajęciach prowadzonych przez inne specjalizacje Instytutu Teologii Pastoralnej.

II. STRUKTURA

Przez cały dotychczasowy okres działalności, początkowo w ramach sekcji, a później w ramach Instytutu, przeprowadzono systematyczne modyfikacje struktury każdej specjalizacji, aby skuteczniej pełniły one postawione przed nimi zadania. Dla specjalizacji homiletycznej, poza rokiem powstania, za ważne daty należy uznać lata 1964, 1968 i 1979.

W 1964 r. przeprowadzono na sekcji pastoralnej reformę studiów, w wyniku której utworzono specjalizację liturgiczno-homiletyczną. Było to właściwie formalne usankcjonowanie istniejącego od początku faktycznego stanu, gdyż katedry liturgiki i homiletyki z racji bliskości przedmiotów zainteresowań oraz braku odpowiedniej liczby wyspecjalizowanych pracowników ściśle ze sobą współpracowały.

Następnym ważnym wydarzeniem było powołanie w 1968 r. Instytutu Teologii Pastoralnej. Zgodnie z przyjętymi założeniami, w myśl których teologia pastoralna ogólna była dominującą w ramach Instytutu, studenci homiletyki uczestniczyli w wielu wykładach z tej dziedziny. Cały rok pierwszy był zasadniczo poświęcony wykładom z teologii pastoralnej ogólnej, a dopiero na roku drugim rozpoczynały się właściwe studia homiletyczne. Należy jednak podkreślić, że w skład Instytutu Teologii Pastoralnej weszły cztery specjalizacje: pastoralno-socjologiczna, liturgiczna, homiletyczna i pedagogiczno-katechetyczna; a zatem w 1968 r. specjalizacja homiletyczna uzyskała znacznie większy stopień samodzielności, dzięki czemu od tego roku można było wprowadzić więcej wykładów ściśle homiletycznych.

Następny etap wzrostu autonomii homiletyki związany jest z ogłoszeniem w 1979 r. przez Stolicę Apostolską Konstytucji *Sapientia christiana*, kreślącej linie rozwojowe życia uniwersyteckiego i postulującej wzrost specjalizacji oraz większą samodzielność poszczególnych instytucji badawczych. Realizując te wskazania wprowadzono dalsze wykłady ściśle homiletyczne, rezygnując z niektórych wykładów z dziedzin pokrewnych.

W wyniku przeprowadzonych zmian w roku akad. 1983/84 program zajęć dydaktycznych na specjalizacji homiletycznej przedstawia się następująco:

Rok I.

Współczesna hermeneutyka biblijna a przepowiadanie; Teologia biblijna (ks. J. Kudasiewicz); Historia kaznodziejstwa; Podmiot przepowiadania (ks. M. Brzozowski); Przepowiadanie słowa Bożego w sprawowaniu sakramentów; Egzegeza perykop niedzielnych (ks. J. Prac); Teologia słowa Bożego; Posoborowa teologia homilii (ks. H. Simon); Socjologia religii (ks. W. Piwowarski), Fundamentalne problemy katechetyki (ks. M. Majewski); Chrystologiczne i pneumatologiczne podstawy duszpasterstwa (ks. W. Hryniewicz); Ćwiczenia z metodologii badań socjologicznych (ks. K. Ryczan); Ćwiczenia z homiletyki (ks. J. Prac).

Rok II.

Współczesna hermeneutyka biblijna a przepowiadanie (ks. J. Kudasiewicz); Historia kaznodziejstwa; Teologia przepowiadania; Homiletyka materialna (ks. M. Brzozowski); Struktura przepowiadania; Teoria komunikacji — aspekt teologiczny; Środki społecznego przekazu w kaznodziejstwie (ks. J. Prac); Kairologia (ks. J. Grześkowiak); Kerygmaticzna interpretacja literatury (p. M. Maciejewski); Ćwiczenia z fonetyki pastoralnej (p. W. Zarychta); Ćwiczenia z homiletyki (ks. J. Prac).

Rok III.

Współczesna hermeneutyka biblijna a przepowiadanie (ks. J. Kudasiewicz); Słuchacz słowa; Abp

Jan Paweł Woronicz — kaznodzieja przełomu XVIII i XIX w. (ks. M. Brzozowski); Środki społecznego przekazu w kaznodziejstwie (ks. J. Pracz); Kerygmaticzna interpretacja literatury (p. M. Maciejewski).

Seminarium homiletyczne prowadzi ks. M. Brzozowski. Katedra homiletyki uczestniczy również w realizacji programu dwuletniego Studium Pastoralnego. Specjalizacja homiletyczna dysponuje własnym zakładem i księgozbiorem liczącym około 700 tomów oraz czasopismami homiletycznymi wydawanymi aktualnie w kraju i za granicą.

III. KIERUNKI BADAŃ NAUKOWYCH

Kierunki badań naukowych prowadzonych w ramach specjalizacji homiletycznej można określić na podstawie rozpraw opublikowanych przez pracowników, tematyki podejmowanych wykładów oraz prac dyplomowych studentów. Ponieważ publikacje są łatwo dostępne dla wszystkich zainteresowanych, dlatego szczególną uwagę zwrócimy na tematykę wykładów i prace dyplomowe.

Ks. J. Kudasiewicz w swej dotychczasowej działalności zajmował się podstawowymi dla posługi słowa zagadnieniami, a mianowicie: Biblia w duszpasterstwie; Biblia w katechezie; Biblia w przepowiadaniu (Współczesna hermeneutyka biblijna a przepowiadanie; Ewangelia dzieciństwa Jezusa; słowo Boże w obrzędach chrztu; Etos biblijny w przepowiadaniu). W ramach seminarium biblijno-homiletycznego kierował przygotowaniem 6 rozpraw doktorskich, 19 prac licencjackich i ponad 30 prac magisterskich. Prace te, niejednokrotnie o pionierskim charakterze w Polsce, dotyczyły tak ważnych zagadnień dla współczesnego przepowiadania, jak: roli Pisma świętego w przepowiadaniu; katechezy biblijnej; kaznodziejstwa biblijnego; hermeneutyki biblijnej w posoborowej homiletyce polskiej; przepowiadania opartego na trudniejszych tekstach Nowego Testamentu (Ewangelia dzieciństwa Jezusa; Perykopy o cudach Jezusa; Pokłon magów; Mateuszowa perykopa o pustym grobie); współczesnych koncepcji przepowiadania; elementu biblijnego w dotychczasowej działalności kaznodziejskiej w Polsce.

Ks. M. Brzozowski podejmuje zagadnienia z historii kaznodziejstwa polskiego (zwłaszcza okres renesansu i baroku); z homiletyki materialnej oraz z teologii słowa Bożego i teologii przepowiadania. Tematyka około 40 prac dyplomowych napisanych pod jego kierownictwem obejmuje następujące zagadnienia: charakterystyka działalności wybitniejszych kaznodziejów polskich; elementów treściowych w kaznodziejstwie polskim od 1919 r.; kaznodziejstwa innych wyznań; odbioru kazań przez współczesnych słuchaczy w Polsce.

Ks. J. Pracz zajmuje się zagadnieniami współczesnej hermeneutyki biblijnej, a zwłaszcza przepowiadaniem opartym na trudniejszych tekstach Nowego Testamentu, teologicznym aspektem teorii komunikacji oraz przepowiadaniem słowa Bożego podczas sprawowania sakramentów.

Ks. H. Simon obok tematyki biblijnej we współczesnym przepowiadaniu podejmuje również zagadnienia z zakresu teologii homilii.

Wykaz rozpraw doktorskich i prac licencjackich oraz wybór prac magisterskich ilustrują wymienione wyżej kierunki badań naukowych specjalizacji homiletycznej.

Rozprawy doktorskie:

Ks. Jan Związek. Katolickie poglądy społeczno-polityczne w Polsce na przełomie XVI i XVII wieku w świetle kazań. Lublin 1969 (mps BKUL).

Ks. Julian Urban. Ideał katolika w świetle kazań franciszkańskich w latach 1765-1795. Lublin 1971 (mps BKUL).

Ks. Mieczysław Brzozowski. Kazania wielkanocne polskich autorów katolickich od połowy XVI do połowy XVII wieku. Lublin 1969 (mps BKUL).

- Ks. Stanisław Kisiel. Duszpasterstwo rekolekcyjne a potrzeby duchowe szkół średnich w świetle pedagogiki pastoralnej. Lublin 1971 (mps BKUL).
- Ks. Edward Sobieraj. Homilia w katolickiej teologii posoborowej. Lublin 1974 (mps BKUL).
- Ks. Jan Prac. Ewangelia Dzieciństwa Jezusa według Łukasza we współczesnym przepowiadaniu. Lublin 1979 (mps BKUL).
- Ks. Gerard Kusz. Koncepcja katechezy biblijnej według Bruno Drehera. Lublin 1977 (mps BKUL).
- Ks. Herbert Simon. Egzegetyczno-antropologiczna koncepcja przepowiadania w teorii i praktyce kaznodziejskiej Bruno Drehera. Lublin 1977 (mps BKUL).
- Ks. Wiesław Wilk. Posługa słowa w Kościele w pismach ks. Wacława Kosińskiego. Lublin 1981 (mps BKUL).
- Ks. Jan Twardy. Cuda Jezusa w przepowiadaniu według współczesnej homiletyki niemieckiej. Lublin 1982 (mps BKUL).
- Ks. Antoni Piaścik. Pismo święte w teorii i praktyce kaznodziejskiej ks. Ildefonsa Bobicza. Lublin 1983 (mps BKUL).

Prace licencjackie:

- Ks. Józef Kołodziejczyk. Odnowiona misja ludowa w świetle teologii duszpasterstwa i dokumentów Soboru Watykańskiego II. Lublin 1969 (mps BKUL).
- Ks. Stefan Prekurat. Problematyka rodziny w kaznodziejstwie polskim w latach 1960-1962 na przykładzie analizy treści kazań dla dorosłych publikowanych w „Bibliotece Kaznodziejskiej”. Lublin 1971 (mps BKUL).
- Ks. Edward Sobieraj. Modele religijności młodzieży w świetle egzort drukowanych w „Bibliotece Kaznodziejskiej” w latach 1958-1966. Lublin 1971 (mps BKUL).
- Ks. Ryszard Okiński. Kazania liturgiczne w ujęciu Piusa Parscha. Lublin 1971 (mps BKUL).
- Ks. Józef Korzeniowski. Pismo święte w kaznodziejstwie w rozprawach naukowych „Przeglądu Homiletycznego” (1923-1939). Lublin 1973 (mps BKUL).
- Ks. Ireneusz Folcik. Pismo św. w kazaniach biskupa Karola Józefa Fischera na tle koncepcji homiletycznych przełomu XIX i XX wieku. Lublin 1974 (mps BKUL).
- Ks. Mirosław Drzewiecki. Norwida obraz Kościoła na tle kaznodziejstwa zmartwychwstańców w XIX wieku. Lublin 1974 (mps BKUL).
- Ks. Jan Prac. Perykopy Bożego Narodzenia (Łk 2, 1-20) we współczesnym przepowiadaniu. Lublin 1975 (mps BKUL).
- Andrzej Rekret. Rola Pisma świętego w katechezie ks. Walentego Gadowskiego. Lublin 1975 (mps BKUL).
- Ks. Herbert Simon. Pismo święte w przepowiadaniu według Brunona Drehera. Lublin 1976 (mps BKUL).
- Ks. Gerard Kusz. Egzegetyczna katecheza biblijna według Brunona Drehera. Lublin 1976 (mps BKUL).
- Ks. Edward Wiszowaty. Mateuszowa perykopa o pustym grobie (28, 1-8) we współczesnym przepowiadaniu. Lublin 1977 (mps BKUL).
- Ks. Krzysztof Seweryn. Przepowiadanie słowa Bożego w opinii katechizowanej młodzieży maturalnej w Bielsku-Białej. Lublin 1978 (mps BKUL).
- Ks. Janusz Dąbrowski. Słowo Boże w przepowiadaniu kościelnym w świetle pism soborowych i posoborowych. Lublin 1979 (mps BKUL).
- Ks. Wojciech Piętowski. Stosowanie hermeneutyki biblijnej w posoborowej homiletyce polskiej. Lublin 1979 (mps BKUL).
- Ks. Zygmunt Okliński. Sylwetka kapłana w twórczości kaznodziejskiej ks. abpa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego. Lublin 1979 (mps BKUL).
- Ks. Andrzej Targosz. Formacja biblijna młodzieży Akcji Katolickiej w Polsce w okresie międzywo-

jennym. Lublin 1981 (mps BKUL).

Ks. Marek Kabsz. Język i styl kaznodziejski w teorii i praktyce ks. Nikodema Ludomira Cieszyńskiego. Lublin 1982 (mps BKUL).

Ks. Grzegorz Senderski. Pokłon magów (Mt 2, 1-12) we współczesnym przepowiadaniu polskim. Lublin 1982 (mps BKUL).

Ks. Julian Tokarski. Chrystocentryzm w przepowiadaniu biskupa Jana Jaroszewicza. Lublin 1982 (mps BKUL).

Ks. Jan Tymiński. Pismo święte w kazaniach o. Aleksandra Jełowickiego CR. Lublin 1982 (mps BKUL).

Ks. Zygmunt Mularski. Psalm 22 w synoptycznym i współczesnym kerygmacie męki Jezusa. Lublin 1982 (mps BKUL).

Prace magisterskie (wybór):

Ks. Czesław Błaszczkiewicz. Kazania misyjne ks. Karola Antoniewicza. Lublin 1972 (mps BKUL).

Ks. Kazimierz Milewski. Tajemnica paschalna w kazaniach wielkanocnych okresu międzywojennego w Polsce. Lublin 1971 (mps BKUL):

Ks. Antoni Kociński. Perykopa zwiastowania we współczesnym przepowiadaniu. Lublin 1974 (mps BKUL).

Ks. Stanisław Piąza. „Nauki Katechizmowe” ks. Józefa Krukowskiego (1828-1900). Lublin 1974 (mps BKUL).

Ks. Antoni Piaścik. Rola Pisma świętego w teorii polskiego kaznodziejstwa w latach 1918-1962. Lublin 1974 (mps BKUL).

Ks. Andrzej Skowronek. Przepowiadanie słowa Bożego w opinii współczesnych studentów. Lublin 1975 (mps BKUL).

Ks. Tadeusz Jaszkiwicz. Przepowiadanie słowa Bożego w praktyce zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego w Polsce. Lublin 1977 (mps BKUL).

Stanisława Dekowska. Biblijne opisy stworzenia człowieka w świetle współczesnej katechezy polskiej. Lublin 1977 (mps BKUL).

Ks. Zygmunt Dulewicz. Problematyka antropologiczna w kazaniach marburskich Rudolfa Bultmanna. Lublin 1977 (mps BKUL).

Krystyna Borowczyk. Problematyka cierpienia zawarta w kazaniach drukowanych w „Bibliotece Kaznodziejskiej” w latach 1965-1977. Lublin 1979 (mps BKUL).

Zdzisław Kuczko. Przepowiadanie słowa Bożego w opinii studentów środowiska lubelskiego. Lublin 1979 (mps BKUL).

Alina Rynio. Idea narodu i odpowiedzialności za naród w kazaniach milenijnych kardynała Stefana Wyszyńskiego. Lublin 1979 (mps BKUL).

IV. DZIAŁALNOŚĆ SPOŁECZNA

Pracownicy specjalizacji homiletyki brali czynny udział w różnego typu zjazdach i sympozjach, a zwłaszcza w: wykładach dla duchowieństwa organizowanych przez KUL; kursach homiletyczno-katechetycznych ATK; wrocławskich dniach duszpasterskich; zjazdach misjonarzy rekolekjonistów; sympozjach i Tygodniach Biblijnych. Ponadto wygłaszali oni referaty w Klubach Inteligencji Katolickiej.

Na szczególną uwagę zasługuje również współpraca nad przygotowaniem pomocy kaznodziejskich, a zwłaszcza „Komentarza biblijnego i homiletyczno-liturgicznego do niedzielnych i świątecznych czytań mszalnych” pod red. ks. bpa J. Stroby, oraz propozycji homilii publikowanych w „Bibliotece Kaznodziejskiej”.

Od wielu lat ks. M. Brzozowski uczestniczy w pracach komisji Episkopatu d/s Duszpasterstwa

Ogólnego, współpracując przy redakcji ogólnopolskiego programu kaznodziejskiego.

W minionym okresie pracownicy specjalizacji homiletyki KUL prowadzili również zajęcia dydaktyczne w Wyższych Seminariach Duchownych w Lublinie, Kielcach, Siedlcach i Przemyśle.

•

Reasumując można stwierdzić, że specjalizacja homiletyki przez swą pracę naukową i dydaktyczną na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz szeroką działalność poza Uczelnią realizuje postawione przed nią zadania i ciągle doskonali zarówno swą strukturę, jak wszystkie formy swej aktywności.

Ks. Jan Pracz

KATEDRA LITURGIKI

A. PROGRAM DYDAKTYCZNY

1. Okres wstępny do 1968 r.

Wraz z utworzeniem na zlecenie Konferencji Episkopatu Polski (w 1958 r.) Sekcji Pastoralnej na Wydziale Teologicznym KUL powstała Katedra Liturgiki. Do tego czasu nie było na KUL możliwości specjalizacji w tej dziedzinie. Nie kontynuowano nawet wykładów liturgiki ks. Władysława Kornilowicza z lat 1924-1930 oraz z liturgii Kościołów wschodnich ks. Michała Niechaja i ks. Konstantego Songajły z lat 1930-1933 r.¹ Dopiero na wniosek ks. doc. F. Gryglewicza Rada Wydziału Teologicznego 29 IX 1956 r. uchwaliła wykład liturgiki dla Sekcji Muzykologii² powierzając go od 1956/57 r. ks. drowi Wacławowi Schenkowi³.

Program dydaktyczny studium liturgiki pozostawał początkowo w ramach wykładów wspólnych całego Wydziału Teologicznego i specjalistycznych wykładów Sekcji Pastoralnej, wśród których ks. dr. W. Schenk wykładał: Wstęp do liturgiki, Msza św. w duszpasterstwie parafialnym (w 1958/59), Sakramenty w duszpasterstwie (w 1959/60), Dzieje liturgii w Polsce (w 1962/63)⁴.

Program badawczy realizowany był pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Mariana Rechowicza⁵ na nowo powstałym w 1959/60 r. Seminarium Historii Liturgii przy współpracy zast. prof. ks. dra W. Schenka. W tym roku liczyło ono 22 uczestników, w 1964/65 r. — 17, w 1966/67 r. — 21. Od roku akad. 1965/66 rozpoczął pracę w tym seminarium jako asystent ks. Marek Zahajkiewicz⁶, który po doktoracie (w 1967 r.) od nowego roku akademickiego przeniesiony został na Seminarium Historii Kościoła w Średniowieczu, a na jego miejsce przyszedł stamtąd pracujący od roku akad. 1964/65 ks. Wojciech Danielski⁷.

¹ W. Schenk. *Z dziejów liturgiki*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. Red. M. Rechowicz. T. 3 cz. 2. Lublin 1977 s. 58.

² J. Ścibor. *Muzykologia kościelna na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*. RTK 15:1968 z. 3 s. 70. O projekcie Rady Wydziału już przy tworzeniu Katedry Muzykologii z 9 III 1956 tamże s. 68.

³ Ks. Wacław Schenk ur. 27 IX 1913 Gliwice, wyśw. 1938 Wrocław, wykł. liturgiki i śpiewu WSD (Opole) Nysa 1950-1952, studia KUL 1952-1955, licenc. 1954, dokt. 1955, proboszcz NMP w Bytomiu od 1957, zajęcia zlec. KUL 1956, zast. prof. 1958, adiunkt 1964, habil. 1973, docent 1975, prof. nadzw. 8 IX 1981, zm. 28 X 1982 Bytom. Był to głównie wykład historii liturgii, potrzebny zwłaszcza dla badań ks. prof. Hieronima Feichta. Prowadził go z roczną przerwą do śmierci.

⁴ W. Piwowarski. *Zarys dziejów Sekcji Teologii Pastoralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim 1958-1968*. RTK 15:1968 z. 3 s. 52.

⁵ Wówczas rektora KUL i kierownika Katedry i Seminarium Historii Kościoła w Średniowieczu (u którego doktoryzowali się z zakresu historii liturgii w Polsce: 1955 ks. W. Schenk, 1967 ks. M. Zahajkiewicz i ks. W. Danielski), ur. 4 IX 1910 Husiatyn (Lwów), studia UJK 1928-1933, święc. 1933, asystent UJK 1938, dokt. 1939, wykładowca hist. Kośc. WSD Lwów do 1945, st. asystent UJ 1945, hab. 1947, prof. kontrakt. KUL 1950, prof. nadzw. 1956, rezygn. 1974, biskup adm. ap. w Lubaczowie od 1974, zm. 27 IX 1983.

⁶ Ks. Marek Zahajkiewicz ur. 18 II 1934 Borysław, wyśw. 1956 Lublin, studia hist. Kośc. KUL 1957-1959, licencj. 1961, w duszp. 1961-65 Lublin, od 1965 asystent, dokt. 28 IV 1967.

⁷ Ks. Wojciech Danielski ur. 10 IV 1935 Milanówek, wyśw. 1958 Warszawa, studia hist. Kośc. KUL 1957-1960, licencj. 1960, w duszp. 1960-1964 Warszawa, asystent 1964, dokt. 3 VI 1967, adiunkt i sekretarz Instytutu Teologii Pastoralnej 1968, 1968-1975 zast. dyr. konwiku księży stud. KUL, od 1965 czł. Kom. Lit. Archid. Warsz., starszy wykładowca od 1978.

Program dydaktyczny Sekcji Pastoralnej uwolniony od wykładów ogólnoteologicznych dopiero od roku akad. 1963/64, pozwolił na zorganizowanie w niej trzech kierunków (specjalizacji), ostatecznie działających od roku 1965/66, a wśród nich Specjalizacji Liturgiczno-Homiletycznej. Wprowadzono na nich ćwiczenia i wykłady monograficzne. W tym czasie ks. dr W. Schenk prowadził wykłady na temat: soborowej *Konstytucji o Liturgii* (w 1964/65 r.), roku liturgicznego w duszpasterstwie (w 1966/67 r.), a asystent ks. W. Danielski od 1966/67 r. wykładał wprowadzenie do studium polskich źródeł liturgicznych dla II i III roku. Na Specjalizacji Teologii Pastoralnej Fundamentalnej ks. dr Adam Ludwik Szafrński (zast. prof. od 1958 r.) zaczął prowadzić od roku akad. 1963/64 wykład z dogmatyki liturgicznej, a w 1967/68 na temat podstawowych pojęć liturgii, ponadto prowadził seminarium z teologii pastoralnej, na którym powstawały prace z teologii liturgii; asystent tej katedry (od 1967/68 r.), ks. dr Rudolf Zielasko⁸ podjął wykłady na temat: „Liturgia w życiu Kościoła i Misterium Eucharystii”, które obowiązywały także słuchaczy liturgiki.

Ćwiczenia na Specjalizacji Liturgiczno-Homiletycznej podjęli: dla studentów I roku od drugiego semestru roku akad. 1966/67 ks. W. Danielski z komentarza mszalnego; dla studentów II roku — ks. R. Zielasko z homilii liturgicznej. W ten sposób Specjalizacja powiązana została z kościołem akademickim św. Krzyża przy KUL (którego prezbiterium przebudowano w roku akad. 1967/68 przy konsultacji ks. R. Zielasko i ks. W. Danielskiego): w mszach niedzielnych o godz. 11 i 19, których służbę liturgiczną przygotowywał ks. dr Franciszek Blachnicki (asystent Katedry Katechetyki i Krajowy Duszpasterz Służby Liturgicznej), komentarze wygłaszali studenci I roku przygotowywani przez ks. W. Danielskiego, a homilie — studenci II roku pod kierunkiem ks. R. Zielasko⁹.

Praktykę pastoralno-liturgiczną odbywali studenci w miesiącach wakacyjnych pod kierunkiem ks. W. Schenka w jego parafialnym kościele pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny w Bytomiu.

Gdy w roku akad. 1965/66 Zakład Teologii Pastoralnej został podzielony na specjalizacje (staraniem ks. doc. Józefa Majki i ks. dra F. Blachnickiego¹⁰), wtedy osobny księgozbiór liturgiczny zorganizował w nim ks. M. Zahajkiewicz, a układ katalogu systematycznego własnej koncepcji nadał mu ks. W. Danielski; rozpoczęto też przy nim kartotekę tematyczną czasopism posiadanych, mianowicie „La Maison-Dieu” i „Paroisse et Liturgie”, którą przerwano; częściowo tylko wykonano kartotekę za-

⁸ Ks. Rudolf Zielasko ur. 19 IV 1919 Międzyrzecz Górny (Bielsko), wyśw. 1942 Katowice, w duszp. 1942-1950, ojciec duch. NSD Katowice 1950-1955 i WSD Śląskiego w Krakowie 1955-1962, studia teol. pastor. KUL od 1962, licencjat 1963, doktorat 1966 (*Uczestnictwo wiernych we Mszy św. według teologów katolickich po Encyklice „Mystici Corporis”*), st. asystent 1966, adiunkt 1967, ojciec duch. konwiku księży studentów KUL, 1969 wyjechał do Austrii, duszp. w Wiedniu.

⁹ Z czasem opieka Specjalizacji pozostała przy mszy niedzielnej o godz. 11. (odpowiedzialny był ks. F. Blachnicki, od 1973 do 1982 ks. W. Danielski) i codziennej koncelebry z homilią o godz. 7.30 (odpowiedzialny był ks. W. Danielski do 1979). Od 1969 w związku z przyjazdem licznych księży — słuchaczy Studium Pastoralnego w każdy wtorek o godz. 12.15 koncelebrowało mszę św. do 40 kapłanów z homilią pracownika Instytutu Teologii Pastoralnej — wykładowcy Studium; wprowadzenia przygotowywali słuchacze liturgiki, a śpiewy teologowie świeccy; ten zwyczaj podtrzymywali zwłaszcza ks. M. Brzozowski i ks. W. Danielski aż do wprowadzenia przez duszpasterzy akademickich codziennej mszy o 12.15, a od 1982/83 przez prorektora ks. prof. H. D. Wojtyskę mszy św. uniwersyteckich w każdy wtorek i święta tzw. zniesione. — Podobnie w kaplicy konwiku księży studentów słuchacze specjalizacji ks. Z. Zalewski, ks. J. Kopeć i ks. Z. Wit wprowadzali msze koncelebrowane, w 1968 staraniem dyrektora ks. prof. E. Kopecia oraz ks. R. Zielasko i ks. W. Danielskiego kaplica otrzymała nowe wnętrza, a słuchacze Specjalizacji jako sacelani organizowali wprowadzenia mszalne, nabożeństwa słowa Bożego i godziny oficjum tłumaczone z nowej *Liturgii godzin* (najbardziej zasłużeńi: ks. R. Kiełczewski z Gniezna i ks. S. Lech z Warszawy).

¹⁰ Od 1964 był to tzw. biały barak po stronie wschodniej z salą ćwiczeń katechetycznych (rozebrany po zajęciu terenu pod hotel „Unia”), od 1968 barak tzw. zielony istniejący po stronie zachodniej, 1969 dom przy ul. Glinianej (dziś dom akademicki), 1970 parter domu przy ul. Chopina 29, 1971 sutenera wsch. skrzydła gmachu głównego KUL, od 1973 w obecnym miejscu nad magazynem i biurem stołówki.

gadnień liturgicznych w urzędowych miesięcznikach diecezjalnych¹¹.

Tak działająca Sekcja Pastoralna w 1968 r. w 10-lecie swego istnienia otrzymała od Kongregacji Wychowania Katolickiego statut samodzielnego Instytutu Teologii Pastoralnej — jeden z pierwszych w świecie — zobowiązujący do stworzenia własnego programu i nadawania licencjatów z teologii pastoralnej.

2. Program dydaktyczny i jego etapy: 1968 — 1973 — 1980 r.

a) Rada Wydziału uchwałą 30 IV 1969 r. przyjęła nowy program wykładów całego Instytutu (oparty na projekcie z 1968 r.), a w nim — Sekcji Liturgiczno-Homiletycznej. Wykłady I roku, wspólne w zasadzie dla wszystkich specjalizacji, miały na celu dać słuchaczom wizję całości duszpasterstwa i teologii pastoralnej w duchu Vaticanum II, która była też przedmiotem nowo wprowadzonego egzaminu licencjackiego z całej teologii pastoralnej. Z wykładów ogólnoteologicznych były to: Misterium Salutis, tj. Objawienie i wiara religijna, oraz Kościół jako wspólnota (ks. dr R. Łukaszyk), Paschalne Misterium Chrystusa (ks. dr W. Hryniewicz), „Gaudium et spes” — problemy moralne rodziny (ks. doc. W. Poplatek); z ogólnopastoralnych: Wstęp do teologii pastoralnej (ks. dr F. Woronowski), Teologia duszpasterstwa (ks. dr F. Błachnicki), Teologia pastoralna biblijna (ks. doc. J. Kudasiewicz), Eklezjologia pastoralna (ks. doc. A. L. Szafrąński), Kairologia (ks. A. L. Szafrąński), Socjologia religii (ks. doc. J. Majka), Socjografia religijna parafii (ks. doc. W. Piwowarski), Psychologia życia religijnego (ks. doc. P. Poręba), Pedagogika pastoralna (doc. S. Kunowski); ze specjalizacji pozostałych: Teologia słowa Bożego (ks. dr R. Zielasko) i Katechetyka fundamentalna (ks. dr F. Błachnicki). Ze specjalizacji liturgicznej był tylko wykład: Liturgika ogólna — ks. dr W. Schenka¹².

Dopiero od II roku studiów wykłady dotyczyły wyłącznie własnej specjalizacji. Były to: z liturgiki ogólnej — Historia liturgii i odnowy liturgicznej (ks. M. Zahajkiewicz, II r.), Prawo liturgiczne (ks. dr F. Greniuk, II-III r.), Nauki pomocnicze historii liturgii (ks. M. Zahajkiewicz, II-III r.), Księgi liturgiczne (ks. W. Danielski, II r.), Muzyka i śpiew w liturgii (ks. doc. K. Mrowiec, III r.)¹³, Sztuka sakralna (ks. doc. W. Smoleń, III r.)¹⁴. Z zakresu liturgiki szczegółowej wykłady prowadzono według wskazań soborowych „integralnie”, tj. w aspekcie historycznym, teologicznym i pastoralnym: Misterium Eucharystii (ks. R. Zielasko), Sakramenty i sakramentalia (ks. W. Schenk), Rok liturgiczny (ks. W. Schenk) i Officium divinum (ks. W. Danielski). Wykłady o Eucharystii i o sakramentach były obowiązkowe także dla studiujących homiletykę, za to studenci liturgiki uczęszczali też na wykład: Duszpasterstwo biblijne ks. doc. J. Kudasiewicza. Jedyne ćwiczenia prowadził dla II roku z liturgiki pastoralnej ks. W. Danielski, o czym będzie mowa niżej.

Obok seminarium historyczno-liturgicznego ks. prof. M. Rechowicza i ks. dra W. Schenka utworzono proseminarium teologiczno-liturgiczne pod kierunkiem ks. dra R. Zielasko, którego uczestnicy wskutek wyjazdu prowadzącego w początku 1970 r. weszli w skład seminarium teologiczno-pastoralnego ks. doc. A. Szafrąńskiego. Nie udało się obsadzić projektowanego wykładu o liturgiach wschodnich ani lektoratu języka starocerkiewnego¹⁵.

¹¹ W. Danielski. *Odnowa liturgii w polskich miesięcznikach diecezjalnych. Przegląd bibliograficzny-1964-1968*. CT 38:1968 f. 4 s. 95-111.

¹² W projekcie z 1968 r. były także wykłady na I roku: Wprowadzenie do teologii liturgii (ks. doc. A. L. Szafrąński lub ks. dr R. Zielasko) i Sakramenty i sakramentalia (ks. dr W. Schenk).

¹³ W projekcie: ks. mgr Zdzisław Bernat.

¹⁴ W projekcie: mgr Zbigniew Strzałkowski.

¹⁵ W projekcie: ks. Krzysztof Staniecki (Nysa), ks. Donat Nowicki (Izabelin k. Warszawy). Zob. *Księga protokółów Rady Instytutu Teologii Pastoralnej* oraz materiały własne autora nin. artykułu.

Projekt powyższego programu był wynikiem zapoznania się z programami Pontificio Instituto Liturgico w Rzymie i Institut Supérieur de la Liturgie w Instytucie Katolickim w Paryżu.

W 1971/72 r. po doktoracie ks. Józefa Jerzego Kopcia¹⁶ zatrudniono jako asystenta i powierzono mu wykład dla III roku: Liturgiczna formacja życia wewnętrznego (*spiritualitas liturgica*).

b) Od 1973/74 r. w wyniku nominacji ks. docenta W. Schenka i rezygnacji z zajęć na specjalizacji ks. doc. F. Greniuka, po zapoznaniu się z nowym programem studiów rzymskich oraz z propozycjami zgłoszonymi wykładowcom przez samych słuchaczy (spotkanie zwłaszcza 23 II 1973 r.) wprowadzono od I roku obowiązek uczęszczania na drugie wybrane seminarium: wówczas niektórzy słuchacze, chcąc się specjalizować w teologii liturgii, wybrali seminarium ks. doc. A. L. Szafrąńskiego.

Na I roku dla wszystkich specjalizacji Instytutu dodano wykład z teologii ogólnej liturgii, w tym o urzeczywistnianiu się Kościoła w liturgii (ks. W. Schenk, od 1979/80 ks. W. Danielski), już jednak od 1974/75 r. zredukowany tylko do II semestru, zaś w I semestrze wprowadzono wykład o podstawowych pojęciach teologii liturgii (ks. dr J. Grześkowiak¹⁷, od 1978/79 ks. W. Danielski).

Jako wykłady kursoryczne wprowadzono na II roku studiów Symbolikę liturgii¹⁸ (ks. J. Grześkowiak), Księgi liturgiczne (ks. W. Danielski, w 1976-1978 ks. dr Z. Wit¹⁹), Historia liturgii na tle przemian kultury²⁰ (ks. M. Zahajkiewicz, od 1975/76 ks. W. Schenk), Prawo liturgiczne i adaptacja pastoralna (ks. W. Danielski, od 1975/76 ks. Z. Wit), Liturgiczna formacja życia wewnętrznego (ks. J. Kopeć).

Na III roku studiów od 1974/75 r. wprowadzono wykłady kursoryczne: Liturgika porównawcza, zagadnienia wybrane²¹ (ks. J. Kopeć), Organizacja duszpasterstwa liturgicznego²²: w parafii (I semestr, ks. W. Schenk, od 1977/78 ks. W. Danielski) i w diecezji (II semestr, ks. W. Danielski), Muzyka w odnowionej liturgii (I semestr, ks. Z. Wit), Sztuka w liturgii współczesnej²³ (II semestr, od 1975/76 ks. Z. Wit).

Z liturgiki szczegółowej miały odtąd obowiązywać wykłady monograficzne²⁴ przez II i III rok studiów ze zmianą tematu przynajmniej co drugi rok (systemem A-B-A-B):

— Misterium Eucharystii — ks. J. Grześkowiak (1974/75 Skuteczność ofiary mszy św., 1975/76 Wewnętrzne uczestnictwo wiernych, 1976/77 Teologia nowego *Ordo Missae*, 1977/78 Skuteczność mszy św. i uczestnictwo wiernych, 1978/79 (ks. W. Danielski) Modlitwy Eucharystyczne);

¹⁶ Ks. Józef Jerzy Kopeć CP ur. 11 XII 1938 Laski (Radom), wyśw. 1963 Przasnysz, studia liturg. KUL 1963-1966, licencj. 1965, w duszp. 1968-1969, dokt. 1971, asystent od 1971, adiunkt 1976.

¹⁷ Ks. Jerzy Grześkowiak ur. 18 XI 1940 Miejska Górka (Leszno), wyśw. 1964 Poznań, studia liturg. KUL 1967-1970, licencj. 1970, dokt. 1973, asystent Katedry Teol. Pastor. Ogólnej od 1972, adiunkt 1977.

¹⁸ W projekcie: Antropologia znaku: język liturgii według teorii komunikacji, człowiek współczesny wobec symboliki lit.

¹⁹ Ks. Zbigniew Wit ur. 4 I 1939 Katowice, wyśw. 1962 Częstochowa, studia liturg. KUL 1965-1968, licencj. 1968, dokt. 21 V 1974; w duszp. (Częstochowa) 1962-1965, 1970-1972, 1974-1977; zajęcia zleczone Specj. Liturg. KUL 1974-1977, st. asystent Katedry Teol. Życia Wewn. 1977, adiunkt 1981.

²⁰ W projekcie: Rozwój liturgii rzymskiej na tle dziejów kultury.

²¹ W projekcie: Liturgie chrześcijańskie — wschodnie i protestanckie: współczesny stan i geneza.

²² W projekcie: Formacja liturgicznej wspólnoty (Dydaktyka seminaryjna, katecheza liturgiczna, mistagogia służby liturgicznej, konferencje doskonalenia kapłanów, instruktorzy dekanalni, komisje diecezjalne, regionalizm, wieś-miasto, liturgia masowa, małe grupy).

²³ Proponowani byli: doc. T. Dobrzeńcki, Anna Grocholska, doc. Jacek Woźniakowski, S. arch. M. Ewa Rosier-Siedlecka.

²⁴ Z projektu nie zostały przyjęte wykłady: Modlitwa liturgiczna — rodzaje i teologia tekstów, ani cykliczny (zaproszony): Liturgia a dramat; ani też nie zobowiązano słuchaczy zależnie od ukierunkowania do wykładów z historii teologii i ćwiczeń z nauk pomocniczych historii (paleografii i chronologii) na Instytucie Historii Kościoła lub sakramentologii i ćwiczeń z metod teologicznych na Sekcji Teologii Dogmatycznej.

— Liturgia sakramentów i sakramentaliów — ks. W. Schenk (1973/74 Reforma sakramentu pokuty, 1974/75 Namaszczenie chorych, 1975/76 Sakrament małżeństwa, 1976/77 Liturgia ministeriów i święceń kapłańskich, 1977/78 Sakramentalia, 1978/79 Ordo initiationis christianae adultorum, 1979/80 Ordo paenitentiae);

— Rok liturgiczny — ks. W. Danielski (1973/74 Misterium Paschalne w roku liturgicznym, 1974/75 Teksty ku czci Maryi i świętych, 1975/76 Odnowione obchody paschalne, 1976/77 Kult Maryi i świętych, 1977/78 Triduum paschalne a wielki post, 1978/79 Kult Maryi i świętych, 1979/80 Przygotowanie paschalne);

— Liturgiczna modlitwa Kościoła — ks. W. Danielski (1973/74 Modlitwa i jej elementy w *Liturgii godzin*, 1974/75 Psalmi i hymny, 1975/76 Uświęcenie dnia: historia i teologia, 1976/77 Psalmi i hymny, 1977/78 Uświęcenie dnia i tygodnia, 1978/79 Psalmi i hymny, 1979/80 Godziny oficjum: dzieje i duchowość).

Nadto na III roku miał być monograficzny wykład prowadzącego seminarium ks. doc. W. Schenka *Dzieje liturgii w Polsce* (1973/74 — 1976/77 — 1978/79 Średniowiecze, 1975/76 — 1979/80 Czasy nowożytne, 1977/78 Okres potrydencki, 1980/81 Od rozbiorów do II wojny światowej).

c) W 1980/81 r. wykonując polecenia Konstytucji Apostolskiej *Sapientiae christianae*, Instytut Teologii Pastoralnej wprowadził pełną specjalizację już od I roku studiów i zakończenie jej licencjatem po II roku, traktując III rok jako doktorancki. Dlatego dla Specjalizacji Liturgicznej wprowadzono 8 godzin wykładów teologii pastoralnej ogólnej i innych specjalizacji, rozdzielonych na I i II rok studiów; także na I i II rok rozdzielono dotychczasowe wykłady kursoryczne (po 6 godzin) i monograficzne (po 4 godziny), nadto po 2 godziny ćwiczeń i dwa seminaria. Na III rok wyznaczono tylko 6 godzin wykładów monograficznych i seminarium. Zasadniczo program pozostał w dotychczasowym zestawie tematów wykładów, konfrontowano go jednak z programem Papieskiego Instytutu Liturgicznego w Rzymie z ostatnich lat.

Na Specjalizacji Liturgicznej odtąd więc obowiązują następujące wykłady ogólnopastoralne: na I roku — Koncepcja teologii pastoralnej²⁵ (ks. dr R. Kamiński), Chrystologiczne i pneumatologiczne podstawy duszpasterstwa (ks. doc. W. Hryniewicz), Eklezjologiczne podstawy duszpasterstwa²⁶ (ks. prof. A. Szafrąński, od 1983/84 dr K. Wojacek), Socjologia religii (ks. doc. W. Piwowarski), Pismo św. w życiu i duszpasterstwie Kościoła (ks. doc. J. Kudasiewicz), Katecheza a doświadczenie i świadectwo wiary²⁷ (ks. doc. M. Majewski); na II roku — Przemiany społeczne a duszpasterstwo (ks. dr K. Ryczan) i Posoborowa teoria homilii (ks. doc. M. Brzozowski).

Kursoryczne wykłady z liturgiki są następujące: na I roku — Podstawowe pojęcia teologii liturgii (I semestr — ks. W. Danielski), Liturgia jako znak i urzeczywistnienie Kościoła (II semestr — ks. W. Danielski), Liturgia na tle przemian kultury (ks. W. Schenk), Misterium paschalne Chrystusa w liturgii (ks. W. Danielski), Teologia znaku liturgicznego (ks. J. Grześkowiak), Prawo liturgiczne i adaptacja pastoralna (ks. Z. Wit), Liturgia a religijność ludowa (ks. J. Kopeć); na II roku — Liturgia godzin (ks. W. Danielski), Modlitwa liturgiczna a modlitwa osobista (ks. W. Danielski), Duchowość liturgiczna w formacji chrześcijańskiej (ks. J. Kopeć), Liturgika porównawcza (ks. J. Kopeć), Muzyka w liturgii odnowionej (I semestr — ks. Z. Wit), Sztuka w liturgii współczesnej (II semestr — ks. Z. Wit), Księgi liturgiczne (I semestr — ks. W. Danielski) i Organizacja duszpasterstwa liturgicznego (II semestr — ks. W. Danielski). Charakter kursorycznych więc otrzymały wykłady o Liturgii godzin i Modlitwie liturgicznej i osobistej oraz przyjęty także przez Specjalizacje: Katechetyczną i Homiletyczną — o Misterium Paschalnym.

²⁵ W projekcie: Wstęp do teologii praktycznej — ks. doc. R. Rak.

²⁶ W 1980/81 r. Eklezjologia, zagadnienia wybrane — ks. prof. A. Szafrąński.

²⁷ W 1981/82 Katechetyczna posługa słowa, 1983/84 Uwarunkowania społeczno-kulturowe katechezy.

Monograficzne wykłady z liturgiki szczegółowej zostały przesunięte na I i II rok studiów:

- Liturgia Eucharystii (1980/81 Struktura i teologia nowego *Ordo Missae*, 1981/82 Kult Eucharystii poza mszą św. — ks. W. Schenk; 1982/83 Modlitwy Eucharystyczne, 1983/84 Msze dla grup specjalnych — ks. C. Krakowiak²⁸);
- Liturgia sakramentów i sakramentaliów — ks. C. Krakowiak (1980/81 Liturgia Namaszczenia Chorych, 1981/82 Inicjacja chrześcijańska, 1982/83 Sakrament Pojednania, 1983/84 Liturgia Namaszczenia Chorych);
- Rok liturgiczny — ks. W. Danielski (1980/81 Święci w misterium Chrystusa według tekstów liturgicznych, 1981/82 Przygotowanie Paschalne, 1982/83 *Commune* i *Proprium Sanctorum* dawniej i dziś, 1983/84 Święta Pańskie w ciągu roku);
- Dzieje liturgii w Polsce (1980/81 Od rozbiorów do II wojny światowej, 1981/82 Średniowiecze — ks. W. Schenk; 1982/83 i 1983/84 Od reformacji do Vaticanum II — ks. J. Kopeć).

Ćwiczenia mają odtąd obejmować: na I roku — Metody badań liturgicznych (I semestr — ks. J. Kopeć) i Bibliografię liturgiczną (II semestr — ks. W. Danielski, od 1982/83 ks. J. Kopeć) oraz Łacinę liturgiczną i przekłady (ks. W. Danielski); na II roku — Źródła liturgiczne, tj. paleografię i krytykę tekstu (ks. W. Danielski) oraz Hermeneutykę liturgiczną, tj. analizę tekstu liturgicznego z redakcją komentarza liturgicznego (ks. J. Kopeć).

Powyższy program wszedł w życie ostatecznie dopiero w roku akad. 1982/83, gdy na I rok przybyli nowi słuchacze, w tym samym roku jednak już na początku trzeba było przejąć zajęcia po zmarłym tragicznie 29 X 1982 r. w Bytomiu śp. ks. prof. Wacławie Schenku: wykład monograficzny o Eucharystii — ks. C. Krakowiak, monograficzny z dziejów liturgii w Polsce — ks. J. Kopeć, kursoryczny o liturgii na tle przemian kultury — ks. J. Kopeć, seminarium zaś — ks. doc. Romuald Rak i ks. W. Danielski, starszy wykładowca.

Dla III roku (doktoranckiego) zaplanowano 6 godzin wykładów monograficznych²⁹ z możliwością cyklicznych wykładów zleconych. Ten plan zaczęto realizować w 1983/84 r., gdy do tego roku doszli studenci według nowego programu: Podmiot duszpasterstwa — kurator Specjalizacji ks. doc. R. Rak; Hymnografia liturgiczna w Polsce, zagadnienia wybrane — ks. W. Danielski; Duch Święty w liturgii sakramentów — ks. dr Helmut Sobeczko z Opola.

3. Tematyka i owoce ćwiczeń

Ćwiczenia zorganizowane od 1966/67 r. jako liturgiczno-pastoralne miały za przedmiot przygotowywanie komentarzy mszalnych na niedziele do kościoła akademickiego KUL; 8 księży, którzy je zaczęli na I roku, kontynuowało ich redakcję także na II roku w 1967/68 r. i jeszcze ochotniczo w r. akad. 1968/69 — tak że do pełnego cyklu rocznego niedziel i świąt brakło kilku tekstów, a 1/3 część z nich została już przesłana do Wydawnictwa św. Jacka w Katowicach, dobrze oceniona; pozycję umieszczono w planie wydawniczym na 1970 r. Tymczasem w 1969 r. ukazała się nowa księga liturgiczna: *Ordo Lectionum Missae*, co zupełnie zmieniło układ niedzielnych czytań mszalnych i nasze komentarze okazały się bezużyteczne³⁰: trzyletni trud księży: Zbigniewa Wita, Jerzego Stefańskiego,

²⁸ Ks. Czesław Krakowiak ur. 16 VI 1944 Księżomierz (Lublin), wyśw. 1968 Lublin, mgr teol. mor. 1968, w duszp. 1968-1970 Zamość, studia specj. liturg. KUL 1970-1973, lic. teol. pastor. 1973, wykl. zlec. KUL — WSD Lublin od 1973, dokt. 1978, asystent 1981, st. asystent Katedry Liturgiki 1982.

²⁹ W projekcie np. na 1980/81: z liturgii sakramentów *Reforma liturgii błogosławieństw* — ks. W. Schenk; z roku liturgicznego *Proprium* i *Commune* w liturgii posoborowej — ks. W. Danielski; z dziejów liturgii *Ruch liturgiczny w Polsce do Vaticanum II* — ks. J. Kopeć.

³⁰ Można to wytłumaczyć jedynie faktem, że projekt nowego układu czytań mszalnych z Rzymu nie dotarł do liturgistów na KUL-u: wiadomo, że podobny projekt czytań *Liturgii godzin* otrzymał jedynie biblista ks. prof. Stanisław Łach.

Stanisława Człapy, Mariana Pisarzaka MIC, Szczepana Zachariasza Jabłońskiego ZP, Władysława Głowy i Andrzeja Wróblewskiego — nie ujrzał światła dziennego.

W 1968/69 r. na życzenie Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski, przekazane przez ks. W. Schenka, przedmiotem ćwiczeń były tzw. lekcjonarze okolicznościowe (*lectionaria particularia*), zwłaszcza komentarz i próba harmonizacji 62 czytań za zmarłych, nad którymi pracowali księża: Jerzy Grześkowiak, Ryszard Kielczewski, Rajmund K. Mazur OFMConv i Jerzy Olczak ZP³¹. Nadto lekcjonarz o Najśw. Maryi Pannie opracowywał S. Z. Jabłoński, o małżeństwie J. Grześkowiak. Wówczas też R. K. Mazur z W. Danielskim przetłumaczyli wstęp do *Ordo Lectionum Missae*³². W tym roku ci sami 4 księża dali pierwszą propozycję przekładu nowych Modlitw Eucharystycznych III i IV.

W 1969/70 r. na ćwiczeniach podjęto oficjalne zlecenie dla Katedry Przewodniczącego Komisji Liturgicznej Episkopatu bpa Franciszka Jopa, mianowicie przekład księgi liturgicznej *Ordo Baptismi Parvulorum*. Praca trwała od 16 X do 20 XII 1969 r.: oprócz uczestników ćwiczeń włączali się w nią doktoranci, wśród nich także o. Paweł Sczaniecki OSB. *Praenotanda* tej księgi w pierwszej wersji tłumaczył też ks. Remigiusz Popowski SDB z sekcji filologii klasycznej³³.

W 1970/71 r. ze słuchaczami II roku (ks. Zdzisław Różański, Jerzy Sobota, Edward Ziarniewicz MSF i Bohdan Papiernik) przez II semestr przetłumaczono I rozdział *Wprowadzenia ogólnego do Liturgii godzin*; wraz z II rozdziałem tłumaczonym osobiście przez ks. W. Danielskiego przekazano Sekretarzowi Komisji Liturgicznej Episkopatu.

W 1971/72 r. z tymi samymi kapłanami przygotowano propozycję poprawionego przekładu *Ordo Missae*, czyli części stałych mszy św. na podstawie analizy tekstu łacińskiego i kilku oficjalnych przekładów na inne języki. Przekazano ją Sekretarzowi Komisji Liturgicznej.

W 1974/75 r. ze słuchaczami I i II roku (ks. Jan Miazek, Stanisław Lech, Antoni Podleś i Zbigniew Czubak) opracowane zostały komentarze mszalne na dni powszednie adwentu³⁴.

W 1977/78 r. z jedynym słuchaczem, ks. Janem Sołowianiukiem, dokonano przekładu modlitw błagalnych (*preces*) do jutrzni i nieszporów na okres adwentu³⁵.

³¹ Wobec ukazania się poprawionego zestawu czytań w *Ordo Exsequiarum* (1969) całość ostatecznie zredagował i wydał ks. W. Danielski: *Czytania mszalne za zmarłych. Propozycje harmonizacji i wprowadzeń*. RBL 27:1974 s. 77-108. Podobnie: W. Danielski. *Czytania biblijne o bierzmowaniu*. RBL 28:1975 s. 79-82. Nie został opublikowany zestaw czytań o Sercu Jezusowym na I piątki miesiąca.

³² Wprowadzenie do księgi liturgicznej *Ordo Lectionum Missae* wydanej przez Stolicę Apostolską w 1969 r. WAW 52:1970 s. 267-280. Zob. tamże s. 153-154. Jedynie w skrypcie przepisywany był przekład ks. W. Danielskiego *Powszechne zasady roku liturgicznego i kalendarza rzymskiego wraz z motu proprio Mysterii paschalis celebrationem — oraz Instrukcji o stopniowym wprowadzaniu w życie Mszału Rzymskiego z 20 X 1969 r.* Nie ukazał się też wysłany do „Znaku” w 1967 r. przekład z francuskiego (*Maison Dieu* 1967 z. 91) komentarza J. M. Tillarda OP do *Instrukcji o kulcie Tajemnicy Eucharystycznej*, ani jego streszczenie przesłane do „Collectanea Theologica”.

³³ Ostatecznie przyjęto inną wersję przekładu *Praenotanda*, a przekładem zespołu z KUL-u są w *Obrzędach chrztu dzieci według Rytuału Rzymskiego* (Katowice 1972) — obrzędy i teksty do śpiewu (s. 33-94 i 114-188). W tym roku także w zespole ks. prof. M. Rechowicza i ks. dra W. Schenka pracowaliśmy dla Kongregacji Kultu Bożego, po otrzymaniu od niej projektu *Lectiones Patrum et lectiones hagiographicae pro officio divino* — nowe propozycje czytań o św. Stanisławie Biskupie (z *Vita maior*) i o św. Janie Kantym (z jego kazania „De septem speciebus eleemosynae”) oraz wniosek o wprowadzenie św. Wojciecha do kalendarza powszechnego. Praca nad tym trwała od 30 IV do 1 VI 1970.

³⁴ *Wprowadzenie mszalne na dni powszednie adwentu*. W: *Pomoce dla formacji liturgicznej. Rok A. Okres Objawienia Pańskiego*. Lublin 1974 s. 103-115. Zob. W. Danielski. *Wprowadzenia do czytań mszalnych na dni powszednie okresu wielkiego postu*. Warszawa 1973.

³⁵ Do użytku przez Krajowe Duszpasterstwo Służby Liturgicznej za zgodą Przewodniczącego Komisji Episkopatu do spraw Liturgii jako tekst studyjny, jako zeszyty 1-2 ze sporządzonych 9 zeszytów „Jutrznia i Nieszpory” jako dodatków do: *Psalmy i kantyki*. Tłum. M. Skwarnicki, P. Galiński. Kraków 1976 — przez W. Danielskiego i I. Kucharską w latach 1978-1982.

W 1980/81 r. ze słuchaczami I i II roku pracowano nad przekładem Modlitwy Eucharystycznej III na podstawie analizy tekstu łacińskiego i przekładów oficjalnych w językach: francuskim, włoskim, angielskim, niemieckim, czeskim i słowackim; część propozycji tego przekładu była przedstawiona Komisji Liturgicznej Episkopatu w jesieni 1981 r. podczas prac nad ostateczną wersją przekładu polskiego.

W 1981/82 r. na I roku studiów (ks. Alfred Dyr SAC, ks. Jan Piotrowski) dokonano przekładu rozdziału I (nr 68-95) z księgi *Ordo Initiationis Christianae Adultorum*, aby wspomóc pracującą nad tym Komisję. W 1983/84 r. przedmiotem ćwiczeń są Modlitwy Eucharystyczne o pojednaniu, potwierdzone przez Stolicę Apostolską w związku z Jubileuszowym Rokiem Odkupienia.

4. Słuchacze i dyplomy

Z lat 1958-1962 znana jest liczba uczestników seminarium tylko w 1959/60 r., kiedy uczęszczały na nie 22 osoby; jednak tylko 6 księży osiągnęło w tym czasie licencjat z liturgiki: w 1961 r. ks. Adam Włoch SCJ, w 1962 r. ks. Tadeusz Borcz (Pelplin), Egon Bremer SDS, w 1964 r. Stanisław Kotowski OFM^{Cap}, w 1965 r. ks. Stanisław Wachowski (Lublin).

Na rok akad. 1962/63 zgłosiło się 7 księży, z których 5 ukończyło licencjat: w 1965 r. ks. Marian Mikołajczyk (Częstochowa), Zdzisław Weder SDB, Andrzej Rojewski (Płock), Józef Jerzy Kopeć CP, w 1966 r. ks. Zbigniew Zalewski (Siedlce). W następnych latach przybyło 6 księży, z których licencjat otrzymali: w 1966 r. ks. Bolesław Margański (Tarnów), w 1967 r. Franciszek Gracjan Majka OFM^{Cap}, Zbigniew Benigny Piechota OFM, w późniejszym terminie Antoni Zieliński OCD i (w Rzymie) Wacław Boguniowski SDS.

W roku 1964/65 seminarium liczyło 17 osób, w 1965/66 r. przybyło 6 księży, z których wszyscy ukończyli prace licencjackie w 1968 r.: ks. Zdzisław Gorczewski SDB, Władysław Nowak (Olsztyn), Zbigniew Wit (Częstochowa), Jerzy Stefański (Gnieszno), Mieczysław Laskowski OFM^{Cap} i Stanisław Człapa (Pelplin), nadto ks. Bogusław Nadolski TChr ukończył licencjat na specjalizacji pedagogiki. W tym czasie studiowali także: ks. Marian Lesner SAC, Józef Trybul (Pelplin), Sławomir Proniewski (Białystok), Jan Kurpas (Katowice) i Pacyfik Czachor OFM.

W 1966/67 r. w seminarium brało udział 21 osób, w tym 5 księży na I roku, z których ukończyli prace w 1969 r.: ks. Władysław Głowa (Przemyśl), Antoni Rafałko SDB i Marian Pisarszak MIC, a po przerwie — w 1973 r. — Szczepan Zachariasz Jabłoński ZP; z nimi studiował też ks. Andrzej Wróblewski (Sandomierz). Rok 1967 przyniósł także 5 magisteriów kursu zwyczajnego; były to siostry: Kazimiera Agnia Białczak OSB^{misj.}, Emilia Zdeb ND, służebniczki Małgorzata Fryc i Teresa Ochot oraz Stanisława Wyrwas z Warszawy.

W 1967/68 r. przybyło 4 księży, ale na liturgice ukończył licencjat tylko ks. Józef Olczak ZP w 1970 r., gdyż księża: Jerzy Grześkowiak i Ryszard Kielczewski pisali prace na seminarium ks. doc. A. Szafrąńskiego, a Rajmund Klemens Mazur OFM^{Conv} i ks. Bohdan Papiernik (Łódź) prac nie ukończyli. Także w 1969/70 r. zaczęło studia 4 księży, z których w 1972 r. ukończyli prace: ks. Zdzisław Różański (Włocławek), Jerzy Sobota (Pelplin) i Edward Ziarniewicz MSF; nie dokończył Alfred Piwo-warczyk SDS. Podobnie w 1970/71 r. przybyło 4 księży; z nich w 1973 r. dyplomy otrzymali: ks. Mieczysław Bochyński i Czesław Krakowiak (Lublin) oraz Kazimierz Spólny (Sandomierz). W 1972/73 r. studiowało na I roku tylko 2 księży, w 1973/74 — trzech, ale trzech z nich już wcześniej uzyskało magisteria (ks. Jan Miazek z Warszawy, Antoni Podleś z Płocka i Zbigniew Czubak z Wrocławia), a ks. Jan Janicki (Kielce) po I roku został wysłany do Rzymu; dlatego licencjat ukończył w 1975 r. tylko ks. Stanisław Lech (Warszawa).

Z kursu zwyczajnego ukończyły magisteria siostry: w 1971 r. Janina Górecka i Zofia Mamzer, antoninki, w 1972 r. Teresa Figura, służka, w 1974 r. siostry: Emilia Waag i Barbara Bielecka oraz Maria Korczyk. Z kapłanów uczestniczących w Studium Pastoralnym, gdzie ks. W. Schenk również rozpoczął prowadzenie seminarium przy pomocy ks. R. Zielasko i ks. W. Danielskiego — oraz z kapłanów do-

jeżdżających ukończyli magisteria pod kierunkiem ks. W. Schenka: ks. Aleksander Kałużyński, Dominik Maj, Jan Miazek, Krzysztof Pastuszek, Czesław Rzeszutek, Henryk Stawarz, Franciszek Sysa i Franciszek Wolnik.

W roku 1975/76 na studia przyszło 2 księży, w 1976/77 jeden, w 1977/78 r. czterech, w 1978/79 jeden, w 1979/80 trzech, w 1981/82 dwóch i w 1983/84 dwóch. Nie było więc ani jednego słuchacza na I rok w 1968/69, 1971/72, 1974/75, 1980/81 i 1982/83. Licencjackie prace obronili następujący księża: w 1977 r. Stanisław Hołodok (Białystok), w 1978 r. Jan Sołowianiuk (Łomża), w 1980 r. Józef Jopek OCD, Maciej Maciejewski (Olsztyn) i Andrzej Szymański (Sandomierz), w 1981 r. Emilian Lenart OFM, w 1982 r. Jerzy Abramowicz (Łomża); studiował także od 1977/78 r. Stanisław Szymajda SCJ. Uznano przy licencjacie prace magisterskie księży Andrzeja Hanicha i Józefa Franika z Opola oraz wrocławski licencjat ks. Hubertowi Dobioszowi (Opole).

W rezultacie stwierdzamy, że w Specjalizacji Liturgicznej dyplomy magisterskie otrzymało 11 sióstr i kobiet świeckich oraz 11 księży; z tych ostatnich 3 przyszło następnie na studium specjalistyczne. Licencjatów było 43. Doktoratów po tych licencjatach było na Specjalizacji Liturgicznej 14, mianowicie: w 1971 r. J. J. Kopeć, w 1973 — A. Rojewski i W. Nowak, w 1974 — Z. Wit. i W. Głowa, w 1976 — M. Pisarzak, w 1979 — Z. Zalewski, w 1980 — S. Hołodok i A. Podleś, w 1981 — S. Z. Jabłoński i S. Lech; doliczyć do nich należy dwa doktoraty zaczęte w Instytucie Historii Kościoła (w 1972 r. Czesław Drażek SI, w 1979 r. Alfons Labudda SVD) i na Fakultecie Papieskim we Wrocławiu (w 1980 Hubert Dobiosz). Trzy doktoraty po licencjatach z liturgiki odbyły się na Specjalizacji Teologii Pastoralnej Ogólnej (ks. J. Grześkowiak, R. Kielczewski i C. Krakowiak), jeden na Pedagogice (B. Nadolski) i jeden na Socjologii Religii (M. Bochyński). W Papieskim Instytucie Liturgicznym w Rzymie doktoraty uzyskało 5 księży z licencjatem ukończonym na KUL-u: H. Sobeczko, B. Margański, J. Stefański, S. Człapa, J. Miazek, oraz przeniesiony po I roku J. Janicki: wszystkie te doktoraty zostały nostryfikowane na KUL-u, nadto doktorat z liturgiki ks. Mariana Szablewskiego CR.

B. PROGRAM BADAWCZY

1. Seminaria i tematyka prac

a) Prowadzone przez ks. prof. M. Rechowicza i ks. dr. W. Schenka w latach 1958-1974 Seminarium Historii Liturgii podejmowało badania nad dziejami liturgii w Polsce na podstawie nie wykorzystywanych dotąd ksiąg liturgicznych, głównie udostępnionych dzięki pracom dyplomowym rękopisów do końca XV w. z całej Polski (J. Wojtkowski lic. 1952), szczególnie z Wrocławia (W. Schenk lic. 1954), później także ok. 200 rozpoznanych jako diecezjalne, także księgi drukowane, z całego okresu przedtrydenckiego (W. Danielski lic. 1960)³⁶. Główny nurt zainicjowanych przez ks. M. Rechowicza badań stanowiły dzieje kultów, najpierw w Seminarium Historii Kościoła w Średniowieczu — kult Niepokalanego Poczęcia NMP w Polsce do końca XV w. (J. Wojtkowski dokt. 1953)³⁷, św. Stanisława bpa na Śląsku XIII-XV w. (W. Schenk dokt. 1955)³⁸, św. Wojciecha na ziemiach polskich okresu

³⁶ Było już wówczas znanych ok. 450 rękopiśmiennych ksiąg, inwentaryzacja zasadniczo zakończona w 1971 r. doprowadziła do opublikowania pierwszego zestawienia według ich rodzajów, przynależności i wieku w liczbie 839 (M. Rechowicz, W. Danielski. *Manuscripts liturgiques en Pologne avant le Concile de Trente. Essai d'interpretation chronologique et géographique*. W: *Miscellanea historiae ecclesiasticae. Colloque de Varsovie 27-29 Oct. 1971*. Louvain 1974 s. 297-304). Niektóre cyfry i rozpoznania wymagają korektury, co uwzględnia się w kolejnych hasłach *Encyklopedii Katolickiej*.

³⁷ J. Wojtkowski. *Wiam w Niepokalane Poczęcie NMP w Polsce w świetle średniowiecznych zabytków liturgicznych. Studium historyczno-dogmatyczne*. Lublin 1958.

³⁸ W. Schenk. *Kult liturgiczny św. Stanisława Biskupa na Śląsku w świetle średniowiecznych rękopisów liturgicznych*. Lublin 1959.

przedtrydenckiego (W. Danielski dokt. 1967), św. Klemensa Rzymskiego w diecezji krakowskiej (T. Łaś lic. 1965), św. Wacława na Śląsku (H. Sobeczko lic. 1965), św. Jerzego w diecezji krakowskiej (J. Swastek dokt. 1968), nadto liturgia Dnia Zadusznego w Polsce (A. Labudda lic. 1968) i obrzęd poświęcenia kościoła w Polsce w XII w. (T. P. Sczaniecki dokt. 1972). Dlatego także na Seminarium Historii Liturgii ten sam zasób źródeł posłużył tematami następującym: kult liturgiczny św. Zygmunta w Polsce (A. Rojewski lic. 1965), św. Józefa w Polsce (s. K. Białczak mgr 1967), św. Anny na Śląsku (Z. Piechota mgr 1967), św. Barbary w diecezji krakowskiej (s. J. Górecka mgr 1971), a także liturgia święta Bożego Ciała w Polsce (Z. Zalewski lic. 1966), rorat w Polsce (s. E. Zdeb magisterium 1968), sakramentu chorych (M. Mikołajczyk lic. 1965), bierzmowania (Z. Wit lic. 1968), błogosławieństwa pokarmów wielkanocnych (M. Pisarzak lic. 1969, dokt. 1976), kult Męgi Pańskiej w tekstach wotywnych (J. Kopeć dokt. 1971). Tutaj także wymienić należy ukończone później studium o kulcie św. Wacława w diecezji krakowskiej (W. Głowa dokt. 1974) i o śpiewie w liturgii na ziemiach polskich na podstawie rytuałów (Z. Wit dokt. 1974). Studia nad źródłami posunęły się dzięki opisowi zbioru rękopisów we Włocławku (Z. Różański lic. 1972) i monografii: Agendy Warmińskiej Marcina Kromera (W. Nowak lic. 1968, dokt. 1974), zasobu sekwencji Mszału z Kraśnika (M. Bochyński lic. 1973) i zasobu *Commune Sanctorum* w drukowanych mszałach gnieźnieńskich XVI w. (J. Stefański lic. 1968). Ta zwłaszcza seria prac — wraz ze studium o liturgii pogrzebu w Polsce (A. Labudda dokt. 1979) i nie dokończoną pracą o wielkopiątkowej *Depositio Crucis* i Bożym Grobie (Z. Gorczewski) — stworzyła opinię o „lubelskiej szkole historii liturgii”.

Na innym materiale oparte były prace, w większości magisterskie, przygotowywane wyłącznie pod kierunkiem ks. dr. W. Schenka, o nabożeństwach: Drogi Krzyżowej do końca XVII w. (J. Kopeć, lic. 1965), Czterdziestogodzinnym (A. Podleś mgr 1966, lic. 1974), majowym (s. E. Waag magisterium 1974), modlitwie różańcowej w archidiecezji poznańskiej (A. Kałużyński magisterium 1973); podobnie — o pierwszych śladach kultu Serca Jezusowego (A. Włoch lic. 1961) i o jego rozwoju w latach 1705-1765 (Cz. Drążek dokt. 1972), o kulcie NMP Królowej Polski (S. Wyrwas magisterium 1967) i patronów w zgromadzeniach honorackich (M. T. Figura magisterium 1972). Jeszcze inne prace dotyczyły liturgii mszy św.: w pismach Mikołaja z Wilkowiecka (J. Ołczak lic. 1970), w modlitewnikach górnośląskich do 1914 r. (s. T. Ochot magisterium 1967), dalej — o recepcji rzymskiego *Ordo Missae* Jana Burcharda dzięki S. Zaborowskiemu (Z. Gorczewski lic. 1968), o polskiej pieśni mszalnej (s. B. Bielawska magisterium 1974). Pozostałe prace przedstawiają dzieje: chrztu dzieci w Polsce do XVIII w. (M. Korczyk magisterium 1970), krzyża ołtarzowego (W. Głowa lic. 1969) i tabernakulum (A. Rafałko lic. 1969).

Na drugim planie były studia monograficzne życia liturgicznego danego okresu lub środowiska: pobożności w Polsce XV-XVI w. w świetle modlitewników (T. Borcz lic. 1962), za czasów Sobieskiego według pamiętników (S. Kotowski lic. 1963), recepcji reformy trydenckiej w archidiaconacie dobrzyńskim według wizytacji (A. Rojewski dokt. 1973), życia liturgicznego w kolegiacie w Wieluniu do końca XVIII w. (s. Z. Mamzer magisterium 1971), w kolegiacie warszawskiej według wizytacji 1787 r. (J. Miazek magisterium 1973), w dekanacie samborskim za czasów bpa W. Sierakowskiego (W. Stawarz magisterium 1973), w dekanacie kazimierskim w XVIII w. (M. Laskowski lic. 1968), w dekanacie bytomskim 1598-1665 r. (J. Kopiec magisterium 1977), w szkołach parafialnych i o udziale uczniów w liturgii XIII-XVIII w. (E. Ziarniewicz lic. 1972), w cechach miasta Przemyśla XVIII w. (C. Rzeszutek magisterium 1974), w końcu o służbie Bożej w obozach koncentracyjnych Sachsenhausen i Dachau (D. Maj, współwziewień, magisterium 1970). Tu zaliczyć należy też najpierwsze monografie sanktuariów maryjnych: w Chelmie (S. Wachowski lic. 1965), w Radomyślu nad Sanem (K. Pastuszek magisterium 1973) i w Rudzie Śląskiej (F. Wolnik magisterium 1978).

Ostatnie miejsce pod względem liczby zajmują prace z dziejów liturgii Kościoła Powszechnego, także w odnowie po Vaticanum II: o instytucji ministrantów (E. N. Bremer lic. 1962), o liturgii słowa we mszy św. obrządku rzymskiego (s. M. Fryc magisterium 1967), pojęcie i forma koncelebracji do pocz. XIII w. (F. G. Majka lic. 1967), zakończenie kanonu mszy św. (B. Margański lic. 1966), części jej „na Zachodzie i w Polsce”: rozgrzeszenie zbiorowe (K. Spólny lic. 1973), wspólnotowy charakter sa-

kramentu pokuty (H. Dobiosz magisterium 1975), a „według Vaticanum II”: chrzest dzieci na tle dziejów (J. Sobota lic. 1972) i bierzmowanie według dokumentów 1963-1972 r. (C. Krakowiak lic. 1973).

b) Samodzielne Seminarium Liturgiczne od 1974 do 1982 r. pod kierunkiem ks. doc. W. Schenka — kontynuowało prace nad źródłami liturgii polskiej: były to monografie Agendy Lwowskiej z 1564 r. w języku polskim (S. Lech lic. 1975, dokt. 1981) i odnalezionego w Monachium XIII-wiecznego Pontyfikału Płockiego (A. Podleś, dokt. 1980), oraz nie ukończone jeszcze opracowanie zbioru rękopisów liturgicznych u bernardynów w Krakowie (E. Lenart lic. 1981). Podobny kierunek reprezentują prace o zasobie Patronału Polskiego w okresie 1596-1616 r. (M. Maciejewski lic. 1980) i o kulcie św. Józefa w brackich modlitewnikach karmelitańskich XVI-XVIII w. (J. Jopek lic. 1980). Drugim zasadniczym kierunkiem okazały się monografie służby Bożej lub życia sakramentalnego diecezji polskich: wileńskiej — chrzest do 1631 r., potem także Eucharystia i pokuta w XVI-XVIII w. (S. Hołodok lic. 1977, dokt. 1980), podobnie w sejneńskiej, czyli augustowskiej XIX w. (J. Sołowianiuk lic. 1978, dokt. w opracowaniu), w sandomierskiej „służba Boża” w latach 1818-1918 (K. Spólny, dokt. w opracowaniu) i 1918-1963 (A. Szymański, dokt. w opracowaniu). Szerszy zasięg i podstawę źródłową mają prace: o Komunii św. wiernych w Polsce w czasie reformy trydenckiej (Z. Zalewski dokt. 1979) i o sakramencie pokuty w Polsce do 1631 r. (H. Dobiosz dokt. 1980). Odrębny temat — to pielgrzymki na Jasną Górę w okresie 1864-1914 (S. Z. Jabłoński dokt. 1981) i pierwsza praca teologiczno-liturgiczna: o pokucie w tekstach wielkiego postu w Mszale z 1970 r. (J. Abramowicz lic. 1982).

c) Od 1982 r. w tym seminarium pod kierunkiem ks. doc. R. Raka i ks. W. Danielskiego kontynuowane są prace doktorskie, zaczęte u śp. ks. prof. W. Schenka (K. Spólny, A. Szymański, J. Sołowianiuk, E. Lenart), nadto o kulcie św. Rodziny w Polsce (E. Ziarniewicz), oraz podjęto prace nowe: licencjacką o odnowie liturgii w diecezji płockiej (J. Piotrowski) i dwie doktorskie: o apostołstwie świętych w tekstach sakramentów inicjacji (A. Dyr) i o ks. Wacławie Schenku jako badaczu dziejów liturgii w Polsce (J. Abramowicz).

d) Dla kursu zwyczajnego teologii A, tj. alumnów WSD w Lublinie Seminarium Liturgiczne po ks. doc. F. Greniuku prowadzi ks. dr J. Kopeć. Pod jego kierunkiem wykonano od 1977 do 1983 r. 27 prac magisterskich, w tym 20 kapłanów — absolwentów innych seminariów. Były to prace najczęściej o sanktuariach lub lokalnych obrzędach i zwyczajach. Sanktuaria maryjne już opracowane to: Sejny, Płonka, Mokre, Wąbrzeźno, Święta Lipka, Nowy Sącz, Poznań (podominikański kościół jezuitów), Tuligłowy, Jodłówka, Łańcut. Prace na temat powiązań liturgii z pobożnością ludową dotyczą: adwentu i Bożego Narodzenia w parafii Komańcza, Bukowina Tatrzańska, dekanacie Jarosław-Wschód; wielkiego postu w dekanacie Przeworsk, całego roku w parafii Grabowiec; nadto — obrzędów przy małżeństwie w dekanatach Ranizów i Przeworsk, przy pogrzebie w parafii Nisko, Wielącza i dekanacie sokólskim, nabożeństw suplikacyjnych w diecezji łomżyńskiej. Z zakresu formacji liturgicznej po Soborze prace omawiają: formację lektorów w diecezji opolskiej, całej służby liturgicznej w diecezji lubelskiej — oraz rolę Drogi Krzyżowej w rekolekcjach oazowych, realizację odnowy liturgicznej w diecezji wrocławskiej, temat uświęcenia kapłana przez liturgię w artykułach „Homo Dei”, liturgię w Związku Księży Katechetów archidiecezji lwowskiej 1899-1920 — i w listach polskich misjonarzy werbistów. Teologiczno-liturgiczny charakter mają prace o pojęciu duchowości liturgicznej w posoborowej literaturze teologicznej, o liturgii Wielkiego Czwartku i o kulcie maryjnym według adhortacji *Marialis cultus*.

e) Powstałe w 1969 r. Studium Pastoralne dla kapłanów dojeżdżających (z 2-letnią filią w Gorzowie) miało także swoje Seminarium Liturgiczne, które rozpoczął ks. W. Schenk przy pomocy ks. R. Zielasko i ks. W. Danielskiego. Ten ostatni prowadził je następnie sam jako proseminarium przy przeciętnej liczbie 5 uczestników — aż do przerwy, gdy nagle stopniała liczba słuchaczy Studium w 1981 r., mając także prawo przyjmowania prac absolwentów wyższych seminariów duchownych. Ks. W. Schenk przyjął jedynie 3 magisteria ze Studium, ks. W. Danielski w latach 1973-1981 tylko 10. Podejmowano bowiem wiele tematów, zmieniano je z powodu trudnego dostępu do źródeł, rzadko kontynuowano po zakończeniu 2-letnich dojazdów. Niektórzy uczestnicy przechodzili na studia stacjonarne do innych specjalizacji.

Tematyka prac obejmowała najnowszą historię liturgii oraz dokumentację jej aktualnej odnowy, rzadko analizę teologiczną i pastoralną dokumentów odnowy soborowej. Opracowywano sanktuaria maryjne: Studzianę i Stózek Warmiński (podjęte: Leżajsk, Dukla, Czerwińsk, Gidle), dzieje służby Bożej w Królestwie Polskim w latach 1863-1905 według P. Kubickiego i W. Popiela, nabożeństwa w diecezji przemyskiej za bpa J. S. Pelczara (podjęte podobnie: służba Boża w diecezji podlaskiej za bpa H. Przeździeckiego, za bpa I. Świrskiego, w Powstaniu Warszawskim, w diecezji gdańskiej za ks. A. Wronki, kult Matki Bożej Częstochowskiej w diecezji włocławskiej, zwyczaje i obrzędy w parafiach podlaskich: Garwolin i Pratulín). Z czołowych postaci ruchu liturgicznego przedstawiono ks. Władysława Kornitowicza (zaczęto o ks. Aleksandrze Fedorowiczu). Zaczęte były również prace o projektach funkcjonalnych wewnątrz kościołów okresu międzywojennego, zwłaszcza Świątyni Opatrzności w Warszawie — i o przyjmowaniu się w Polsce ołtarza twarzą do wiernych i szat kroju gotyckiego. Analizowano komentarze mszalne publikowane w Polsce do 1970 r. — i nabożeństwa słowa Bożego w oazowej formacji służby liturgicznej do 1970 r., ogólnopolski program formacji służby liturgicznej w okresie swego rozwoju, zjawisko młodzieżowej muzyki w liturgii, nadto stan sprawowania chrztu dzieci w diecezji szczecińsko-kamieńskiej w świetle wymagań rytu z 1972 r.; prace te zostały ukończone (zaczęte były: o początkach wprowadzania koncelebry mszy św. w Polsce, o mszy św. z udziałem dzieci w diecezji gdańskiej, o ruchu liturgicznym w Seminarium Warszawskim i nabożeństwach w kaplicy konwiktu księży studentów KUL). Analizę teologiczną przeprowadzono w tekstach obrzędów pogrzebu w aspekcie daru życia wiecznego (zaczęto — czytań dobranych o Świętych polskich w Lekcjonarzu Mszalnym i psalmów dobranych do czytań mszalnych w głównych okresach roku). Najbardziej szkoda nie dokończonych, a daleko zaawansowanych tematów: o mszy św. w kazaniach polskich drukowanych w okresie 1947-1963 r. i o wprowadzeniu dzieci w rok liturgiczny w podręcznikach katechetycznych i modlitewnikach dziecięcych przed Soborem.

Wśród prac przyjętych wyróżnia się 16 magisteriów z Seminarium Zagranicznego, przygotowywanych wspólnie z ks. dr. B. Nadolskim, zwłaszcza o popularyzacji liturgii w czasopiśmie: „Msza Święta” (3 prace), międzywojenny „Głos Eucharystyczny” i w okresie posoborowym „Gość Niedzielny” (na Studium Pastoralnym nie ukończono podobnej o „Przewodniku Katolickim”). Najlepsze jednak i szczególnie warte publikacji są prace: o bpie Andrzeju Wronce, o formacji liturgicznej w archidiecezji poznańskiej za abppa Antoniego Baraniaka (1957-1977), o wewnętrznych postawach uczestników posoborowej liturgii mszy św. według polskich czasopism teologicznych 1964-1974 r. oraz o twórczości w liturgii według liturgistów piszących w języku francuskim.

2. Zespołowe prace i publikacje

a) Zbiorową publikację fragmentów prac dyplomowych z dziejów kultu świętych rozpoczął ks. prof. M. Rehowicz w „Rocznikach teologiczno-kanonicznych” 14:1967 z. 4. Natomiast inicjatywą ks. M. Rehowicza i ks. W. Schenka było przygotowanie do druku w Towarzystwie Naukowym KUL, zasadniczo przez ks. J. Kopcía, 4 tomów *Studiów z dziejów liturgii w Polsce* (Lublin I:1973, II:1976, III:1980, IV:1982), zawierających skróty lub fragmenty 24 prac licencjackich i magisterskich (jednej doktorskiej) ze wspólnym wykazem bibliografii: (w tomie II jest to wykaz ksiąg liturgicznych), jak również wykazem dotychczasowych prac dyplomowych z zaznaczeniem publikowanych (również w tomie II). Z prac doktorskich w całości ukazała się jedynie praca ks. W. Schenka, następne 3 mimo starań musiały się ukazać poza uczelnią³⁹.

³⁹ J. J. K o p e ć. *Męka Pańska w religijnej kulturze polskiego średniowiecza. Studia nad pasywnymi motywami i tekstami liturgicznymi*. Warszawa 1975 (Textus et Studia III); M. P i s a r z a k. *Błogosławieństwo pokarmów i napojów wielkanocnych w Polsce*. Warszawa 1979 (Textus et Studia X); A. L a b u d d a. *Liturgia pogrzebu w Polsce do wydania Rytuału Piotrkowskiego 1631*. Warszawa 1983 (Textus et Studia XIV).

b) W początkach soborowej odnowy liturgii powstał i działał od 1965 do 1970 r. tzw. Lubelski zespół liturgistów opierając się na całym Instytucie Teologii Pastoralnej i Instytucie Muzykologii Kościelnej przy kościele księży jezuitów w Lublinie. Uczestniczyli w nim księża: A. L. Szafrąński, W. Schenk, F. Blachnicki, R. Zielasko, F. Greniuk (przewodniczący Diecezjalnej Komisji Liturgicznej), K. Mrowiec, Z. Bernat, I. Pawlak i W. Danielski, a ze strony jezuitów: E. Beresiński, B. Mokrzycki, Cz. Drażek, A. Cholewiński, F. Pełka, H. Boliński i T. Pawlicki; ze studentów: J. Kopeć, M. Mikołajczyk, Z. Zalewski i Z. Wit, dojeżdżał ks. S. Hartlieb. Działalność zespołu zaczęła się od kursu o odnowionej liturgii mszy św. po I Instrukcji *Inter Oecumenici* (język polski, śpiewy stałe i zmienne, podział funkcji, komentarz mszalny, homilia, modlitwa powszechna, lektor, koncelebra); kurs taki odbył się: w Lublinie 9 XII 1965, Katowicach 31 I-1 II 1966, 4 rejonach diecezji przemyskiej 25-28 VI 1966, Warszawie 17-18 XI 1966, Włocławku 28-29 XII 1966, Paradyżu dla diecezji gorzowskiej 29-30 III 1967, Seminarium Śląskim 7-9 IV 1967 i Białymstoku 3-4 I 1968 r. Owoc tego kursu stanowi znaczną część przygotowanej dość pośpiesznie pracy zbiorowej *Wprowadzenie do liturgii* (red. F. Blachnicki, W. Schenk, R. Zielasko. Poznań 1967), ponieważ nie doszło do skutku wydanie pod tym tytułem przekładu podręcznika A. G. Martimorta, zaplanowane przez Księgarnię św. Wojciecha.

Drugi cykl — to odnowiona liturgia Eucharystii po Instrukcji *Eucharisticum Mysterium* (odnowiona teologia Ofiary Eucharystycznej, znaki w celebracji Eucharystii, zgromadzenie liturgiczne, Komunia pod dwiema postaciami, kult Eucharystii). Kurs ten odbył się tylko w Lublinie 14-21 XI 1967 i Warszawie 4-5 I 1968 r. Niemal w całości referaty złożyły się na zeszyt II w „Collectanea Theologica” w 1968 r. Trzeci kurs — po ukazaniu się nowego *Ordo Missae* przeprowadzono jako Tydzień Liturgiczny na KUL w dniach 14-18 IV 1970 r.

Ten sam zespół wraz z doktorantami liturgiki zaczął redagować „Biuletyn Odnowy Liturgii”: ukazało się 17 jego zeszytów w maszynopisie, które potem niemal w całości weszły do biuletynu pod tym tytułem drukowanego w „Collectanea Theologica” w latach 1967-1976: razem ukazało się 38 kwartalnych biuletynów pod redakcją ks. F. Blachnickiego. Sporządzona bibliografia zawartości została opublikowana jako skrypt Seminarium Śląskiego. Od 1978 r. wznowiono go jako „Biuletyn Liturgiczny” pod redakcją ks. dra hab. B. Nadolskiego.

c) Zespół przy Katedrze Liturgiki zainicjował pracę nad podręcznikiem liturgiki dla seminariów na podstawie jego planu podanego w Instrukcji o formacji liturgicznej alumnów z 1965 r. *Doctrina et exemplo*. Redakcji całości podjął się ks. dr Rudolf Zielasko opracowując zasady redakcyjne i wspólną bibliografię ze skrótami. Część ogólną jako tom I opracowali: ks. F. Blachnicki, R. Zielasko, F. Greniuk, Z. Bernat, I. Pawlak, B. Snela i M. Zahajkiewicz i złożyło ją w Wydawnictwie Pallottinum. Nad częścią szczegółową podjęli pracę: o Eucharystii — ks. W. Schenk (historia, duszpasterstwo) i ks. A. Szafrąński (teologia), o sakramentach i sakramentaliach — ks. W. Schenk (na podstawie swojej książki: *Liturgia sakramentów świętych*. T. 1-2. Lublin 1962-64), o roku liturgicznym — ks. W. Schenk (historia, duszpasterstwo) i ks. W. Danielski (teologia), o oficjum — ks. W. Danielski. Wydawnictwo zdecydowało się czekać na całość podręcznika, licząc na publikację wszystkich ksiąg odnowionej liturgii, zapowiedzianą do 1970 r. Po przeszło 3 latach od założenia tomu ks. W. Danielski za zgodą ks. R. Zielasko, już nieobecnego w kraju, wycofał maszynopis z Wydawnictwa i doprowadził do wydania jako skryptu na KUL po rewizji tekstu z ks. J. Grześkowiakiem i Z. Czerwińskim — pt. *Liturgika ogólna* (Lublin 1973). Pracy zbiorowej jednak nie było komu doprowadzić do końca, nadto reforma jeszcze trwała: rok liturgiczny trzeba było raz przerobić według nowego Lekcjonarza, potem włączyć Mszał i Oficjum (1969-1970-1971), podobnie teologię oficjum gruntownie przerobić biorąc pod uwagę *Wprowadzenie ogólne do Liturgii godzin*; najbardziej opóźniały się części Rytuału, zwłaszcza pokuta. Dlatego ks. W. Schenk wydał swój *Rok liturgiczny* jako skrypt w Seminarium Śląskim (Kraków 1974), a ks. A. L. Szafrąński — *Teologię liturgii eucharystycznej* na KUL-u (Lublin 1974, 1978², 1981³).

d) Katedra Liturgiki zaczęła organizować również od 1969 r. Sympozja Liturgiczno-Pastoralne w Krościenku n. Dunajcem, gromadząc co roku swoich absolwentów (wówczas w większości nie uczestniczących jeszcze w spotkaniach wykładowców liturgiki), współpracowników Biuletynu oraz „diecez-

jalnych i zakonnych animatorów odnowy liturgii⁶, pragnąc być do dyspozycji Komisji Liturgicznej Episkopatu, z czasem stając się nieoficjalnym forum przedstawicieli znacznej liczby diecezjalnych komisji liturgicznych w okresie przerwy w ich spotkaniach po 1967 r. Na około 100. zaproszeń przybywało zwykle 40-60 uczestników. Sekretarzem sympozjów był ks. W. Danielski, doprowadzający do publikacji niemal wszystkie referaty ze sprawozdaniami, gospodarzem — ks. F. Blachnicki, Krajowy Duszpasterz Służby Liturgicznej. I symposium w 1969 r. było poświęcone nowym księgom liturgicznym (Chrzest dzieci, Małżeństwo, Pogrzeb, Obrzędy mszy św., Lekcjonarz mszalny, Modlitwa powszechna), jego owoc ukazał się jako skrypt pt. *Materiały pomocnicze do wykładów z liturgiki* (Lublin 1970), II w 1970 (nie opublikowane) tylko Lekcjonarzowi mszalnemu; III w 1971 — Obrzędowi chrztu dzieci (całość RBL 25:1972 z. 2), IV w 1972 — Obrzędowi pogrzebu (całość RBL 27:1974 z. 2; V i VI w latach 1973-74 miały za temat „Chrzest a katechumenat” i księgę *Ordo initiationis christianae adultorum* (AK 88:1977) z. 2(409) w całości), VII w 1975 na temat mszy z udziałem dzieci (RBL 30:1977 z. 2-3), nie opublikowane VIII w 1976 — o nabożeństwach, IX w 1977 o błogosławieństwach (w całości RBL 32:1979 z. 4), X w 1978: *Dzień Pański — niedziela w duszpasterstwie* (RBL 34:1981 z. 1) i znów nie opublikowane dotąd, XI w 1980 o modlitewnikach diecezjalnych. XII symposium w Opolu zorganizowano w listopadzie z okazji I rocznicy śmierci i poświęcono śp. ks. prof. Wacławowi Schenkowi.

3. Publikacje i referaty pracowników

Ks. prof. Wacław Schenk zajmował się przede wszystkim dziejami liturgii w Polsce, wykazując zamiłowanie do rodzinnego Śląska w pracach dyplomowych: przy okazji pracy o kulcie liturgicznym św. Stanisława na Śląsku zamierzał sporządzić pełny katalog największego w Polsce zbioru liturgicznych ksiąg rękopiśmiennych w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu, zdążył opublikować zbiór d. Biblioteki Miejskiej i ze zbioru głównego tylko formaty folio. Opublikował też zestawienie najstarszych ksiąg używanych w Polsce (1960). Zmierzał do syntezy dziejów liturgii w Polsce; w tym celu przedstawił zarys dziejów liturgii sakramentów (1960) i kultu świętych (1966), pierwszą syntezę w *Księdze Tysiąclecia*, wreszcie całość w paragrafach „Służba Boża” w każdej epoce podręcznika *Historia Kościoła w Polsce* (red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań 1974-1979 4 vol.). Opracował też syntezę nauczania liturgii i piśmiennictwa w każdej epoce (*Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. Red. M. Rechowicz. T. 1-5. Lublin 1974-77). W języku niemieckim opublikował syntezę w *Księdze Tysiąclecia* obcojęzycznej i w 1980 r. w „Archiv für Liturgiewissenschaft”. Zwracał się też do liturgii wczesnochrześcijańskiej, biorąc udział w sesjach Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL z referatami o kulcie Krzyża, świętych, o chrzcie i pielgrzymkach. Równocześnie przez 25 lat pełniąc zadania proboszcza ruchliwej parafii NMP w centrum Bytomia, służył duszpasterzom z referatami w swojej diecezji opolskiej i po całym kraju, wreszcie często w sierpniowych Wykładach dla Duchowieństwa na KUL. Wykładał także i kierował pracami dyplomowymi na Wydziałach Papieskich w Krakowie i Wrocławiu oraz w WSD w Nysie diecezji opolskiej. Brał czynny udział w pracach Komisji Liturgicznej Episkopatu (przekłady i komentarze, zwłaszcza Modlitw Eucharystycznych, pogrzebu i pokuty) i diecezjalnej opolskiej (szkolenie referentów dekanalnych, redakcja diecezjalnej Agendy i modlitewnika *Droga do nieba*). Od 1958 r. przewodniczył Sekcji Wykładowców Liturgiki w Komisji Episkopatu do spraw Nauki: organizował coroczne seminaria często z własnym referatem i zabiegał o ich publikację (miał w tym gronie coraz więcej uczniów). Przez kilka lat publikował „słowo wstępne” (komentarz mszalny) w miesięczniku „Msza Święta”. Wydał skrypt o Eucharystii i o roku liturgicznym, podręcznik *Liturgia sakramentów świętych*, był też redaktorem działu „Liturgika i hymnologia” w *Encyklopedii Katolickiej* oraz autorem ważnych haseł. Ostatnio uczestniczył w kongresach zagranicznych: Societas Liturgica, mariologicznych i józefologicznych, historyków Kościoła (Warszawa 1978, wystąpienie na temat Oświecenia) i w rzymskim kolokwium o wspólnych korzeniach chrześcijańskich narodów Europy (1981, o kulcie św. Cyryla i Metodego).

Ks. Wojciech Danielski zajmuje się księgami liturgicznymi w zbiorach polskich: w 1971 r. mógł przedstawić ich obraz statystyczny rękopisów, zgromadził też kartotekę egzemplarzy książek drukowanych. Dla Zakładu zdobył już ok. 150 mikrofilmów. W drodze do pełnego katalogu ogólnopolskiego zestawiał księgi liturgii sakramentów i sakramentaliów (artykuł o agendach i kancjonałach wawelskich, opis wszystkich pontyfikałów, w przygotowaniu także agend i procesjonałów), czytań mszalnych (w *Encyklopedii; Epistolarz, Ewangeliarz, Ewangelistarz*) i oficjum (hasła: *Brewiarz, Antyfonarze polskie*), zgromadził materiał do katalogu wszystkich książek diecezji krakowskiej zwł. na Wawelu, ostatnio pracował nad najtrudniej dostępnym zbiorem dominikanów w Krakowie. Pracuje także nad kultami świętych w świetle tekstów liturgicznych, zmierzając do ustalenia motywów wspólnych kategoriom świętych (*commune*) jako wzorcom życia (referat na kongresie historyków, Warszawa 1978, hasła w *Encyklopedii: Apostołowie, Doktorzy, Dziewice, Ewangelisci, Dobroczyńcy*), ostatnio zaś zajmował się patronami wspólnymi narodów Europy środkowo-wschodniej (kolokwium w Rzymie 1981). Z teologii liturgii zajmuje się rokiem liturgicznym (tematyka pasyjna i Triduum Paschalne) i liturgią godzin (zwłaszcza zastosowaniem psalmów i hymnografią). Współpracując przy tworzeniu listy haseł do *Encyklopedii* opracował wiele biogramów i haseł hymnologicznych zwłaszcza w I i II tomie. Zajmował się też bibliografią liturgiczną. Prawie wszystkie księgi odnowionej liturgii były przedmiotem jego referatów (4 o mszy św.) i artykułów, zajmował się harmonizacją czytań mszalnych okolicznościowych i komentarzami do nich, komentarzami na okresy i o świętych. Uczestniczył w redakcji III Synodu Warszawskiego, a jako członek Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej w redakcji podręcznika *Służby Bożej* (propozycja nowych tekstów błogosławieństw przyjęta w Polsce) i śpiewnika archidiecezjalnego do mszy św. *Alleluja*. Dla Komisji Liturgicznej Episkopatu pracował nad przekładem obrzędów chrztu dzieci z zespołem, wprowadzeń do *Lekcjonarza mszalnego* i do *Liturgii godzin*, nad rewizją wielu przekładów, ostatnio przekładu i doboru hymnów *Liturgii godzin*, tłumaczył także na nowo Modlitwy Eucharystyczne i prośby do *Liturgii godzin*. Jako współpracownik, a od 1982 r. faktycznie Krajowy Duszpasterz Służby Liturgicznej, w poprzednich latach tworzył zbiory modlitw i pieśni, zwłaszcza przekłady z *Liturgii godzin*, uczestniczył w formacji kapłanów-moderatorów na Studium w Lublinie i w rekolekcjach oazowych, zwłaszcza dla kapłanów w Krościenku i w diecezjach. Jako sekretarz Sympozjów Liturgiczno-Pastoralnych i Sekcji Wykładowców Liturgiki (1964-1978) publikował sprawozdania i przygotowywał do druku ich materiały. Podejmował w referatach dwukrotnie próbę zestawienia tematów prac dyplomowych z liturgiki w zakładach teologicznych w całej Polsce. Ostatnio na Kongresie Teologów (Lublin 1983) zaproponował program badawczy kultu świętych w kulturze polskiej.

Ks. Jerzy Kopeć zajmuje się przede wszystkim relacją między liturgią a religijnością ludową, modelami duchowości polskiej, tradycją zwyczajową i twórczością religijną, czyli religijną kulturą narodową. Zajmuje się tekstami wotywnymi liturgii, zwłaszcza tematyką pasyjną i maryjną, ikonografią, zwyczajami maryjnymi w Polsce i praktykami w XVI w.; nadto formacją życia duchowego przez liturgię, liturgiką porównawczą, związkiem liturgii z epokami kultury. Wydał dwie książki: *Męka Pańska w kulturze polskiego średniowiecza* — oraz zbiór współczesnych tekstów Drogi Krzyżowej z historycznym wstępem. Był faktycznie redaktorem 4 tomów *Studiów z dziejów liturgii w Polsce*. Opracował własną metodę monografii sanktuarium oraz lokalnych zwyczajów i obrzędów. Współpracuje ze środowiskiem historyków także w Lubelskim Towarzystwie Naukowym. Dwukrotnie przebywając za granicą poznawał centra badań nad liturgią we Włoszech, Austrii, Niemczech, Belgii i Francji, wnosząc tamtejsze doświadczenia do programu dydaktycznego i metody badań Specjalizacji. Współpracuje z redakcją *Encyklopedii*.

Ks. Czesław Krakowiak zajmuje się teologią sakramentów — głównie bierzmowania i namaszczenia chorych. Jego referaty wygłaszane przy okazji wprowadzania odnowionych książek liturgicznych w diecezji lubelskiej z ramienia Komisji Liturgicznej — są zwykle publikowane. Redaguje diecezjalny kalendarz liturgiczny. Pełni funkcje ceremoniarza diecezjalnego i jako wykładowca Seminarium kieruje praktykami i ćwiczeniami alumnów. Współpracuje z redakcją *Encyklopedii*. W latach 1978-1982

pełnił funkcje Sekretarza Sekcji Wykładowców Liturgiki i przygotowywał do druku sprawozdania i materiały spotkań dorocznych.

K.s. Wojciech Danielski

KATEDRA PEDAGOGIKI RODZINY

Zadaniem niniejszego opracowania jest ukazanie historii, organizacji, kierunków badań i działalności Specjalizacji Duszpasterstwa Rodzin.

I. WAŻNIEJSZE WYDARZENIA

W przeszłości wychowawcza rola rodziny często była kwestionowana. Na początku XX wieku wielu reformatorów lekceważyło wychowawczą funkcję rodziny, a nawet starano się ją zastąpić wyspecjalizowanymi instytucjami wychowawczymi. Uważano wówczas, że rodzina nie może wypełniać prawidłowo swoich zadań wychowawczych. Niezadowolenie z wyników wychowawczych wyspecjalizowanych instytucji (np. domów dziecka) spowodowało zwrot w stronę rodziny, szczególnie ku jej roli wychowawczej.

Kościół katolicki zawsze bronił rodziny i jej podstawowych praw do wychowania. Jej znaczenie w procesie kształtowania młodego pokolenia bardzo wyraźnie ukazał Sobór Watykański II. Żadne wyspecjalizowane instytucje wychowawcze nie mogą zastąpić ani wyręczyć rodziny; mogą pełnić jedynie rolę pomocniczą wobec niej. Pełny rozwój dojrzałej osobowości człowieka możliwy jest jedynie w środowisku rodzinnym.

Uchwały Soboru Watykańskiego II stały się dla Episkopatu Polski inspiracją do powołania Sekcji Duszpasterstwa Rodzin na Wydziale Teologicznym KUL. Dokonano tego w 1970 r. Kierownikiem nowo powstałej sekcji został ks. prof. P. Poręba, który kierował Katedrą Psychologii Duszpasterskiej, powołanej w celu zorganizowania sekcji obejmującej problematykę małżeńsko-rodzinną. W trzy lata później, tj. w 1973 r. Sekcja Duszpasterstwa Rodzin została przeniesiona do Instytutu Teologii Pastoralnej. Zmiana podyktowana była wyraźną przynależnością problematyki małżeńsko-rodzinną do nurtu zagadnień pastoralnych. Natomiast Katedra Psychologii Duszpasterskiej w 1974 r. została przemianowana na Katedrę Pedagogiki Rodziny; objęła ona naukowy i organizacyjny patronat nad specjalizacją duszpasterstwa rodzin.

Aktualność problematyki małżeńskiej i rodzinnej spowodowała napływ licznych studentów na kurs wyższy i Studium Pastoralne, jak również studentów z kursu zwyczajnego teologii.

II. ORGANIZACJA I DYDAKTYKA

Jak już wcześniej wspomniano, organizacją Specjalizacji Duszpasterstwa Rodzin zajmuje się Katedra Pedagogiki Rodziny. W katedrze było zatrudnionych trzech pracowników naukowych. Po odejściu ks. prof. P. Poręby na emeryturę w 1980 r., kierownikiem i opiekunem sekcji jest ks. doc. R. Rak. Ponadto w tej katedrze pracuje ks. dr Józef Wilk (adiunkt) i ks. dr Antoni Tomkiewicz (st. asystent). Ks. prof. dr P. Poręba był założycielem i wieloletnim kierownikiem Katedry.

Katedra Pedagogiki Rodziny opracowuje i przygotowuje program studiów dla specjalizacji, zatwierdzany przez Radę Wydziału, jak również nakreśla ogólny kierunek badań. W zakres programu studiów wchodzi zagadnienia z problematyki małżeństwa i rodziny oraz wychowania, ujmowane w świetle różnych dyscyplin naukowych. Chodzi o to, aby studenci tej specjalizacji otrzymali wszechstronną wiedzę odnośnie do zagadnień życia rodzinnego. Dlatego też w programie studiów znajdują się zagadnienia teologiczne, psychologiczne, pedagogiczne, socjologiczne i pewne aspekty z dziedziny biomedycyny.

Studia specjalizacyjne w zakresie duszpasterstwa rodzin trwają obecnie dwa lata i są zakończone egzaminem licencjackim; trzeci rok studiów traktowany jest jako studium doktoranckie. Program studiów ulegał różnym zmianom i to zarówno ze względu na reorganizację katedry i sekcji, jak ze względu na zdobywane doświadczenie. W ostatnich latach przyjął on następującą postać:

I rok: Teologia małżeństwa i rodziny (2 godz. tyg.), Pismo święte w duszpasterstwie (1 godz.), Problemy

moralne małżeństwa i rodziny (2 godz.), Eklezjologia (1 godz.), Liturgika (1 godz.), Wstęp do teologii praktycznej (1 godz.), Wybrane zagadnienia z katechetyki (1 godz.), Socjologia religii (1 godz.), Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży (2 godz.), Psychologia religii (1 godz.) oraz ćwiczenia z metod badań psychologicznych i socjologicznych (1 godz.).

II rok: Duszpasterstwo rodzin (2 godz.), Wychowanie dorosłych (1 godz.), Psychologia małżeństwa i rodziny (2 godz.), Wybrane zagadnienia z pedagogiki rodziny (1 godz.), Pedagogika katolicka (1 godz.), Patologia życia rodzinnego (1 godz.), Przemiany społeczne a duszpasterstwo (1 godz.), Socjologia rodziny (1 godz.), Socjologia wychowania (1 godz.), Prawo rodzinne (1 godz.), Zagadnienia bio-medyczne (1 godz.), oraz ćwiczenia z duszpasterstwa rodzin i ćwiczenia z poradnictwa psychologiczno-rodzinnego (po 1 godz.). Ponadto przewidziane są wykłady, które studenci mogą wybrać według własnego uznania i zainteresowania.

Studenci trzeciego roku mają możliwość słuchania wykładów monograficznych z psychologii, pedagogiki i socjologii rodziny.

Studentami specjalizacji duszpasterstwa rodzin mogą być jedynie absolwenci studiów teologicznych; ponieważ posiadają już wykształcenie teologiczne, w programie studiów główny akcent jest położony na dostarczenie wiadomości z zakresu pedagogiki i psychologii małżeńsko-rodzinnej.

Studenci wydziału teologicznego kursu zwyczajnego mają możliwość korzystania z wykładów: z pedagogiki rodziny (1 godz. tyg.) i duszpasterstwa rodzin (1 godz.) oraz uczestniczenia w seminarium z pedagogiki rodziny, gdzie mogą podjąć badania naukowe w zakresie zagadnień związanych z problematyką wychowania w rodzinie. Nie mogą oni jednak studiować tej specjalizacji zanim nie ukończą studiów w zakresie nauk teologicznych. Zauważa się duże zainteresowanie ze strony studentów tą dziedziną wiedzy, o czym świadczy liczny udział na seminarium z pedagogiki rodziny (przeciętnie około 20-25 osób). Ponadto niektórzy z nich decydują się jeszcze na studiowanie tej specjalizacji po ukończeniu teologii.

III. KIERUNKI BADAŃ

Badania naukowe obejmują strukturę i wielorakie funkcje rodziny, a przede wszystkim jej wychowawczą rolę. Celem wychowania jest prawidłowy i wszechstronny rozwój dojrzałej osobowości, który jest uwarunkowany licznymi czynnikami odnoszącymi się zarówno do przedmiotu wychowania (dziecka), jak również do jego podmiotu (rodziny). Atmosfera wychowawcza w rodzinie zależy od struktury rodziny, cech osobowościowych rodziców i ich wzajemnych postaw uczuciowych. Cechy osobowościowe rodziców warunkują ich więzi międzyosobowe i wpływają na proces wychowania dziecka. Brak pozytywnych więzi między małżonkami utrudnia lub wręcz uniemożliwia prawidłowy proces socjalizacji dziecka. Nie doświadcza ono bowiem ani poczucia bezpieczeństwa, ani uczucia miłości. Dla zaspokojenia tych ważnych potrzeb dziecka wymaga się trwałości i jedyności związku małżeńskiego, jako jednego z bardzo istotnych czynników warunkujących prawidłowy proces wychowania. Trwałość zaś związku małżeńskiego uwarunkowana jest licznymi przyczynami. Uważa się, że jednym z ważnych czynników wpływających na trwałość i jedynność związku małżeńskiego jest religijność małżonków, gdyż ona pogłębia poczucie odpowiedzialności za siebie samych oraz za wychowanie dziecka. Zagadnienie trwałości i spójności małżeńskiej było problemem wielu prac doktorskich; badania w nich dokonane mają na celu ukazanie wpływu religijności małżonków na trwałość i spójność związku małżeńskiego. Objęto nimi różne środowiska i regiony kraju. Podjęli je: ks. P. Porada (Wpływ czynnika religijnego na spójność i trwałość więzi małżeńskiej w wypowiedziach małżonków diecezji opolskiej. Lublin 1976), ks. S. Górni (Wpływ czynnika religijnego na trwałość i spójność związku małżeńskiego na przykładzie badań mieszkańców Rzeszowa. Lublin 1981), ks. R. Banasik (Wpływ czynnika religijnego na spójność i trwałość małżeństwa w wypowiedziach małżonków m. Krakowa. Lublin 1982), ks. S. Semik (Rola religijności w trwałości i spójności związku małżeńskiego na przykładzie badań mieszkańców Lublina. Lublin 1982), ks. J. Szko- doń (Nierozzerwalność małżeństwa jako problem pastoralny Kościoła w Polsce w latach 1945-1970. Lublin 1976).

Kryzys w naukach pedagogicznych jest wynikiem m.in. braku wyraźnych celów wychowawczych i jasnych systemów wartości. Istniejące systemy wartości w społeczeństwach pluralistycznych są kwestionowane i podważane.

W chrześcijańskim wychowaniu chodzi o realizację wartości chrześcijańskich i uświadomienie celu wychowania. Rodzice chrześcijańscy jako pierwsi i najważniejsi wychowawcy mają być świadomi wartości, które mają realizować i przekazywać swoim dzieciom. Ich świadomość wychowawcza ma być ważnym motywem zdobywania wiadomości w zakresie wychowania. Proces wychowywania dokonuje się ze strony rodziców nie tylko przez dostarczanie dziecku wiadomości, ale przede wszystkim poprzez własne postawy rodzicielskie. Dlatego też mają nie tylko obowiązek zdobywania wiadomości pedagogicznych, ale również korygowania swojego postępowania i zachowania. Najskuteczniejszą metodą kształcenia rodziców i ich postaw wychowawczych jest ich udział w grupach rodzicielskich, gdzie odbywają się różne dyskusje, wymiany poglądów, jak również kształtowanie własnych postaw. Grupy mogą przyjmować różne formy działania; mogą to być np. rodziny rodzin lub katechumenat rodzinny. Zadaniem takich grup jest usprawnienie wychowawczych funkcji rodziców. Problem ten omawiają m.in. następujące prace doktorskie: ks. M. Tomasika (Ekipy NMP jako forma katechumenatu rodzinnego. Lublin 1973); ks. Jana Wilka (Rodzina chrześcijańska jako optymalne środowisko wychowawcze małego dziecka. Lublin 1978); ks. Józefa Wilka (Problem współczesnego katechumenatu rodzinnego. Lublin 1976).

Realizując wyznaczone cele i zadania włącza się w proces wychowania różne modele i wzory, określone epoką historyczną. Kształtując osobowość człowieka, należy wykorzystywać pozytywne wzory i modele wychowania. Wiele prac licencjackich i doktorskich podjęło zagadnienie rekonstrukcji modeli wychowania w rodzinie na przestrzeni różnych okresów historycznych: ks. Z. Domagalski. Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej w poglądach św. Jana Chryzostoma. Lublin 1973; ks. R. Banasiak. Wychowanie chrześcijańskie w rodzinie polskiej drugiej połowy XVII wieku. Lublin 1975; ks. R. Lis. Model wychowania w rodzinie mieszczańskiej w polskim piśmiennictwie epoki oświecenia. Lublin 1973; ks. Z. Domagalski. Model rodziny w pismach M. Majdańskiego. Lublin 1976; ks. A. Tomkiewicz. Wychowanie dziecka w rodzinie w poglądach Akcji Katolickiej w Polsce. Lublin 1973; ks. S. Sadowski. Małżeństwo i rodzina w pismach kardynała Hlonda. Lublin 1973; ks. C. Budek. Problematyka wychowania religijno-moralnego w rodzinie według „Ateneum Kapłańskiego” w latach 1946-1975 w świetle zadań duszpasterstwa rodzin. Lublin 1977.

Na proces wychowania ma duży wpływ dobór odpowiednich metod i środków. Pedagogika chrześcijańska dysponuje większą ilością środków wychowawczych aniżeli pedagogika laicka. Oprócz środków naturalnych stosuje nadprzyrodzone, np. sakramenty św., modlitwę, medytację, słowo Boże. To zagadnienie badano przede wszystkim w pracach magisterskich.

W wychowaniu bierze udział cała rodzina, a głównie matka i ojciec. Oboje rodzice w proces ten wnoszą określone wartości. W tej funkcji nikt nie może ich wyręczać. Warunki współczesnego życia utrudniają matce i ojcu wypełnianie tak ważnych zadań wychowawczych. Zdarza się często, że zadań tych podejmuje się tylko jedno z rodziców, najczęściej matka; nie docenia się jeszcze roli i znaczenia ojca w procesie wychowawczym dziecka. Te interesujące i bardzo ważne zagadnienia podejmowano w następujących pracach: ks. L. Zagata. Wychowawcza rola ojca we współczesnej rodzinie wielkomiejskiej. Lublin 1982; ks. B. Stefaniak. Wychowanie religijne dziecka a praca zawodowa matki na podstawie badań empirycznych w Nowym Koninie. Lublin 1978.

Dla potwierdzenia założenia, że funkcjonowanie rodziny zależy od doboru małżonków, od ich motywów wyboru partnera, jak również od uwarunkowań miłości małżeńskiej — zostały objęte licznymi badaniami, oprócz małżeństw, również osoby przygotowujące się do małżeństwa. Tym problemom były poświęcone liczne prace magisterskie i doktorskie, m.in.: ks. J. Rasiak. Model małżeństwa i rodziny w wypowiedziach maturzystów miasta Wrocławia. Lublin 1982.

W celu usprawnienia funkcjonowania małżeństwa i rodziny powołano liczne poradnie małżeńsko-rodzinne. Zadaniem ich jest przeprowadzenie rozmów indywidualnych z narzeczonymi i małżonkami, organizowanie kursów i seminariów dla rodzin, jak również przygotowanie młodych do życia w mał-

żeństwie i w rodzinie. Poradnie małżeńsko-rodzinne traktowane są jako pomoc rodzinie, mająca usprawnić jej funkcjonowanie, zwłaszcza w zakresie wychowywania. Problemy poradni małżeńsko-rodziny były tematem prac magisterskich (około 5); miały one usprawnić działalność poradni na terenie parafii i diecezji.

Wiele też prac poświęcono omówieniu zagadnienia dysfunkcjonalności rodziny, jak również patologii życia rodzinnego. Dotyczy to zwłaszcza prac badawczych, zajmujących się rodzinami alkoholików i dzieci nieprzystosowanych społecznie i tych, które sprawiają trudności wychowawcze.

Ponadto prowadzone są liczne badania nad szczegółowymi zagadnieniami wychowawczymi, takimi jak: wychowanie religijne, wychowanie moralne, wychowanie patriotyczne, estetyczne w rodzinie.

W ramach specjalizacji duszpasterstwa rodzin zostało napisanych ponad 20 prac doktorskich, niemal 40 prac licencjackich oraz ponad 110 prac magisterskich, nie licząc już prac studentów, którzy kończyli specjalizację, a swoje prace badawcze podjęli na innych seminariach naukowych.

Prowadzone badania naukowe nad małżeństwem i rodziną mają na celu pomoc rodzinie w wypełnianiu tak ważnych funkcji wychowawczych. Problemy życia rodzinnego mieszczą się w zakresie wielu dyscyplin wiedzy, dlatego jest wymagana analiza interdyscyplinarna. Badania nad rodziną zmierzają do wykazania stopnia zgodności modelu empirycznego z modelem normatywnym rodziny. Poszukuje się skutecznych metod i środków działania, aby te modele zbliżyć do siebie, co jest zasadniczym zadaniem prowadzonych badań naukowych specjalizacji.

IV. DZIAŁALNOŚĆ SPOŁECZNA

Działalność Pedagogiki Rodziny nie ogranicza się jedynie do dydaktyki i prowadzenia badań naukowych na Wydziale. Pracownicy naukowcy tej specjalizacji przeprowadzają wykłady, referaty z zakresu pedagogiki i psychologii małżeństwa i rodziny w różnych miejscowościach kraju, np. na Studium Pastoralnym o Rodzinie w Stalowej Woli, w Krakowie (w seminarium ks. salezjanów), we Wrocławiu, Olsztynie, Gorzowie Wielkopolskim.

W 1976 r. z okazji 100-lecia urodzin Janusza Korczaka zorganizowano sympozjum pedagogiczne z udziałem wykładowców pedagogiki z seminariów duchownych i innych wyższych uczelni w Polsce oraz z zagranicy. W 1980 r. wspólnie z Katedrą Pedagogiki Ogólnej zorganizowano sympozjum o rodzinie dla osób pracujących w poradniach małżeńsko-rodziny przy parafiach katolickich. Liczny udział w tych sympozjach świadczy o dużym zainteresowaniu problematyką pedagogiczną.

Pracownicy naukowcy katedry pedagogiki rodziny mają stałe i ożywione kontakty z zagranicznymi ośrodkami naukowymi, przede wszystkim w RFN, Włoszech i Austrii, gdzie biorą udział w sympozjach naukowych i kongresach, prezentując dorobek naukowy z zakresu zagadnień małżeńsko-rodziny.

Ta problematyka zajmuje coraz więcej miejsca w literaturze naukowej. Obserwuje się duże zainteresowanie tą dziedziną wiedzy zarówno ze strony Kościoła, jak i ze strony państwa, gdyż rodzina jest pierwszym i najważniejszym środowiskiem socjalizującym.

Człowiek zawsze pozostaje dla siebie w pewnym sensie tajemnicą, jest jednak w stanie poznać siebie, ocenić się, jak również, co jest bardzo istotne, kierować swoim życiem, swoim rozwojem. Wybiera określone cele i wartości, które później realizuje. Wychowanie ma zatem doprowadzić do tego, aby człowiek czuł się odpowiedzialny za przyjęte cele, a tym samym czuł się wewnętrznie wolny, gdyż sam dokonuje wyboru celów i zadań.

Ks. Antoni Tomkiewicz